

Autorský kolektív RÚZ

2022

COVID-19:

Dopady a cesty z krízy

REPUBLIKOVÁ ÚNIA
RÚZ
ZAMESTNÁVATEĽOV

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

NÁRODNÝ PROJEKT

Podpora kvality sociálneho dialógu

Typ projektu: Neinvestičný

Termín realizácie projektu: 07/2018 – 05/2023

ITMS projektu: 312031V749

Autorský kolektív

Autorské dielo bolo vypracované v rámci hlavnej aktivity „Posilnenie odborných a analytických kapacít sociálnych partnerov, budovanie infraštruktúry a komunikačnej platformy sociálneho dialógu a rozvoja sociálneho partnerstva na národnej a medzinárodnej úrovni“ v rámci podaktivity 1.1 Posilnenie kapacít sociálnych partnerov prostredníctvom analytickej činnosti Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu expertným tímom sociálneho partnera (Republiková únia zamestnávateľov). Vyjadruje názory a postoje sociálneho partnera na predmetnú tému. Autorské dielo nevyjadruje názory ani postoje prijímateľa projektu a bolo schválené Riadiacim výborom Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu.

OBSAH

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK	7
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK	10
ÚVOD	11
MANAŽÉRSKE ZHRNUTIE	13
1 ANALÝZA DOPADOV COVID–19 NA HOSPODÁRSTVO SR (MAKRO POHĽAD)	25
1.1 Vývoj krízy COVID–19	25
1.2 Hrubý domáci produkt	29
1.3 Inflácia a riziká spojené s menovou politikou	37
1.4 Nezamestnanosť	41
1.5 Zamestnanosť	44
1.6 Vývoj priemernej mzdy v ekonomike	46
1.7 Indikátor ekonomického sentimentu	48
1.8 Úvery	51
1.9 Zahraničný obchod	53
1.10 Verejné financie a hospodárenie štátu	57
2 ANALÝZA DOPADOV COVID–19 NA PODNIKATEĽSKÝ SEKTOR V SR (MIKRO POHĽAD)	60
2.1 Kompenzačné opatrenia slovenskej vlády s ohľadom na podnikateľov	60

2.2 Plán obnovy a odolnosti	66
2.3 Dopady na podniky v SR	68
2.4 Zmeny vo vnímaní home officu a flexibility práce	71
2.5 Ceny energií a komodít.....	79
2.6 Nedostatok niektorých komponentov	84
2.7 Nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily	86
3 DEFINOVANIE HLAVNÝCH PROBLÉMOV SR V KONTEXTE ELIMINÁCIE DOPADOV COVID-19	
.....	90
3.1 Požiadavky RÚZ pred vznikom vlády	90
3.2 Prieskum medzi zamestnávateľmi.....	97
4 ZAHRANIČNÉ PRÍKLADY DOBREJ PRAXE – POZITÍVNE VLÁDNE POLITIKY ELIMINÁCIE DOPADOV	
.....	107
4.1 Nemecká spolková republika	108
4.2 Česká republika	114
4.3 Rakúsko.....	120
4.4 Poľsko	122
4.5 Taliansko.....	125
4.6 Rumunsko.....	130
4.7 Francúzsko.....	132
4.8 Maďarsko.....	137

5 ODPORÚČANIA PRE VLÁDU SR PRE NASLEDUJÚCU FÁZU OBNOVY RASTU A KONKURENCIESCHOPNOSTI SR	139
ZHRNUTIE	148
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	153

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK

Graf 1: Počet denných prírastkov pozitívne testovaných PCR testami na niektorý z variantov koronavírusu.....	26
Graf 2: Absolútna (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena HDP v SR.....	30
Graf 3: Vývoj priemyslu (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch.....	31
Graf 4: Vývoj priemyselnej produkcie v SR	33
Graf 5: Vývoj stavebníctva (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch.....	34
Graf 6: Vývoj sektora veľkoobchodu, maloobchodu, opravy motorových vozidiel, dopravy a skladovania, ubytovacích a stravovacích služieb (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch	35
Graf 7: Vývoj sektora poľnohospodárstva, lesníctva a rybárstva (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch	36
Graf 8: Vývoj medzimesačnej (pravá os) a medziročnej (ľavá os) zmeny cien na Slovensku (index HICP).....	39
Graf 9: Ceny priemyselných výrobcov v SR, medziročná zmena v %.....	39
Graf 10: Ceny priemyselnej výroby v SR, medziročná zmena v %	40
Graf 11: Miera evidovanej nezamestnanosti	41
Graf 12: Regionálna miera nezamestnanosti a jej vývoj.....	42
Graf 13: Vývoj zamestnanosti v SR.....	44
Graf 14: Vývoj zamestnanosti v priemysle v SR	45
Graf 15: Vývoj zamestnanosti v ubytovacích a stravovacích službách v SR.....	46
Graf 16: Vývoj priemernej mzdy v absolútnej hodnote (v eur, ľavá os) a medziročná zmena	47
Graf 17: Vývoj priemernej mzdy vo vybraných odvetviach národného hospodárstva.....	48
Graf 18: Vývoj indikátora ekonomického sentimentu v SR	49
Graf 19: Úverová aktivita v podnikoch v SR	51

Graf 20: Vývoj priemernej úrokovej sadzby pre nefinančné spoločnosti	52
Graf 21: Vklady nefinančných korporácií v mil. eur.	53
Graf 22: Vývoj zahraničného obchodu SR v mil. eur	54
Graf 23: Dovoz v mil. eur v rokoch 2018 – 2021 v porovnaní jednotlivých mesiacov	55
Graf 24: Vývoz v mil. eur v rokoch 2018 – 2020 v porovnaní jednotlivých mesiacov	55
Graf 25: Export výrobkov zo Slovenska v období pandémie (mil. eur).....	56
Graf 26: Import výrobkov na Slovensko v období pandémie (mil. eur).....	57
Graf 27: Vývoj verejného dlhu SR.....	59
Graf 28: Protipandemická pomoc v rámci balíkov Prvá pomoc.....	63
Graf 29: Priemerná podpora na pracujúceho v SR.....	64
Graf 30: Počty firiem podľa kategórií tržieb.....	69
Graf 31: Vývoj tržieb a počtu vydaných pokladničných dokladov	70
Graf 32: Vývoj tržieb podľa jednotlivých sektorov.....	71
Graf 33: Podiel pracujúcich z domu ako % z celkového počtu zamestnaných	73
Graf 34: Podiel pracujúcich z domu ako % z celkového počtu zamestnaných vo vybraných krajinách Európy.....	74
Graf 35: Medziročná zmena podielu pracujúcich z domu ako % z celkového počtu zamestnaných vo vybraných krajinách Európy	75
Graf 36: Podiel pracujúcich SZČO z domu ako % z celkového počtu SZČO.....	76
Graf 37: Podiel pracujúcich SZČO z domu ako % z celkového počtu SZČO vo vybraných krajinách Európy.....	77
Graf 38: Vývoj ceny elektrickej energie na Pražskej burze	80
Graf 39: Cena zemného plynu na burze vo Frankfurte	81
Graf 40: Ceny dodávky elektriny, plynu, pary, studeného vzduchu a dodávky vody, odpady, odpady a služby.....	82
Graf 41: Vývoj ceny 95 oktánového benzínu a motorovej nafty na Slovensku (cena za liter v eurách)	83

Graf 42: Vývoj ceny stavebných prác a ceny stavebných materiálov	84
Graf 43: Počet zamestnaných cudzincov (z EÚ a tretích krajín spolu) podľa jednotlivých profesií na slovenskom pracovnom trhu.	87
Graf 44: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Nemecku.....	109
Graf 45: Nezamestnanosť v Českej republike podľa kvartálov	118
Graf 46: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Rakúsku.....	121
Graf 47: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Poľsku	123
Graf 48: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Taliansku.....	126
Graf 49: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Rumunsku	131
Graf 50: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená vo Francúzsku	133
Graf 51: Opatrenia na podporu podnikateľov vo Francúzsku.....	135
Graf 52: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Maďarsku	137
Tabuľka 1: Saldo rozpočtu SR	58
Tabuľka 2: Výška príspevkov na Prvú pomoc.....	62

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

BOZP	-	Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci
CPI	-	Index spotrebiteľských cien
ČR	-	Česká republika
DPČ	-	Dohoda o pracovnej činnosti
DPP	-	Dohoda o vykonaní práce
ECB	-	Európska centrálna banka
HDP	-	Hrubý domáci produkt
HICP	-	Harmonizovaný index spotrebiteľských cien
MH SR	-	Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky
MMBtu	-	Metric Million British Thermal Unit, jednotka energie
MSP	-	Malé a stredne veľké podniky
MWh	-	Megawatt hodina
NBS	-	Národná banka Slovenska
PN	-	Práceschopnosť
RRZ	-	Rada pre rozpočtovú zodpovednosť
RÚZ	-	Republiková únia zamestnávateľov
SBA	-	Slovak Business Agency
SR	-	Slovenská republika
SZČO	-	Samostatne zárobkovo činná osoba
ŠÚ SR	-	Štatistický úrad Slovenskej republiky
ÚHP	-	Útvar hodnoty za peniaze
UPSVaR	-	Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
WEF	-	Svetové ekonomické fórum

ÚVOD

Keď sa v roku 2019 v čínskom meste Wu-chan začal šíriť nový kmeň respiračného vírusu, vyspelé ekonomiky sveta si nedokázali predstaviť, že z pôvodne lokálnej choroby sa stane závažná zdravotnícka kríza, ktorá dopadne na všetky krajiny vyspelého sveta. V januári 2020 sa respiračný vírus SARS -COV2 začal šíriť v Európe a vlády v panike reagovali na jeho šírenie. Najzávažnejším problémom, ktorému vlády začali čeliť, sa stala hrozba preťaženia zdravotníckych systémov, čo sa v prvých fázach prejavilo napr. závažným kolapsom zdravotného systému v Taliansku. Aby vlády predišli nekontrolovateľnému šíreniu vírusu, rozhodli sa v čo najvyššej miere uplatniť karanténne opatrenia, ktoré mali za cieľ znížiť mobilitu, ale tiež obmedziť kontakt medzi ľuďmi. Za týmto účelom došlo k cielenému uzatváraniu ekonomík a tzv. „lockdownu“. To, samozrejme, znamenalo pokles výroby a makroekonomické problémy, ktoré boli najväčšie od čias ekonomickej krízy v roku 2009.

V prvej kapitole analýzy sa venujeme práve makroekonomickým dopadom krízy COVID–19 na slovenskú ekonomiku. Rozoberieme vývoj jednotlivých makroekonomických ukazovateľov, ako napr. HDP, vývoj priemyselnej výroby či vývoj inflácie a nezamestnanosti.

Druhá kapitola bude zameraná na analýzu zmien na lokálnych trhoch. Aby však bolo možné analyzovať jednotlivé zmeny, ktoré sa udiali, či už v povahe práce, alebo v jednotlivých aspektoch podnikateľského sektora, je nevyhnutné opísať karanténne, ako i fiškálne opatrenia na zmiernenie týchto opatrení, ktoré boli realizované v uplynulom období. Keďže pandémia mala dopad aj na rozpad niektorých dlhodobo budovaných dodávateľsko-odberateľských reťazcov, budeme sa v druhej kapitole venovať aj vzostupu cien surovín a vstupov, ktorých rast bol spôsobený najmä rozpadom týchto reťazcov. Reakcia slovenskej, ako i európskej vlády predpokladá veľký reformný program, ktorý dostal názov Plán obnovy. Preto sa v rámci kapitoly zameriame aj na analýzu Plánu obnovy a jednotlivých východísk, ktoré definuje, keďže ide o jeden z dôsledkov krízy COVID–19.

V tretej kapitole sme realizovali prieskum medzi slovenskými zamestnávateľmi združenými v organizácii RÚZ. V prvej časti tejto kapitoly mapujeme dlhodobé požiadavky zamestnávateľov, ktoré mali nielen v súvislosti s koronakrízou, ale tiež po nej, s cieľom udržania globálnej konkurencieschopnosti. V druhej časti analýzy sa potom venujeme odpovediam respondentov, ktoré v značnej miere poskytujú návod, ako by mohla slovenská ekonomika po koronakríze naďalej ostať konkurencieschopnou.

Vo štvrtej kapitole analyzujeme prístup jednotlivých krajín k riešeniu koronakrízy a jednotlivé riešenia, ale i dopady krízy na jednotlivé lokálne ekonomiky. Najdôležitejšími z tohto pohľadu sú najmä blízki obchodní partneri SR, a preto sme si prioritne do analýzy vybrali krajiny, s ktorými Slovensko uskutočňuje obchodnú výmenu.

V závere zhrnieme jednotlivé poznatky, ktoré boli analyzované v tejto štúdii. Štúdia má pomôcť poskytnúť ucelený pohľad na krízu spojenú s COVID–19, jej dopadmi na slovenskú ekonomiku a poskytnúť návod na to, aké opatrenia môžu byť realizované s cieľom udržania konkurencieschopnosti.

Autori

MANAŽÉRSKE ZHRNUTIE

Pandémia COVID-19 sa začala šíriť v roku 2020 z Číny po celej Európe. Na Slovensku sa jej prvá vlna prejavila od marca 2020. Prvá vlna bola charakteristická denným prírastkom nakazených, ktorý sa rátal v desiatkach ľudí denne a ústup nastal začiatkom mája 2020. Druhá vlna koronavírusovej pandémie na Slovensku vypukla v septembri 2020. Začiatkom októbra počty nových denných prípadov dosahovali tisíce nakazených, pričom ústup pandémie v tejto vlne nastal na jar 2021. Tretia vlna koronavírusu začala pôsobiť na Slovensku v novembri 2021 a bola charakteristická denným počtom nakazených v desiatkach tisíc ľudí denne.

S jednotlivými pandemickými vlnami sa spájajú opatrenia, ktorá prijímala vláda na zamedzenie šírenia ochorenia koronavírusu. Napriek tomu, že sa nakazení počas prvej vlny počítali iba v desiatkach ľudí, bola táto vlna charakteristická najmä hromadným uzatváraním spoločenského života. Došlo k obmedzeniu medzinárodnej prepravy, zatvoreniu škôl, ale tiež k uzatváraniu výrobných prevádzok a k uzatváraní predajní maloobchodného predaja.

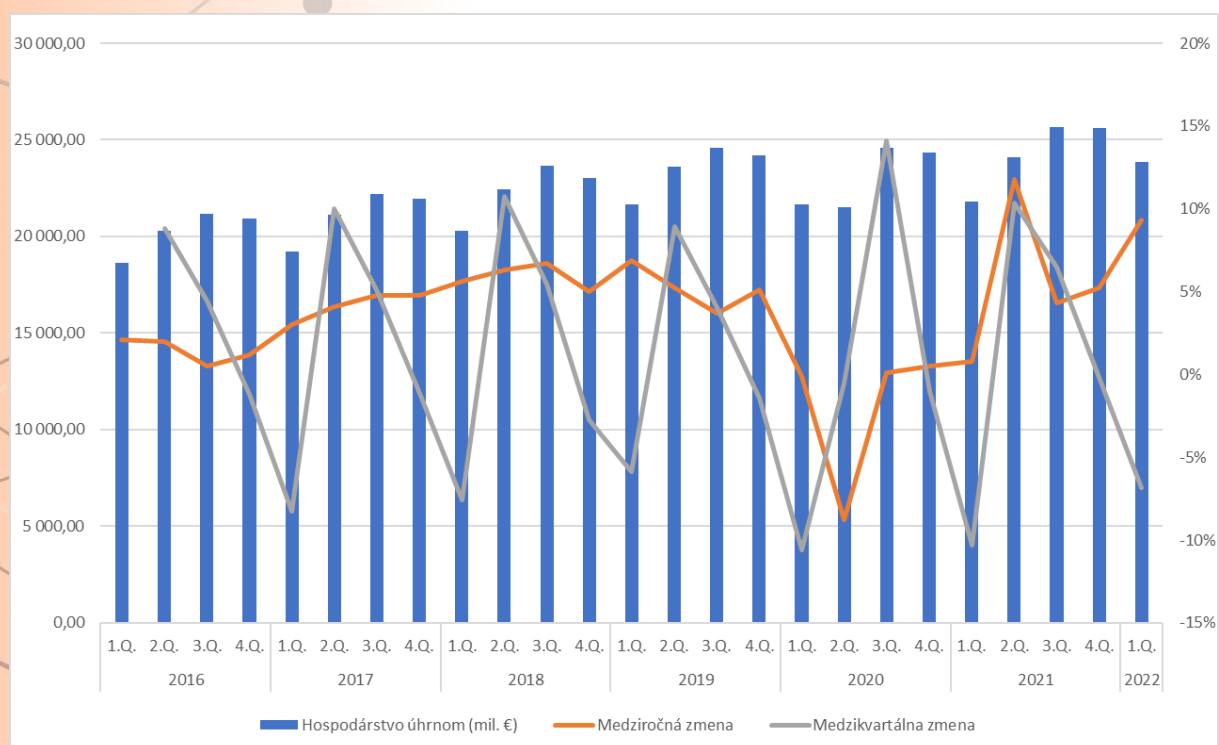
Druhá vlna znamenala mierny zlom v riadení pandémie. Kým prvá vlna bola charakteristická celoplošnými opatreniami, druhá vlna znamenala viac regionálneho prístupu, najmä v obmedzovaní maloobchodného predaja a spoločenského života či škôl, avšak aj napriek tomu sa tieto opatrenia neskôr zmenili na celoplošné.

Tretia vlna koronavírusovej pandémie, napriek faktu, že nakazených pribúdali denne tisíce, bola z pohľadu prijímaných opatrení mierna. Najprísnejšie opatrenia týkajúce sa uzatvárania prevádzok boli zavedené kratšiu dobu, avšak v niektorých regiónoch s nižšou zaočkovanosťou obyvateľstva boli obmedzenia platné aj niekoľko týždňov. Na rozdiel od predchádzajúcich vln už nedochádzalo k výpadkom v priemyselnej výrobe.

Všetky tieto opatrenia mali negatívny dopad na jednotlivé makroekonomické ukazovatele a hospodárenie štátu.

Hrubý domáci produkt

Pokles hrubého domáceho produktu je citeľným najmä v druhom kvartáli roka 2020. Medziročný pokles HDP zaznamenaný v druhom kvartáli roka 2020 dosiahol viac ako 9 %. Najväčšie medziročné zotavenie prišlo v druhom kvartáli roka 2021, kedy aj protipandemické opatrenia realizované na Slovensku boli najmiernejšie a rast presiahol 11 %.

Zotavenie slovenskej ekonomiky postupne nastalo v druhej polovici roka 2021 a 2022, a to najmä v súvislosti s obnovovaním globálneho dopytu, ako i zlepšením pandemickej situácie a slovenského dopytu.

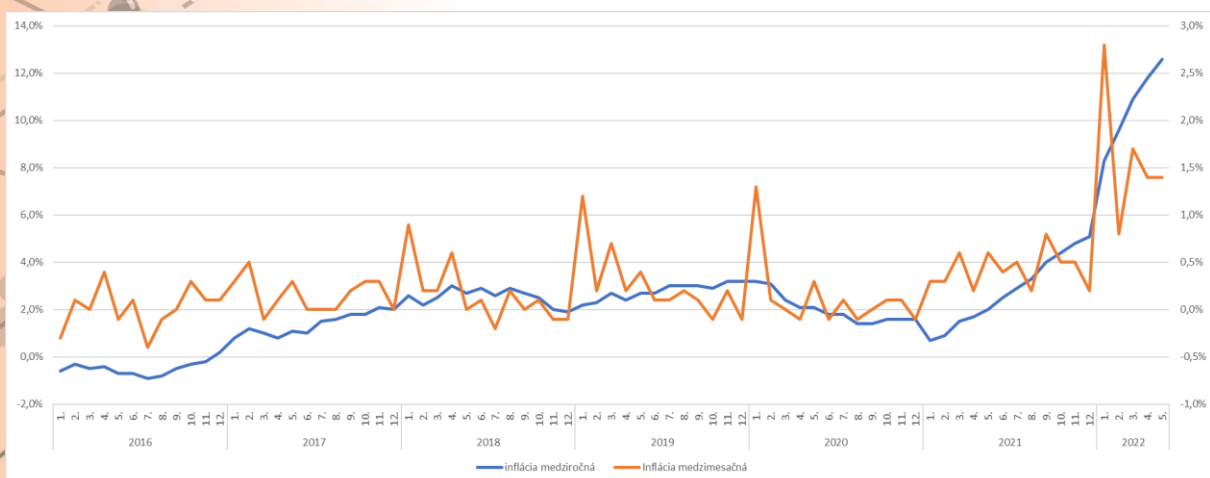
Z hľadiska jednotlivých dotknutých segmentov národného hospodárstva bola kritická situácia zaznamenaná najmä v priemysle. Už v prvom kvartáli roka 2020 začalo byť v priemysle cítiť dopady nastupujúcej pandémie COVID-19, v tom čase však najmä v zahraničí. Medziročne priemysel dosiahol horšie výsledky, a to o viac ako 8 % v porovnaní s rokom 2019. Priemysel

v druhom kvartáli roka 2020 poklesol medziročne o viac ako 30 %, pričom medzikvartálne došlo k poklesu o 37 %. Nasledujúci tretí kvartál roka 2020 sa síce priemysel čiastočne zotavil, a to najmä vplyvom uvoľnenia protipandemických opatrení prijatých vládou SR, zároveň však medziročný prepad pretrvával a dosiahol 4,8 %.

Inflácia

Druhým sledovaným makroekonomickým ukazovateľom je inflácia. Pred krízou COVID-19 začala miera inflácie (meranej indexom HICP) pozvoľna stúpať až dosiahla rast viac ako 3 %. S nástupom pandémie COVID-19 od februára 2020 došlo k poklesu miery inflácie takmer na 0 %. Najnižšia hodnota inflácie bola dosiahnutá v januári 2021 na úrovni 0,7 % medziročne. Miera inflácie za rok 2020 meraná spôsobom CPI dosiahla preto len úroveň 1,9 %.

Avšak spoločne s uvoľnením protipandemických opatrení a aspoň čiastočným návratom ekonomiky do normálneho stavu postupne začala narastať aj celková miera inflácie. Ku koncu roka 2021 dosiahol medziročný mesačný rast indexu HICP hodnoty 4,8 %. Výrazný rast spotrebiteľských cien meraných harmonizovaným indexom spotrebiteľských cien pokračoval aj v roku 2022. Rast spotrebiteľských cien v januári 2022 bol najhorším medzimesačným nárastom v nami sledovanom období od roku 2016. Nezamestnanosť v máji 2020 na medziročnej báze atakovala úroveň 12 %.

Došlo aj k dramatickému nárastu cien priemyselných výrobcov, a to o rekordné úrovne viac ako 30 % medziročne v úvodných mesiacoch roka 2022.

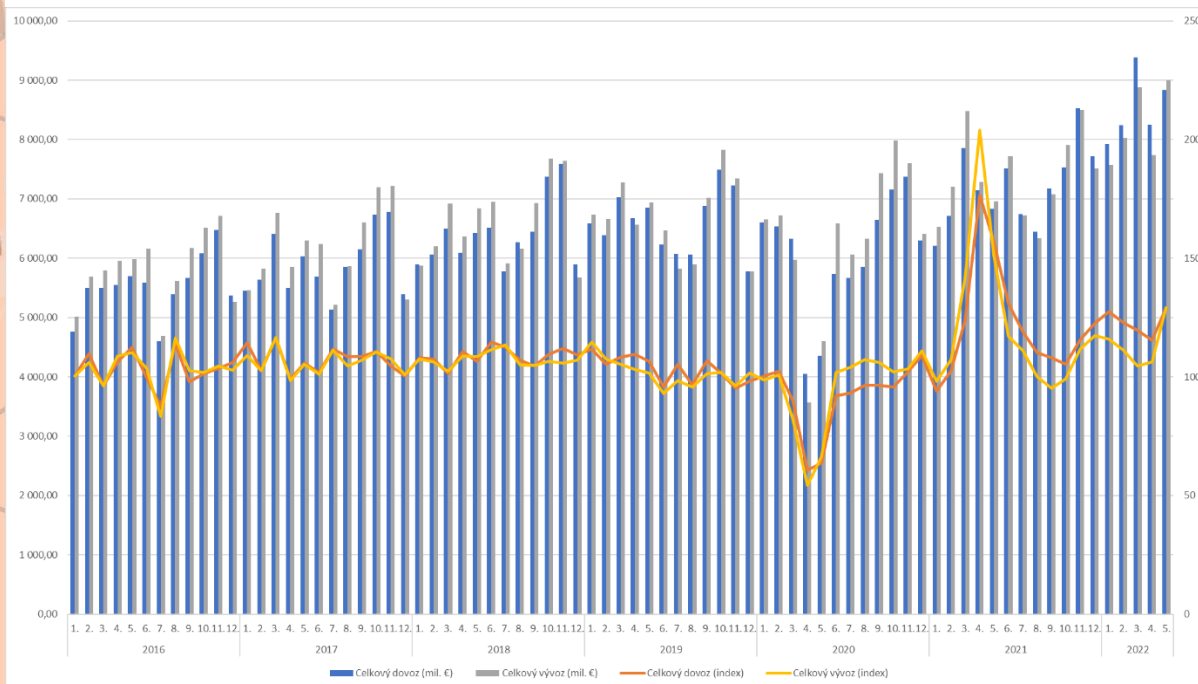
Trh práce

Ekonomické oživenie po roku 2008 viedlo k poklesu miery evidovanej nezamestnanosti v roku 2019 a historicky najnižšia miera evidovanej nezamestnanosti bola ŠÚ SR evidovaná v hodnote 4,92 % na konci roka 2019. Protipandemické opatrenia zavedené v roku 2020 spôsobili skokový rast nezamestnanosti, a to najmä v apríli 2020. Negatívne sa tieto opatrenia prejavili vo všetkých krajoch. Nezamestnanosť vyššia ako je celoslovenský priemer je dlhodobo pozorovaná v Košickom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji, pričom rast nezamestnanosti v roku 2020 tieto regionálne rozdiely ešte prehĺbil.

Kým v predchádzajúcich rokoch priemerná mzda rástla, v roku 2020 postupne došlo k zmene trendu. Už v prvom kvartáli sa nárast priemernej mzdy spomalil na 6 % medziročne, pričom v druhom kvartáli došlo k poklesu priemernej mzdy medziročne o 1,18 %. Medzikvartálne minimálna mzda narástla o 2 eurá (o 0,18 %). V nasledujúcom období už medziročne aj v absolútnych hodnotách priemerná mzda v ekonomike rástla. Oživenie trhu práce v druhom kvartáli roka 2021 bolo tiež sprevádzané medziročným rastom priemernej mzdy o viac ako 10 %.

Zahraničný obchod

Pokles dovozu, ako aj vývozu nastal v marci 2020. Zahraničný obchod sa výrazne začal oživovať až od júna 2020. Ku koncu roka 2020 síce opäť došlo v Európe k sprísňovaniu pandemických opatrení, avšak pokles dovozu a vývozu už nedosiahol také dramatické úrovne ako v prvej polovici roka 2020. Rok 2021 bol z hľadiska dovozu a vývozu už štandardným rokom, ku koncu roka 2021 sa dá hovoriť dokonca o lepších výsledkoch zahraničného obchodu ako v rokoch pred pandémiou.

Z hľadiska exportu taktiež pozorujeme zásadný pokles v roku 2020, a to najmä v mesiacoch marec, apríl a máj. V roku 2021 sa exportná aktivita na Slovensku vrátila k normálnym hodnotám a v posledných mesiacoch roka 2021 bola dokonca vyššia ako v predkrízových rokoch 2018 a 2019.

Verejné financie

Do obdobia roka 2020 vstupovalo Slovensko so schváleným rozpočtom, ktorého deficit bol schválený na úrovni 0,49 % HDP, a predikovaným rastom HDP vo výške 2,3 %. Hotovostný schodok štátneho rozpočtu mal predstavovať 2,76 mld. eur. Novelou zákona o štátnom rozpočte bolo od 5. augusta predpokladané, že schodok verejnej správy dosiahne 11,58 % HDP a prepád ekonomiky dosiahne až 9,8 %.

Rok 2021 bol z pohľadu rozpočtu ešte horším. Rozpočet počítal s deficitom na úrovni až 7,41 % HDP. Odhadovaný zlý výsledok hospodárenia štátu, ktorý je vysoko za očakávaniami Maastrichtských kritérií, kritérií Paktu stability a rastu, ako i slovenského zákona o rozpočtovej zodpovednosti, bol výsledkom najmä prebiehajúcej vlny koronakrízy

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

a výdavkov, ktoré vyplývali z potreby riešenia tejto krízy. Vládi sa však podarilo nakoniec dosiahnuť lepší výsledok hospodárenia, a to napriek tomu, že podľa RRZ vzrástli výdavky na riešenie epidémie (o 1,9 % HDP) oproti schválenému plánu. Lepšiemu hospodáreniu v roku 2021 pomohli najmä výraznejšie príjmy z daní a odvodov (o 1,9 % HDP), ktoré vykompenzovali tieto zvýšené výdavky, ale tiež pokles kapitálových výdavkov a ich zaostávanie o 0,8 % HDP oproti rozpočtovanej výške a hospodárenie samospráv a ostatných subjektov verejnej správy (o 0,6 % HDP).

Pandémia v roku 2020 a 2021 výrazne zvýšila úroveň zadlženosti Slovenska. Hrubý dlh verejnej správy stúpol z pomerne „bezpečnej“ úrovne menej ako 50 % HDP na viac ako 63 % HDP v roku 2021.

Opatrenia vlády na pomoc ekonomike

Opatrenia vlády a štátu sa premietli aj v mikroekonomickej oblasti. Dôležitou sa stala štátna pomoc, ktorá dostala názov Prvá pomoc a sektorová pomoc pre najviac postihnuté sektory. Štát zároveň vytvoril špeciálnu kompenzačnú schému pre podnikateľov na pomoc s nájomným.

Pandémia však mala dopad na činnosti podnikania, ktoré sa zdali dlhé obdobie nemennými. Obmedzenie stretávania sa ľudí viedlo k zavedeniu inštitútu home officu a jeho rozšíreniu. Podiel pracujúcich z domu sa v roku 2020 zvýšil na 6 %. Vďaka väčšej akceptácii a tlaku na home office počas koronakrízy bolo nevyhnutné zaviesť tento pojem aj do legislatívy. Práca z domu, resp. domácka práca predstavuje taký druh vykonávania práce, ktorá nie je viazaná na pracovisko zamestnávateľa. Pracoviskom je v tomto prípade iné, dohodnuté miesto, napr. bydlisko zamestnanca.

Jedným z mnohých negatívnych dopadov koronavírusovej epidémie na hospodárstvo krajín je tiež zmena v cenách. Negatívom inflačného vývoja je najmä rast ceny komodít, resp. surovín. Výrazne sa začala prejavovať na cene elektrickej energie. Kým v apríli roku 2020 sa

na pražskej burze 1 MWh predávala za 44 eur, v apríli roku 2022 sa cena pohybovala na úrovni 186 € za MWh. V priebehu obdobia sa cena v decembri 2021 priblížila k 330 eurám, čo je bezprecedentný nárast.

Podobne negatívny vývoj sa udial aj v prípade ďalších pre podnikanie nevyhnutných komodít. Ide o ropu a zemný plyn. Najmä zdraženie zemného plynu je niekoľkonásobné.

Rast cien benzínu a motorovej nafty pokračoval kontinuálne počas celého roka 2021 a aj v roku 2022. Isté spomalenie rastu a medzimesačný pokles cien palív môžeme sledovať iba v decembri 2021 (asi o 1,83 %), medziročne však boli palivá drahšie o takmer 21 %.

Obdobie do roku 2020 bolo charakterizované stagnáciou cien v stavebníctve. Prvá vlna koronavírusu znamenala pokles cien o 1,8 % v októbri 2020. Ceny stavebných prác počas celého roka 2020 rástli tempom okolo 4 %. V roku 2021 došlo k výraznému prepadu cien stavebných prác, v marci 2021 medziročne o 2,6 %. Od apríla však postupne začali rásť nielen ceny stavebných prác, ale i ceny stavebných materiálov. V medziročnom porovnaní došlo k postupnému nárastu ceny stavebných materiálov až o 31 % a ceny stavebných prác až o 20 %.

Nedostatok komponentov

V oblasti automobilovej výroby sa výrazne prejavil najmä nedostatok čipov. Keďže Slovensko je výrazne závislé práve od automobilovej výroby, tento problém postihol aj tuzemskú ekonomiku. Ako vyplýva z údajov WEF (2022), problémy sú na strane ponuky, ako aj dopytu.

Na jednej strane došlo v súvislosti s pandémiou COVID-19 k poklesu objednávok, a teda aj postupnej redukcii výroby, avšak následné zotavenie dopytu bolo pomerne rýchle a pre výrobcov čipov neočakávané, preto vznikol na trhu nedostatok tohto komponentu. Na druhej strane však počas pandémie vzrástol dopyt po elektronike (notebooky, laptopy či tablety). NBS okrem toho upozorňuje aj na úlohu kryptoaktív, najmä v súvislosti s ťažbou.

Keďže cena týchto aktív výrazne vzrástla, stúpol i dopyt po výkonnej výpočtovej technike, ktorá umožňuje tzv. ťažbu týchto aktív.

Nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily

Ako sme už spomenuli v predchádzajúcej časti, pandémie a protipandemické opatrenia, ktoré boli zamerané na obmedzenie stretávania sa širokých vrstiev populácie, znamenali najmä veľké a dlhodobé uzatváranie gastroprevádzok. Práve gastrosektor, známy aj ako HORECA upozornil na dôsledky chýbajúceho počtu kvalifikovaných zamestnancov pred sezónou 2022. Počas pandémie došlo k masívnemu odlivu zamestnancov zo sektora, pričom ide najmä o dôsledok protipandemických opatrení. Dôvera ľudí voči práci v takomto sektore klesla, a to najmä z dôvodu nestáleho príjmu. V máji 2022 sa odhadovalo, že v gastropriemysle chýba asi 10 tis. zamestnancov.

Požiadavky zamestnávateľov

Prieskum medzi zamestnávateľmi potvrdzuje dlhodobé požiadavky, ktoré zamestnávatelia majú. Na jednej strane ide najmä o reformu daňovo-odvodového systému. V oblasti legislatívy zamestnávatelia dlhodobo presadzujú najmä predvídateľnejšie legislatívne konanie, obmedzenie skrátaných legislatívnych konaní, zavedenie vyčísl'ovania dopadov aj pri poslaneckých zákonoch či sfunkčnenie tretieho čítania v parlamente. Tiež je dôležitejšie zamerať sa na skvalitnenie služieb e-governmentu.

Z hľadiska vymožitelnosti práva je dôležité zníženie dĺžky konaní pre podnikateľov. Pre podnikateľov predstavuje problém aj to, ak dochádza k rozdielnemu rozhodovaniu rôznych senátov na súdoch. Takéto prostredie vytvára nerovnovážne prostredie.

Ďalšiu z dôležitých oblastí kvality podnikateľského prostredia predstavuje vzdelávanie a vzdelávací systém. Zamestnávatelia požadujú zlepšenie flexibility vzdelávania, zmenu v oblasti financovania stredných škôl a zmeny v oblasti celoživotného vzdelávania.

Moderná pracovná legislatíva, ktorá je dostatočne flexibilná, predstavuje pre zamestnávateľov ďalšiu z dôležitých kategórií pri prijímaní nových ľudí do zamestnania. Zamestnávatelia podporujú zlepšenie vedy a výskumu, najmä zavedením daňovo-odvodových výnimiek pri investíciách do vedy a výskumu. V oblasti regulačnej politiky požadujú zamestnávatelia taký regulačný rámec, ktorý im umožní ostať konkurencieschopný s ostatnými európskymi krajinami, a zasadujú sa o prechod zo systému priamych dotácií na trhové riešenia.

Vo verejných financiách a spravovaní štátu musí dôjsť k novému nastaveniu výdavkovej politiky s postupným smerovaním k vyrovnanému hospodáreniu štátu, lepšiemu využívaniu európskych fondov, zvýšeniu transparentnosti čerpania prostriedkov a zamedzeniu goldplatingu pri prijímaní legislatívy.

Všetky tieto požiadavky, ktoré zamestnávatelia predstavujú v rôznych koncepčných dokumentoch, sa objavili opätovne aj vo výsledkoch prieskumu realizovanom v prípade členov RÚZ.

V rámci daňovo-odvodovej záťaže zamestnávatelia ocenili iba zrušenie netransparentného a nákladného špeciálneho bankového odvodu. V období počas rokov 2020 a 2021 došlo aspoň k zásadným zmenám na strane stravného, čo viacerým zamestnávateľom mierne znížilo náklady.

Legislatívny proces bol hodnotený negatívne aj po nástupe novej vlády. Najmä kríza COVID-19 so sebou priniesla aj množstvo zmien, ktoré boli realizované prostredníctvom skrátených legislatívnych konaní či formou vyhlášok, ktoré boli častokrát zverejňované len pár hodín pred ich platnosťou. Takáto chaotická legislatívna situácia neumožňovala zamestnávateľom dostatočne rýchlo sa pripraviť na zmeny, ktoré prichádzali a opatrenia sa stávali nevykonateľnými. Navyše prax schvaľovania niektorých kľúčových zmien v skrátenom legislatívnom konaní ostala aj po skončení obdobia spojeného s riešením následkov koronakrízy.

V oblasti legislatívneho procesu sa vláde darilo prijímať kľúčové ustanovenia, avšak ich implementácia predstavuje veľkú výzvu do nasledujúcich mesiacov. Transparentnosť súdnictva môže pomôcť zvýšiť napr. ustanovenie Najvyššieho správneho súdu.

Vzdelávací systém bol zasiahnutý pandemiou veľmi výrazne. Zamestnávatelia označujú za problematické najmä zatváranie škôl počas pandémie, pričom školy boli zatvorené niekoľko mesiacov. To malo dopad na výchovu kvalifikovanej pracovnej sily, aj na stredných odborných školách či pre žiakov v systéme duálneho vzdelávania.

V oblasti pracovnej legislatívy hodnotili zamestnávatelia negatívne zavádzanie nových povinností v oblasti testovania či kontrolovania dochádzky. Napriek tomu však došlo k legislatívnej úprave práce z domu či zavedeniu schémy kurzarbeitu. Nedošlo k výraznejšej úprave minimálnej mzdy, iba k miernemu poklesu v prípade nedohody zo 60 % na 57 % priemernej mzdy dva roky dozadu. V zákone však ostalo viac úrovní minimálnej mzdy a vysoké príplatky za prácu cez víkend či v noci.

Zahraničné príklady

Následky koronakrízy a protipandemických opatrení mali dopad na všetkých obchodných partnerov Slovenska. V analýze sme sa venovali najbližším ekonomickým partnerom Slovenska. Všetky spomenuté krajiny zavádzali opatrenia na udržanie zamestnanosti.

V Nemecku sa stal kľúčovým opatrením Kurzarbeit, ktorého fungovanie bolo spustené už počas hospodárskej krízy v rokoch 2008 a 2009. Jeho nastavenie umožňuje v „dobrých“ časoch vytvárať prebytky, z ktorých je financované udržanie pracovných miest počas hospodárskych kríz.

V Českej republike bol taktiež rozbehnutý program Kurzarbeitu, avšak kľúčovým bol najmä ekonomický program Antivirus, ktorý bol zameraný na vyplácanie náhrad v prípade, ak bola prevádzka povinne uzatvorená.

Blízkym obchodným partnerom je tiež Rakúsko, ktoré sa taktiež zameralo na udržanie zamestnanosti prostredníctvom schémy Kurzarbeit. Vysoká bola dotácia poskytovaná rakúskou vládou na fixné náklady.

Program pomoci v Poľsku dostal názov „Protikrízový štít“ a okrem priamej podpory zamestnancov bol zameraný na prístup podnikateľov k financiám. Taktiež boli napr. prijaté opatrenia na predĺženie podávania daňových priznaní či program automatického revolvingového úveru zo strany vlády na získanie financií pre podnikanie.

Slovensko významne obchoduje aj s Talianskom, ktoré sa zameralo napr. na rozšírenie schémy pomoci CIGO, ktorá je zavedená na podporu podnikateľov aj pri iných mimoriadnych situáciách (napr. v prípade prírodných katastrof ako sucho). Taliansko zaviedlo určitú flexibilitu v pracovných vzťahoch.

V Rumunsku bola predstavená schéma pomoci Kurzarbeit s náhradou až 75 % príjmu. Maďarsko sa zameralo na kurzarbeit, ale taktiež na obnovu krajiny po skončení koronakrízy.

Odporúčania

Zamestnávateľia na základe zistení z tejto štúdie odporúčajú zamerať sa na reformu daňovo-odvodového systému. Opakovane presadzujú zjednodušenie daňového systému, zjednotenie sadzieb daní z príjmu a najmä zníženie počtu výnimiek. V odvodovej oblasti je potrebné systém výberu odvodov zjednodušiť, čo spôsobí zníženie administratívnych nákladov zamestnávateľov.

Z pohľadu hospodárenia štátu odporúčajú zamestnávateľia vláde, aby zvýšila tlak na zodpovedné hospodárenie a znížila deficity verejného rozpočtu.

V oblasti legislatívneho procesu je potrebné znížiť mieru prijímania zákonov v zrýchlenom legislatívnom konaní, s chybami, znížiť mieru tzv. prílepkov k zákonu, zásadné zmeny

prijímať ako vládne návrhy, ktoré prejdú korektným legislatívnym procesom. Zásadné normy nesmú byť prijímané na poslednú chvíľu ako poslanecké pozmeňovacie návrhy.

Slovenská pracovná legislatíva je stále zameraná skôr na tradičnú formu zamestnávania formou trvalého pracovného pomeru. Zamestnávateľia navrhujú zamerať sa na zvýšenie flexibility zamestnávania a zavedenie nových foriem zamestnania. Tiež je potrebné zlepšiť uznávanie diplomov zo zahraničia s cieľom získania kvalifikovanej pracovnej sily. Zamestnávateľia požadujú aj zamerať sa na skvalitnenie systému celoživotného vzdelávania. Kríza COVID-19 priniesla aj zhoršenie a rast cien niektorých vstupov a najmä energií. Pre zamestnávateľov vo viacerých segmentoch priemyslu je problémom poplatkové zaťaženie do Envirofundu a nedostatočné kompenzácie poskytované z tohto fondu.

V oblasti vedy a výskumu zamestnávateľia preferujú zameranie sa na podporu aplikovaného výskumu, zavedenie motivačného daňového systému, ktorý umožní superodpočet DPH a spoluprácu medzi sektorom zamestnávateľov a univerzitami.

1 ANALÝZA DOPADOV COVID–19 NA HOSPODÁRSTVO SR (MAKRO POHĽAD)

Kríza COVID–19 sa prejavila na Slovensku v marci 2020. Aby vláda chránila životy a zdravie občanov, rozhodla sa zaviesť viaceré karanténne opatrenia, ktoré v zásade na niekoľko mesiacov znížili mobilitu na Slovensku. Takéto utlmenie mobility však so sebou nieslo aj zatváranie viacerých prevádzok či obchodov, ale v mnohých prípadoch malo neblahé dopady aj na priemysel. Celkovo bolo uzatváranie prevádzok od marca 2020 umocnené tým, že opatrenia na zamedzenie šírenia nového ochorenia prijal aj zvyšok Európy a vyspelého sveta. To znamenalo pokles objednávok v priemysle a ekonomickú krízu, ktorá zasiahla celý svet, nevynímajúc Slovensko.

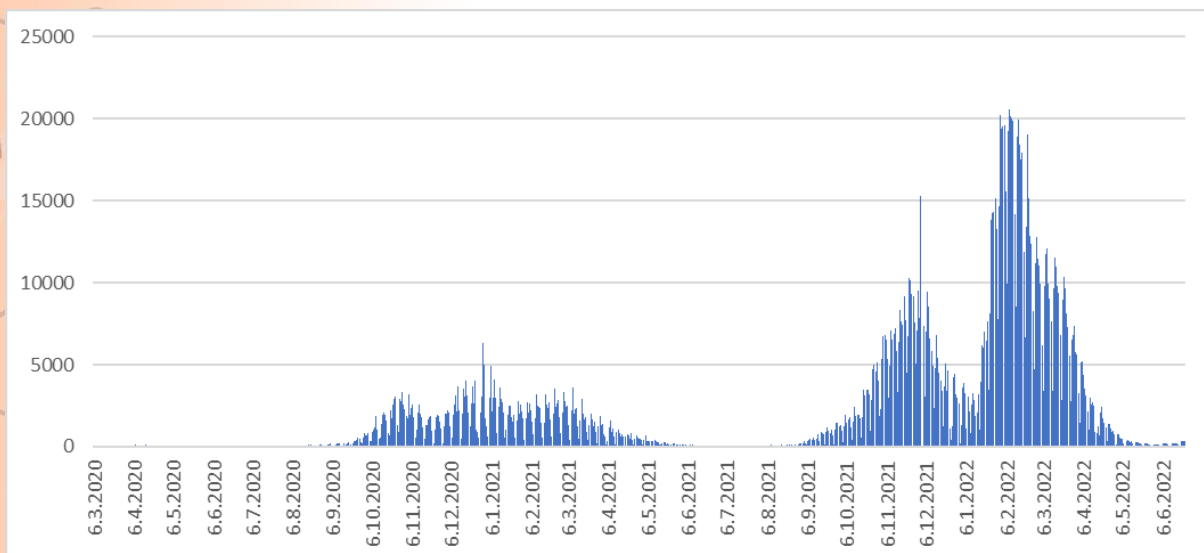
1.1 Vývoj krízy COVID–19

Aby bolo možné pochopiť jednotlivé dopady na ekonomiku Slovenska, je nevyhnutné aspoň v stručnosti analyzovať vývoj krízy COVID–19 na Slovensku. V tejto časti preto analyzujeme jednotlivé vlny vírusu na Slovensku.

Prvé ochorenie bolo zaznamenané na území Slovenska 6. marca 2020, kedy neoficiálne odštartovala prvá vlna koronavírusu. V rámci prvej vlny koronavírusu bol najvyšší denný prírastok nakazených zaznamenaný 15. apríla, a to 114 nakazených. Od tohto dátumu počet nakazených postupne klesal, pričom by sa dalo konštatovať, že prvá vlna koronavírusu skončila začiatkom mája 2020.

Druhá vlna koronavírusu sa dá odhadovať do obdobia septembra 2020, kedy počty denných potvrdených prírastkov tzv. PCR testami začali dosahovať stovky nakazených. 24. septembra bol denný počet nakazených viac ako 400, začiatkom októbra 2020 už denné počty prekročovali počet 1 tis. a koncom októbra viac ako 3 tis.. Následne došlo k miernemu poklesu, pričom však od novembra roka 2020 počty nakazených opätovne začali výrazne stúpať. V januári 2021 boli denné hodnoty potvrdených nakazených viac ako 5 tis., avšak opätovne začali tieto hodnoty klesať a v lete 2021 dosahovali opäť nulové hodnoty. V tomto období preto hovoríme o druhej vlnе koronavírusu na Slovensku.

Graf 1: Počet denných prírastkov pozitívne testovaných PCR testami na niektorý z variantov koronavírusu

Zdroj: korona.gov.sk

Tretia vlna koronavírusu nastúpila na jeseň roka 2021, pričom počty nakazených začali rásť do veľkých výšok. V novembri 2021 počet denných prípadov prekročil 10 tis., v decembri dokonca 15 tis.. Vlna poľavila iba čiastočne a vysoké počty nakazených sa udržali až do jari 2022, a to najmä v súvislosti s nákazlivejšími variantmi koronavírusu (tretia vlna je pripisovaná variantu delta a štvrtá vlna zas variantu omikron).

Poznať tieto vlny je dôležité najmä s ohľadom na prijímané opatrenia, ktoré následne mali dopad na makroekonomickú a mikroekonomickú stabilitu na Slovensku.

Ako sme už spomenuli, prvé ochorenie na Slovensku bolo potvrdené 6. marca 2020, pričom krátko na to nasledovali bezprecedentné opatrenia, ktoré znamenali vážny zásah do podnikania celých sektorov ekonomiky. 10. marca 2020 došlo k zákazu organizácie športových, kultúrnych aj verejných podujatí na dobu 14 dní, 12. marca došlo k zavedeniu povinnej karantény pre všetkých, ktorí sa vrátili zo zahraničia (čím došlo k významnému narušeniu najmä medzinárodného turizmu do SR), zrušeniu všetkých medzinárodných letov či zastaveniu medzinárodnej prepravy.

Od 16. marca dochádza k uzatváraniu škôl a školských zariadení. Zároveň došlo k prvej veľkej uzávere služieb a maloobchodného predaja, pričom otvorené mohli ostať len lekárne, potraviny a drogerie. Fáza prvého „lockdownu“ bola natoľko prísna, že došlo dokonca k uzatváraniu niektorých výrobných prevádzok a postupne k úplnému obmedzovaniu ekonomiky, a to aj napriek tomu, že počet prípadov ochorenia COVID-19 sa ráta v danom období najviac v desiatkach denne. Fáza uzatvorenia ekonomiky, najmä v súvislosti s maloobchodným predajom trvala do 22. apríla 2020, kedy vláda predstavila prvú fázu uvoľňovania opatrení. Otvorili sa maloobchodné prevádzky a služby do 300 m², služby dlhodobého ubytovania, predaj áut či trhoviská. Od 6. mája došlo k uvoľňovaniu ďalších opatrení, čím sa povolili napr. služby krátkodobého ubytovania, pedikúra, manikúra, taxislužby, v obmedzenom režime napr. aj svadby, masáže, múzeá, galérie, knižnice a výstavné siene. Od 20. mája sa uvoľnili opatrenia ako sú napr. kiná, divadlá a pod. Až v tomto termíne došlo k otvoreniu nákupných stredísk a k zrušeniu štátnej karantény. V zásade sa opatrenia vrátili do normálneho režimu v priebehu júna 2020, ktorý sa čisto z ekonomického pohľadu prevádzkovateľov dá označiť za prvý mesiac, kedy platili len minimálne opatrenia (pretrvalo napr. nosenie rúšok, povinnosť zabezpečovať dezinfekciu priestorov atď.).

V rámci druhej vlny pandémie bol od septembra 2020 zavedený tzv. „covid automat“, ktorý mal regionálne reagovať na zmenu situácie v súvislosti s pandemiou COVID-19. Opatrenia, ktoré boli zavádzané, mali za účelom byť prísnejšie v regiónoch s horšou situáciou, zároveň malo dôjsť k uvoľnenejším opatreniam v regiónoch s lepšou epidemiologickou situáciou.

V septembri 2020 došlo k sprísňovaniu ďalších opatrení, ktoré viedli k novým hygienickým opatreniam zavedeným od októbra 2020. V priebehu tohto mesiaca došlo opätovne k uzatváraniu ďalších prevádzok.

V novembri 2020 sa čiastočne uvoľnili niektoré opatrenia a prevádzky, pričom však otvorené boli len krátku dobu a aj ich prevádzkový poriadok bol veľmi obmedzený. Postupne boli

sprísňované opatrenia natoľko, že v januári 2020 už nebola povolená ani konzumácia jedla na terasách reštaurácií a Slovensko smerovalo do tzv. „lockdownu“.

Od februára 2021 sa postupne na Slovensku začal uplatňovať opätovne COVID automat, ktorý v rôznych fázach spúšťal a uvoľňoval opatrenia. Napriek tomu sa však dá povedať, že do marca 2021 opätovne nasledovala ďalšia fáza lockdownu s opatreniami, ktoré zakazovali konzumáciu jedla v reštauráciách či možnosť cvičiť vo fitnesscentrách. Od apríla 2021 došlo k uvoľňovaniu opatrení.

Posledná vlna masívnych opatrení, ktoré mali dopad na podnikateľský sektor na Slovensku započala v decembri roku 2021. Dovedajšie opatrenia síce obmedzovali spoločenský život a priniesli straty niektorým sektorom (najmä napr. hromadné podujatia), od 16. decembra však nastal ďalší „lockdown“, ktorý priniesol úplné uzatvorenie väčšiny prevádzok a obchodov či obmedzenie športovísk. Táto vlna opatrení skončila v januári 2022 a postupne do februára 2022 sa opatrenia minimalizovali.

Celkovo sa preto dá povedať, že z 24 mesiacov rokov 2020 až 2021 boli platné obmedzenia zásadného charakteru (tzv. „lockdowny“) v trvaní asi 4 mesiace. Len asi počas obdobia osem mesiacov platili mierne alebo žiadne opatrenia, pričom aj počas týchto mesiacov opatrenia zahŕňali povinnosť nosenia rúška a respirátora v interiéri a napr. v období letných mesiacov aj významné obmedzenia týkajúce sa veľkých podujatí. V ostatných obdobiach medzi lockdownami a fázou takmer úplného zrušenia opatrení platili obmedzujúce opatrenia, ktoré mali na rôzne krajiny rozdielny vplyv, pričom rozdiely boli spôsobené najmä stupňom závažnosti epidémie. Na zamestnávateľov okrem zákazov činností doliehali tiež ďalšie opatrenia, ako napr. povinnosť kontrolovať testy či očkovanie, nariadenia ohľadom vstupov do rôznych prevádzok a iné obmedzenia, ktoré výrazne zvyšovali ich náklady.

V roku 2022 pandemická kríza postupne odznela a došlo k zrušeniu obmedzení, od apríla 2022 takmer došlo aj k úplnému opusteniu nosenia rúšok v interiéroch (s niektorými výnimkami). Napriek tomu je však pre vývoj, ktorý opisujeme v tejto analýze dôležitá ešte

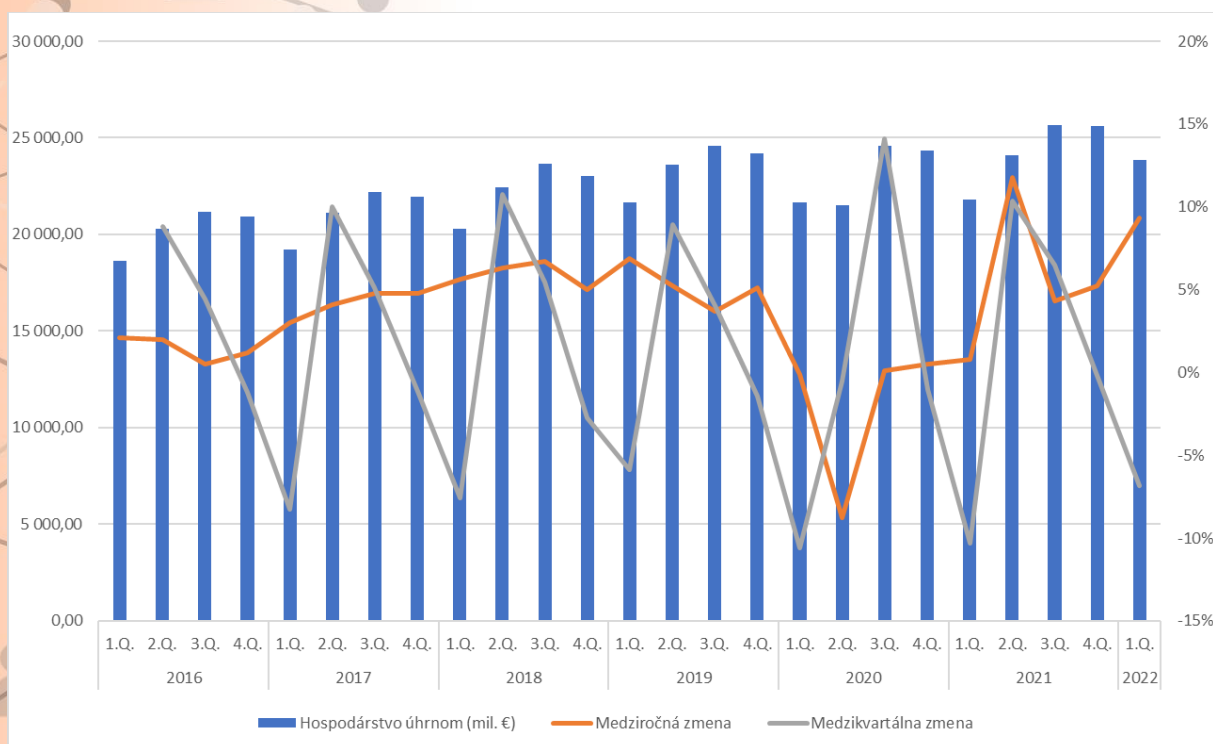
jedna globálna udalosť a tou je vojna Ruska proti Ukrajine. V dôsledku tejto vojny došlo k ekonomickým obmedzeniam, ktoré majú vplyv najmä na ceny energetických surovín.

1.2 Hrubý domáci produkt

Karanténne opatrenia zavedené na Slovensku a zároveň v celom vyspelom svete sa najvýraznejšie prejavili prepadom slovenského hrubého domáceho produktu v druhom kvartáli roka 2020. Medziročne poklesol hrubý domáci produkt o 8,8 % v druhom kvartáli roka 2020 oproti roku 2019. Medzikvartálne došlo k najvýraznejšiemu prepadu hrubého domáceho produktu v januári 2020, kedy sa v slovenskej ekonomike negatívne prejavili najmä karanténne opatrenia zavádzané v zahraničí a tiež určitá sezónnosť, ktorá je viditeľná aj v ostatných rokoch. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že medzikvartálny pokles hrubého domáceho produktu v sledovanom období bol výraznejší práve počas prvého kvartálu každého roka. Napriek tomu je však pokles v roku 2020, ako i v roku 2021 medzikvartálne vyšší ako 10 %, čo je vyššia hodnota poklesu ako v iných, „normálnych“ rokoch. Karanténne opatrenia sa už menej výrazne prejavili v druhom kvartáli roka 2021, kedy sa slovenská ekonomika do značnej miery zotavila a rast predstavoval viac ako 10 %. Pozitívny trend vývoja pokračoval aj v treťom kvartáli roka 2021, opäť s rastom prekonávajúcim 6 %. Z hľadiska ekonomickej krízy spôsobenej ochorením COVID-19 bol najhorší rok 2020. V tomto roku až tri zo štyroch kvartálov skončili medzikvartálne v poklese. Medziročný pokles HDP zaznamenaný v druhom kvartáli roka 2020 dosiahol viac ako 9 %. Medziročný rast bol najvýraznejšie zaznamenaný vo štvrtom kvartáli roka 2020, avšak dosiahol iba hodnotu pol percenta HDP. Najväčšie medziročné zotavenie prišlo v druhom kvartáli roka 2021, kedy aj protipandemické opatrenia realizované na Slovensku boli najmiernejšie a rast presiahol 11 %. Posledný kvartál roka 2021 medzikvartálne došlo k miernemu poklesu o 0,19 %, medziročne však došlo k rastu HDP medzi jednotlivými kvartálmi o viac ako 5 %. Prvý kvartál roka 2022 opätovne došlo k poklesu medzikvartálne o 9,3 %, avšak z hľadiska jednotlivých rokov je prvý kvartál daného roka vždy charakterizovaný medzikvartálnym poklesom. V medziročnom porovnaní došlo k rastu HDP až o 9,3 %, čím sa slovenská

ekonomika dostala z problémov, ktoré boli charakteristické v minulom covidovom období. Medziročne došlo k najvýraznejšiemu poklesu počas druhého kvartálu roka 2020. Prepád dosiahol až 8,8 %. V nasledujúcom kvartáli došlo aj v medziročnom porovnaní k miernemu zotaveniu slovenskej ekonomiky a medziročný nárast dosiahol 0,1 %. Rok 2021 bol z ekonomického hľadiska oveľa silnejší. Rast HDP v medziročnom porovnaní v druhom kvartáli roka 2021 dosiahol až 11,8 %, čo však bolo do značnej miery spôsobené práve poklesom z roku 2020. Aj v ďalších kvartáloch pretrvávali rasty, ktoré boli viac ako 4 %. Rok 2022 a prvý kvartál tohto roka priniesol rekordný rast HDP v medziročnom porovnaní o 9,3 %, čo naznačuje výrazné zlepšenie postpandemickej situácie. Budúce rasty HDP však budú do značnej miery ovplyvňované negatívnou geopolitickou situáciou, ako i vyššou infláciou, na ktorú pravdepodobne budú reagovať centrálné banky.

Graf 2: Absolútna (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena (pravá os) HDP v SR

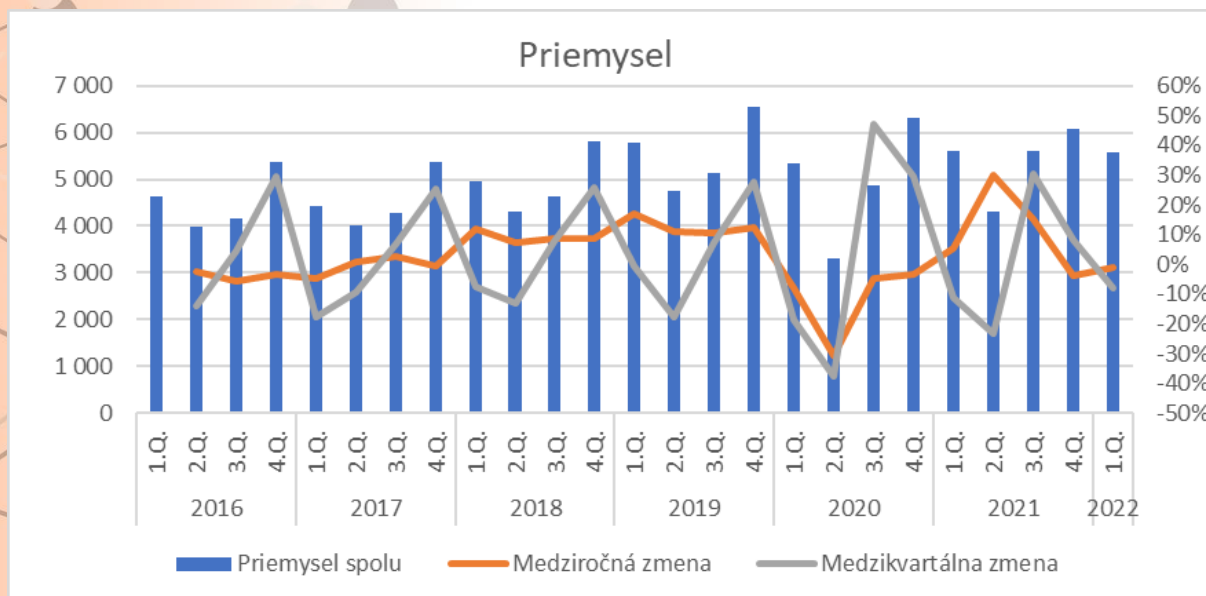

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Celkovo je z výsledkov slovenskej ekonomiky zrejmé, že najvýraznejšie prepady sa diali v období najväčších zavedených protipandemických opatrení. Tie v podstatnej miere obmedzili viaceré sektory slovenskej ekonomiky.

Z hľadiska jednotlivých dotknutých segmentov národného hospodárstva bola kritická situácia zaznamenaná najmä v priemysle. Už v prvom kvartáli roka 2020 začalo byť v priemysle cítiť dopady nastupujúcej pandémie COVID-19, v tom čase však najmä v zahraničí. Medziročne priemysel dosiahol horšie výsledky o viac ako 8 % v porovnaní s rokom 2019. Priemysel v druhom kvartáli roka 2020 poklesol medziročne o viac ako 30 %, pričom medzikvartálne došlo k poklesu o 37 %. Nasledujúci tretí kvartál roka 2020 sa síce priemysel čiastočne zotavil, a to najmä vplyvom uvoľnenia protipandemických opatrení prijatých vládou SR, zároveň však medziročný prepád pretrvával a dosiahol 4,8 %.

Graf 3: Vývoj priemyslu (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch

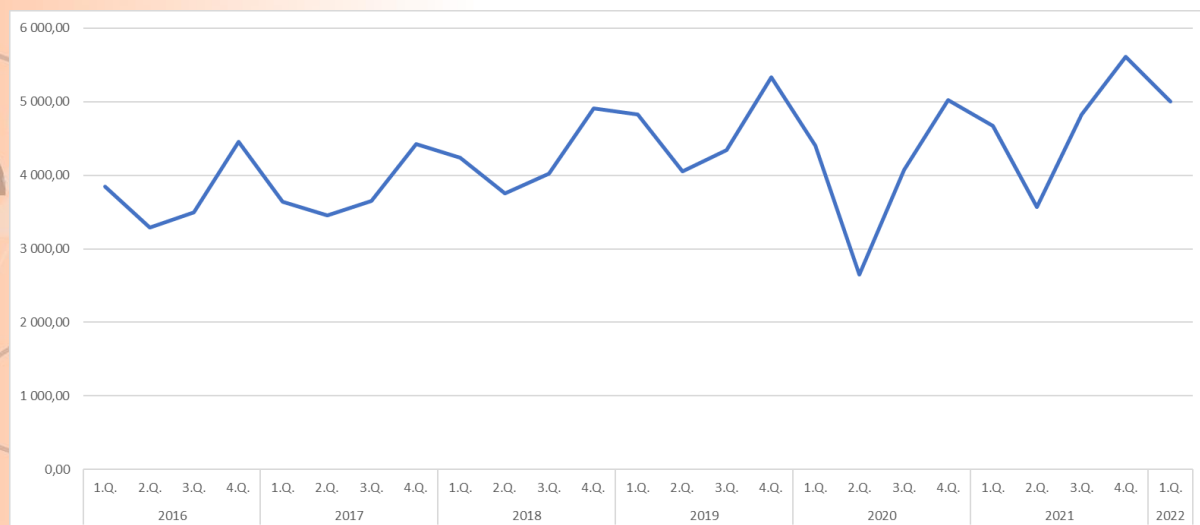
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát ŠÚ SR

Ako vyplýva aj z údajov zverejnených na Grafe 3, rok 2021 bol v priemysle výrazne lepší. Priemysel sa postupne spamätával z pomerne zlého pandemického roka 2020, pričom výraznejšie protipandemické opatrenia boli zavedené najmä v prvom kvartáli roka 2021.

Následne druhý a tretí kvartál sa dajú označiť za také, kedy boli protipandemické opatrenia len minimálneho trvania a dopadu na priemysel. Prísnejšie pravidlá začali platiť až s nástupom tretej vlny COVID-19 a opätovným obmedzovaním mobility a stretávania obyvateľstva. Napriek tomu, že tieto pravidlá boli pomerne prísne, v oblasti priemyslu už nemali taký dopad ako počas roka 2020. Nedošlo k vypínaniu výroby a opatrenia sa prejavili skôr vo zvýšených problémoch s karanténou zamestnancov, pričom práve časté výpadky zamestnancov mohli mať čiastočný vplyv na vývoj priemyslu. Celkovo však bol druhý kvartál roka 2021 zaznamenaný medziročný nárast v priemysle až o takmer 30 %. V treťom kvartáli taktiež došlo k nárastu priemyslu o 15 %. Vo štvrtom kvartáli 2021 priemysel v medzikvartálnom porovnaní poklesol o 3,9 % oproti štvrtému kvartálu roka 2020, medzikvartálne však narástol o viac ako 8 %. Pokles niektorých sektorov priemyslu je dôsledkom tretej vlny koronavírusu, avšak vo výrobnej sfére sa čiastočne už prejavuje aj nárast cien surovín, ako i nedostatok kľúčových komponentov. Následne došlo aj v prvom kvartáli roka 2022 k pokračovaniu zlých výsledkov priemyslu, medzikvartálny pokles bol 8,23 % a medziročný pokles na úrovni 0,9 % oproti prvému kvartálu roka 2021.

Priemyselná produkcia ešte lepšie odráža výkon slovenského priemyslu. Tento ukazovateľ potvrdzuje neblahú situáciu v slovenskom hospodárstve počas jednotlivých vln koronavírusovej pandémie. Sezónne prepady sú pomerne bežné, avšak prepad z druhého kvartálu roka 2020 je svojou hĺbkou najväčší za posledné roky.

Graf 4: Vývoj priemyselnej produkcie v SR

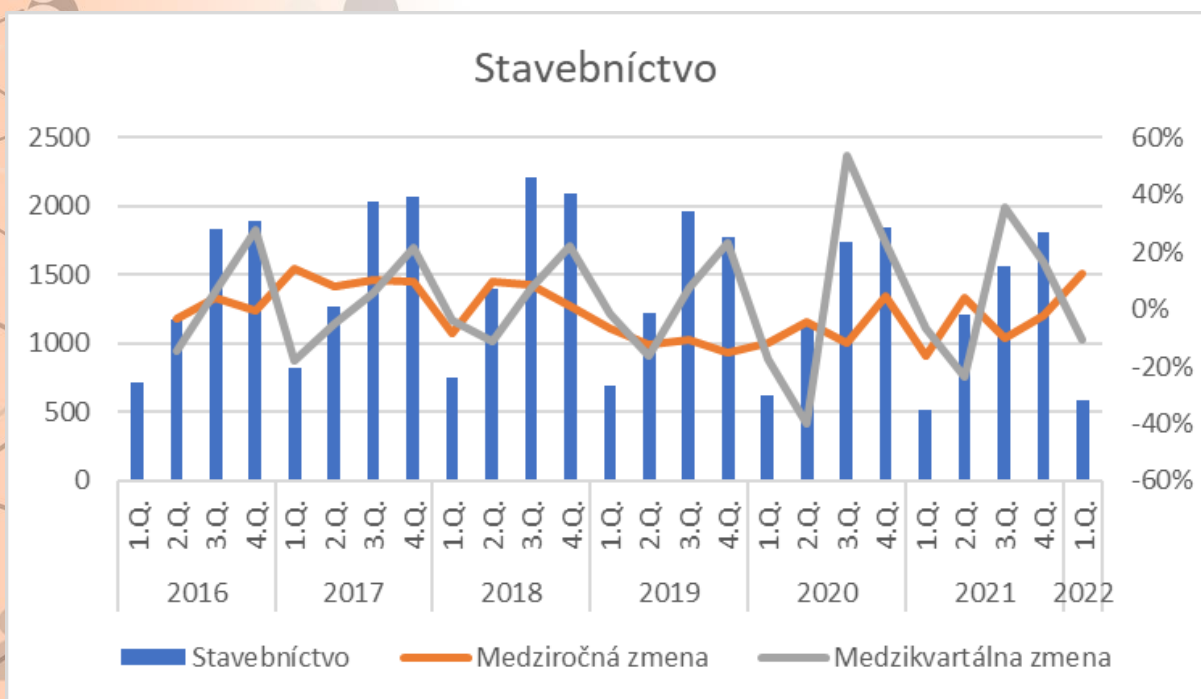
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát ŠÚ SR

Medziročný prepád dosiahol až 35 % a medzikvartálne došlo k prepádu priemyselnej produkcie až o 40 %. Priemyselná produkcia sa následne pomerne rýchlo zotavila počas štvrtého kvartálu roka 2020, kedy sa v absolútnej hodnote priblížila hodnotám z predkrízového obdobia. Druhý prepád počas koronavírusovej pandémie v priemyselnej výrobe pozorujeme počas druhého kvartálu roka 2021. Tretí výrazný prepád vidíme v prvom kvartáli roka 2022. Prepady v prvých kvartáloch roka sú pomerne bežným javom aj v iných rokoch. Do značnej miery však prepád z roka 2022 súvisí s pandemickými opatreniami, avšak väčší vplyv je možné pripočítať výpadku v dodávateľsko-odberateľských reťazcoch či nedostatku niektorých surovín.

Významným sektorom slovenskej ekonomiky je aj segment stavebníctva. Tento sektor má určitú výhodu oproti ostatným sektorom, a to najmä v nižšej výkonnosti počas zimných mesiacov. Keďže najprísnejšie pandemické opatrenia boli prijímané najmä v zimných mesiacoch (s výnimkou jari 2020), prejavili sa aj v nižšom poklese sektora ako v prípade priemyslu. Medziročná zmena v kritickom druhom kvartáli roka 2020 preto predstavovala len -4,6 %, pričom horšie výsledky boli medziročne zaznamenané aj v druhom kvartáli roka 2019. Medziročný prepád nastal aj v prvom a treťom kvartáli, v oboch prípadoch na úrovni

necelých 12 %. Vo štvrtom kvartáli roka 2020 dokonca nastal medziročne rast, pričom v roku 2019 bol v rovnakom kvartáli zaznamenaný dokonca veľmi výrazný pokles na úrovni 15 %. Pokles však pokračoval v nasledujúcom roku 2021, v prvom kvartáli medziročne o viac ako 16 %, so zotavením v druhom kvartáli o 4 % a opätovným prepadom o takmer 10 % v treťom kvartáli. Štvrtý kvartál roka 2021 je medziročne v poklese o 2,4 %, rast sektora sa však obnovil v prvom kvartáli roka 2022. Výsledky sektora stavebníctva preto indikujú skôr malý vplyv karanténnych opatrení na sektor, avšak strednodobejšiu stagnáciu až pokles celého sektora, pričom tento trend narúšajú len výsledky za prvý kvartál roka 2022. Na základe tohto výsledku je však predčasné robiť dostatočne veľké závery, navyše v roku 2022 dochádza k výraznému nárastu stavebných materiálov, čo predražuje výstavbu nových projektov.

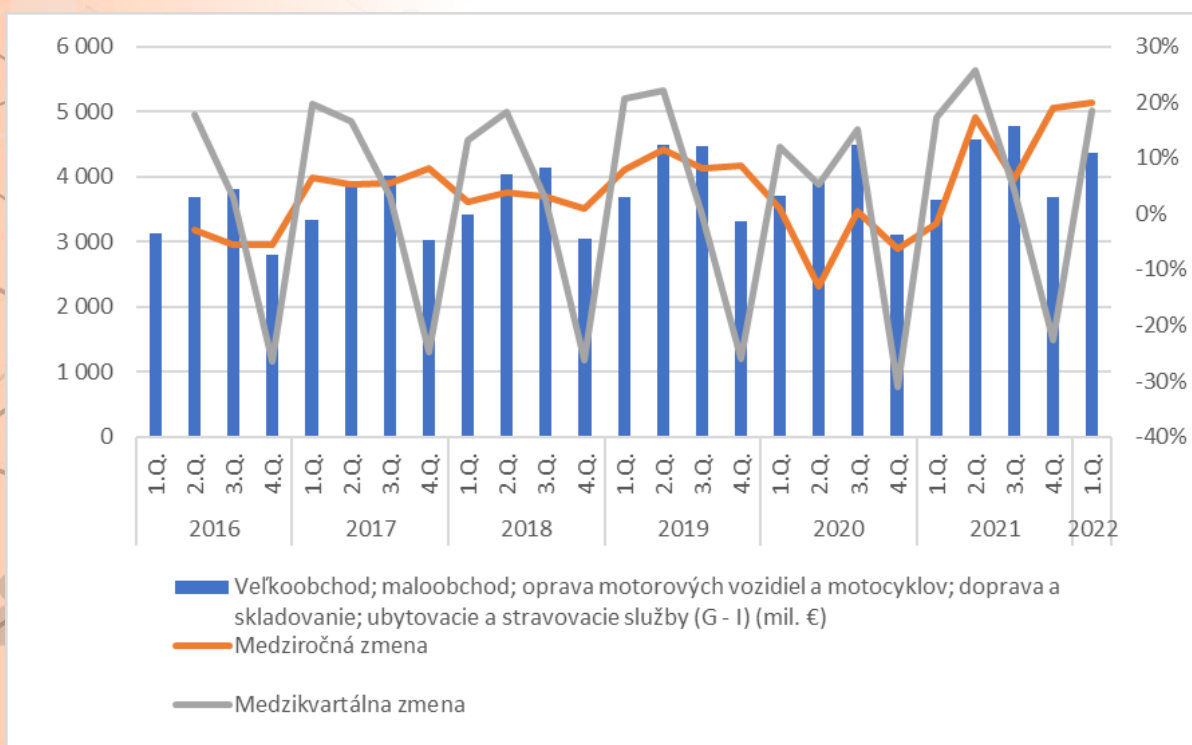
Graf 5: Vývoj stavebníctva (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát ŠÚ SR

Mimoriadne zasiahnutým sektorom prijatými opatreniami sa stal najmä sektor služieb. Štatistický úrad Slovenskej republiky eviduje tieto činnosti v rámci vyčíslenia HDP ako veľkoobchod, maloobchod, oprava motorových vozidiel a motocyklov, doprava a skladovanie a ubytovacie a stravovacie služby. Sektor dopravy, či už osobnej, alebo nákladnej, ako i maloobchodu a ubytovacích a stravovacích služieb sa stal najzásadnejšie postihnutým počas celého trvania obdobia pandémie. Zlé medziročné výsledky začal sektor pociťovať od začiatku roka 2020. Lockdown sa prejavil najvýraznejšie v druhom kvartáli roka 2020, kedy prepád dosiahol až 13 %. V nasledujúcom kvartáli sa síce medziročne sektor vrátil na úroveň predchádzajúceho roka, no už vo štvrtom kvartáli opäť došlo k prepadu. Ten bol nasledovaný aj prepadom v prvom kvartáli roka 2021, čo bolo opäť negatívnym dôsledkom prijatých opatrení.

Graf 6: Vývoj sektora veľkoobchodu, maloobchodu, opravy motorových vozidiel, dopravy a skladovania, ubytovacích a stravovacích služieb (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch

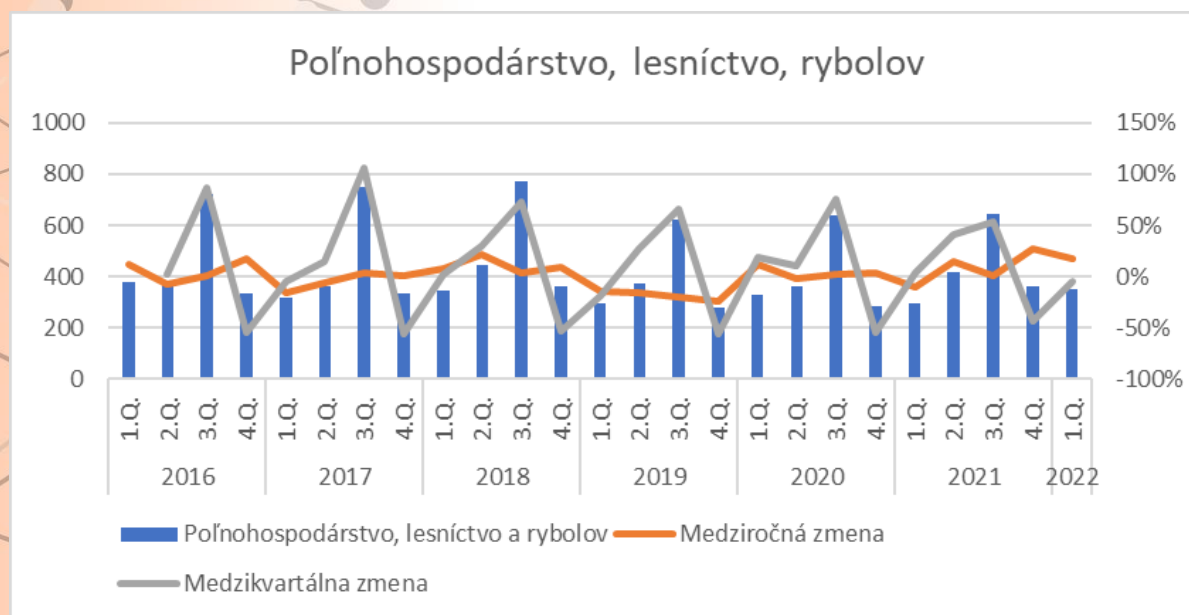

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát ŠÚ SR

Počas sledovaného obdobia od roku 2016 ide o najväznejšiu krízu v celom sektore, pričom pozitívom je len oživenie v druhom a treťom kvartáli roka 2021.

Z hľadiska ekonomiky je dôležitým sektorom aj sektor poľnohospodárstva, lesníctva a rybolovu. Protipandemické opatrenia v tejto oblasti sa dotýkali najmä testovania zamestnancov a sekundárne mohli mať dopady aj uzatvorené maloobchodné prevádzky, prípadne poľnohospodárom mohli spôsobiť problémy s výpadkami v dodávateľskom reťazci. Keďže však významná časť produkcie v sektore poľnohospodárstva sa realizuje zväčša v letných mesiacoch (spravidla tretí kvartál daného roka) a protipandemické opatrenia boli prijímané v zimných mesiacoch, najmä v druhom a štvrtom kvartáli rokov 2020 a 2021, poľnohospodárstvo zásadnou krízou (ako priemysel) netrpelo.

Graf 7: Vývoj sektora poľnohospodárstva, lesníctva a rybárstva (v mil. eur, ľavá os) v bežných cenách a relatívna zmena vo vybraných rokoch

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Preto aj medzikvartálny prepád v druhom kvartáli roka 2020 v segmente poľnohospodárstva je len minimálny, na úrovni -2,5 %, medziročne došlo dokonca k rastu o 10,46 %. Najvýraznejší pokles medziročnej produkcie nastáva až v prvom kvartáli roka 2021 o 9,8 %.

1.3 Inflácia a riziká spojené s menovou politikou

Kríza spojená s koronavírusom zasiahla Slovensko ako člena Európskej menovej únie v čase, kedy už dlhodobo ECB uplatňovala uvoľnenú menovú politiku. Základná úroková sadzba už od roku 2016 dosahovala 0 %. To značne podporovalo úverovú aktivitu domácností, ale i podnikov na Slovensku. Avšak napriek dlhodobo uvoľnenej menovej politike centrálnej banky bola inflácia na nízkych úrovniach.

Inflácia znamená zmenu cien tovarov a služieb. Niektoré z cien môžu rásť, niektoré klesať. Inflácia nastáva v momente, kedy dochádza k všeobecnému rastu cien tovarov a služieb a nielen k rastu jednotlivých položiek. Inflácia znižuje hodnotu meny v priebehu času. Samostatným metodologickým problémom je meranie zmien cien, resp. inflácie. Na meranie miery inflácie je štandardne využívaný tzv. spotrebiteľský kôš, ktorý vyjadruje cenu väčšiny tovarov a služieb platených obyvateľstvom.¹

Index CPI je na Slovensku tvorený súborom 731 vybraných druhov tovarov a služieb. Charakterizuje cenový vývoj v celospoločenskom priemere. Taktiež sa počíta index pre rôzne sociálne skupiny domácností, pričom sa odlišuje váha jednotlivých druhov tovarov a služieb (napr. domácnosti s dôchodcami mívajú viac na zdravie a pod.).

Na porovnanie jednotlivých európskych krajín ustanovila Európska únia tzv. Harmonizovaný index spotrebiteľských cien. Ten upravuje jednotlivé položky v spotrebiteľskom koši tak, aby boli vzájomne porovnateľné.²

Až v roku 2019 začala pozvoľna miera inflácie meranej indexom HICP dosahovať rast viac ako 3 %. S nástupom pandémie COVID-19 od februára 2020 došlo k poklesu miery inflácie takmer na 0 %. Najnižšia hodnota inflácie bola dosiahnutá v januári 2021, a to na úrovni 0,7

¹<https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/hicp/html/index.sk.html>

²https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/macroeconomic/prices/metadata/!ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAflj08ziA809LZycDB0NLEzNDQw8_YJDDQzCgg1CPI31C7IdFQH-Fh5/#CPI

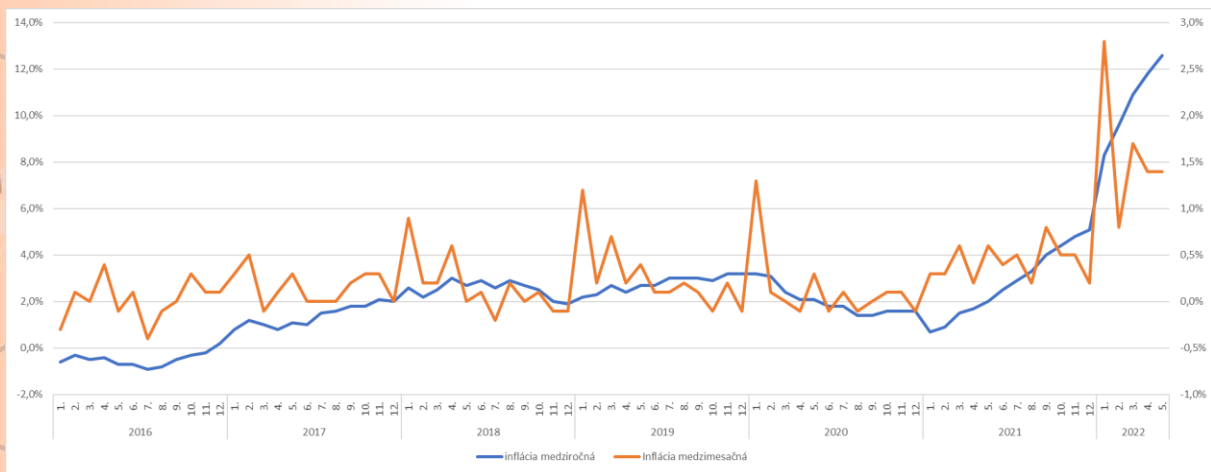
% medziročne. Miera inflácie za rok 2020 meraná spôsobom CPI dosiahla preto len úroveň 1,9 %, čo je pod dlhodobým cieľom ECB.

Avšak spoločne s uvoľnením protipandemických opatrení a aspoň čiastočným návratom ekonomiky do normálneho stavu postupne začala narastať aj celková miera inflácie. Menová politika ECB sa navyše v roku 2020 ešte uvoľnila a ECB za jeden zo svojich cieľov stanovila pomôcť krajinám a ekonomikám zasiahnutých koronakrízou zlepšením prístupu už i k tak dostupným úverom. Núdzový pandemický program predstavený v decembri 2020 obsahoval nákup aktív v objeme 1 850 mld. eur, a to na podporu celej eurozóny. ECB taktiež zmiernila požiadavky na kapitál, ktoré musia mať banky v zásobe ako rezervu na horšie časy, práve s cieľom podpory ekonomík eurozóny.³

Mimoriadne uvoľnená menová politika, spoločne s uvoľnením pandemických pravidiel v roku 2021 a oživením globálneho dopytu spôsobili na Slovensku najvyšší rast cien od obdobia ekonomickej transformácie. Ku koncu roka 2021 dosiahol medziročný mesačný rast indexu HICP hodnoty 4,8 %. Výrazný rast spotrebiteľských cien meraných harmonizovaným indexom spotrebiteľských cien pokračoval aj v roku 2022. Medzimesačná inflácia je štandardne najvyššia v januári daného roka, avšak medzimesačný rast spotrebiteľských cien v januári 2022 bol najhorším medzimesačným nárastom v nami sledovanom období od roku 2016. Nezamestnanosť v máji 2020 na medziročnej báze atakovala úrovne 12 %.

³<https://www.ecb.europa.eu/home/search/coronavirus/html/index.sk.html>

Graf 8: Vývoj medzimesačnej (pravá os) a medziročnej (ľavá os) zmeny cien na Slovensku (index HICP)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát Štatistického úradu SR

Analýza rastu cien ukazuje, že výrazne vzrástli ceny priemyselných výrobcov, avšak najmä v roku 2022. Dovtedajšie obdobie od roku 2016 bolo charakterizované len nízkym rastom cien, ktorý sa počas celého obdobia nedostal nad úroveň 5 %. Prvá vlna koronavírusu bola charakterizovaná poklesom cien priemyselných výrobcov, a to dokonca na úrovne deflácie, teda zápornej inflácie. Ceny klesali od apríla až do februára 2021, teda takmer rok. Avšak od marca 2021 postupne dochádza k rastu cien priemyselných výrobcov.

Graf 9: Ceny priemyselných výrobcov v SR, medziročná zmena v %

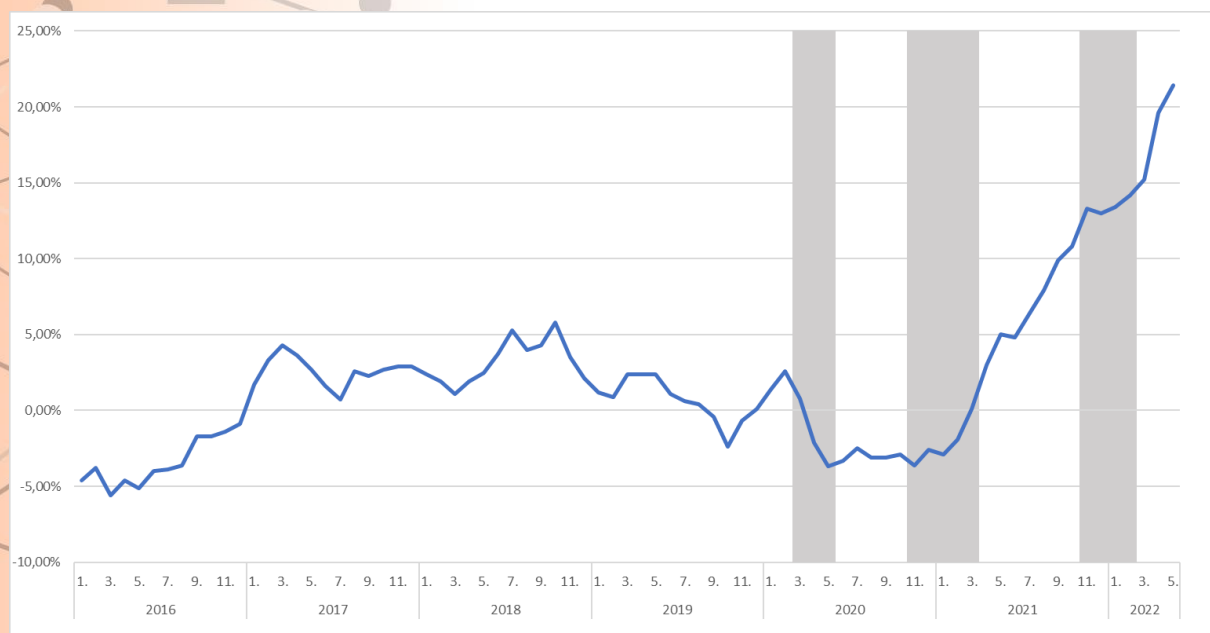
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Od júla 2021 dochádza k bezprecedentnému rastu cien priemyselných výrobcov. Toto obdobie je charakterizované nárastom cien dosahujúcim až 35 % nárast.

Veľmi podobný vývoj ako je v prípade rastu cien priemyselných výrobcov, je možné pozorovať aj v prípade rastu cien priemyselnej výroby (Graf 10). Až do roku 2021 je rast cien na úrovni okolo 5 %.

Obdobie tesne pred vypuknutím celosvetovej pandémie, t. j. od októbra 2019 je charakterizované pomerne strmým nárastom cien priemyselnej výroby, ktorý sa zo záporných úrovní dostal na úroveň 2,5 %. Prvá vlna koronavírusu znamenala výrazný pokles cien v oblasti priemyselnej výroby, pričom cenový pokles dosiahol až 3,6 % v novembri 2020. Následne ceny počas roka 2021 začali výraznejšie stúpať.

Graf 10: Ceny priemyselnej výroby v SR, medziročná zmena v %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe ŠÚ SR

V roku 2022 nedošlo k zmierneniu trendu a cenový nárast sa blíži k hodnote viac ako 20 %. Takýto cenový nárast nie je dlhodobu udržateľný a predstavuje hrozbu pre Slovensko, ale i celosvetovú ekonomiku.

1.4 Nezamestnanosť

Nezamestnanosť na Slovensku bola problémom od čias transformácie ekonomiky od roku 1993. Z hľadiska makroekonomických problémov patrilo Slovensko dlhodobo ku krajinám s najvyššou nezamestnanosťou v Európe. Miera evidovanej nezamestnanosti ešte v roku 2001 dosahovala 18,63 %. Následné obdobie bolo charakterizované dynamickým poklesom miery evidovanej nezamestnanosti, pričom v roku 2006 dosiahla úroveň 9,4 %. Finančná a hospodárska kríza v roku 2008 opäť spôsobila nárast miery evidovanej nezamestnanosti a tá v roku 2014 dosiahla 12,29 %. Ekonomické oživenie viedlo k poklesu miery evidovanej nezamestnanosti v roku 2019 a historicky najnižšia miera evidovanej nezamestnanosti bola ŠÚ SR evidovaná v hodnote 4,92 % na konci roka 2019. Rok 2020 priniesol negatívny vývoj v nezamestnanosti a miera evidovanej nezamestnanosti stúpila na 8 %.

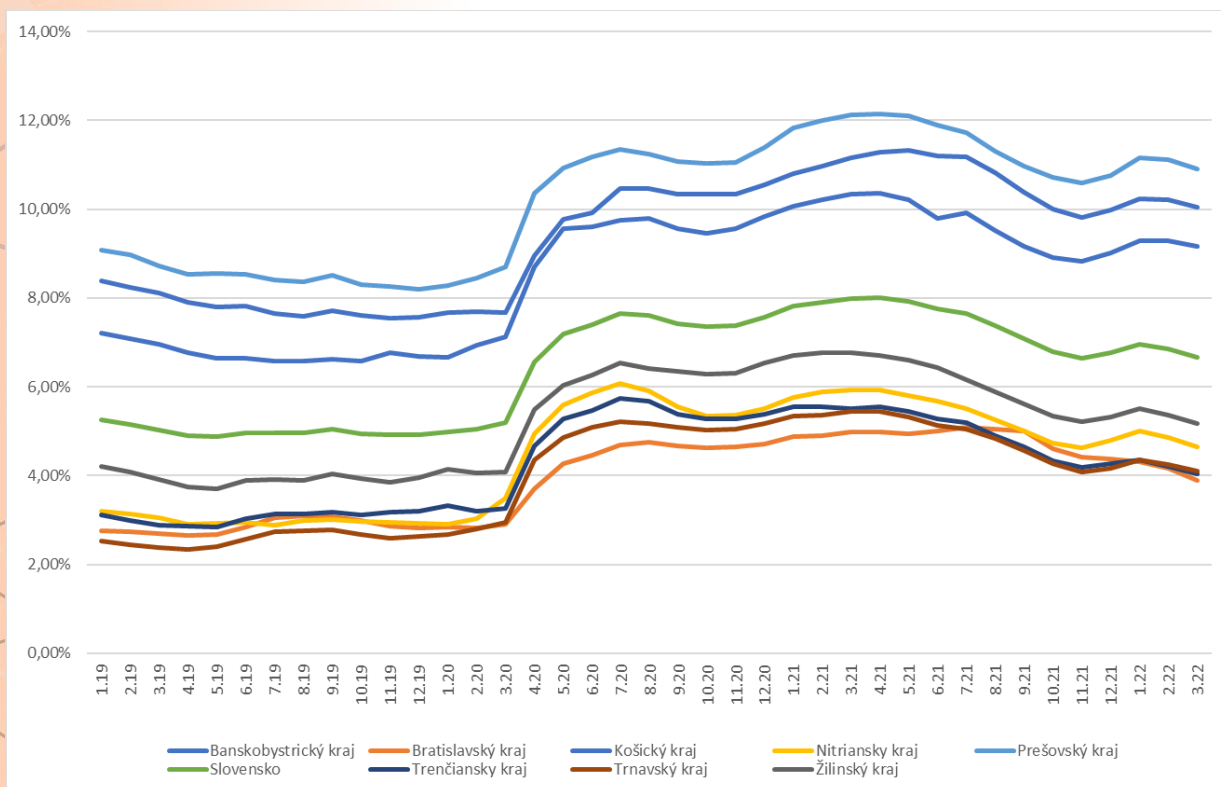
Graf 11: Miera evidovanej nezamestnanosti

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Do pandemického roka 2020 preto slovenská ekonomika z hľadiska nezamestnanosti vstupovala v relatívne dobrej kondícii. Dopady krízového roka 2020, ako aj roka 2021 boli viditeľné aj pri pohľade na vývoj ukazovateľov nezamestnanosti.

Graf 12: Regionálna miera nezamestnanosti a jej vývoj

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe UPSVaR

Protipandemické opatrenia zavedené v roku 2020 spôsobili skokový rast nezamestnanosti, a to najmä v apríli 2020. Negatívne sa tieto opatrenia prejavili vo všetkých krajoch. Nezamestnanosť vyššia ako je celoslovenský priemer je dlhodobo pozorovaná v Košickom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji, pričom rast nezamestnanosti v roku 2020 tieto regionálne rozdiely ešte prehĺbil.

Naopak, najmenej sa dopad zvýšenia nezamestnanosti prejavil v apríli roka 2020 podľa UPSVaR v Bratislavskom kraji. Napriek tomu sa nezamestnanosť aj v tomto kraji zvýšila z úrovne 2,91 % v marci 2020 až na 4,75 % v auguste 2020. Spomedzi jednotlivých krajov

najväčší nárast nezamestnanosti v roku 2020 nastal v Nitrianskom kraji, kedy sa nezamestnanosť zvýšila z 2,9 % v januári 2020 až na 6,08 % v júli 2020. Relatívne nižší nárast nezamestnanosti nastal v chudobnejších častiach Slovenska, napr. v Banskobystrickom kraji (z 6,61 % v januári na 9,83 % v decembri 2020) alebo v Košickom kraji (zo 7,67 % na 10,55 % v decembri 2020). Avšak miera nezamestnanosti v týchto krajoch už v časoch pred krízou bola samostatným problémom a dosahovala dlhodobo vyššie hodnoty ako v prípade celého Slovenska. Celoslovenská nezamestnanosť sa v roku 2020 zvýšila z minima 4,98 % v januári až na 7,65 % v júli 2020. Avšak napriek poklesom miery nezamestnanosti v letných mesiacoch roka 2020 sa ku koncu roka opätovne začalo prejavovať sprísňovanie protipandemických opatrení a uzatváranie ekonomiky. V jednotlivých krajoch pozorujeme v roku 2020 pomerne rôznorodý vývoj. Kým v spomenutom Bratislavskom, Nitrianskom, ale i Trenčianskom či Žilinskom kraji začala miera nezamestnanosti postupne v druhej polovici roka klesať a jej zvýšenie v novembri a decembri 2020 bolo iba mierne, v spomínanom Košickom, Banskobystrickom, ale i Prešovskom kraji bola najvyššia miera nezamestnanosti dosiahnutá až v decembri 2020.

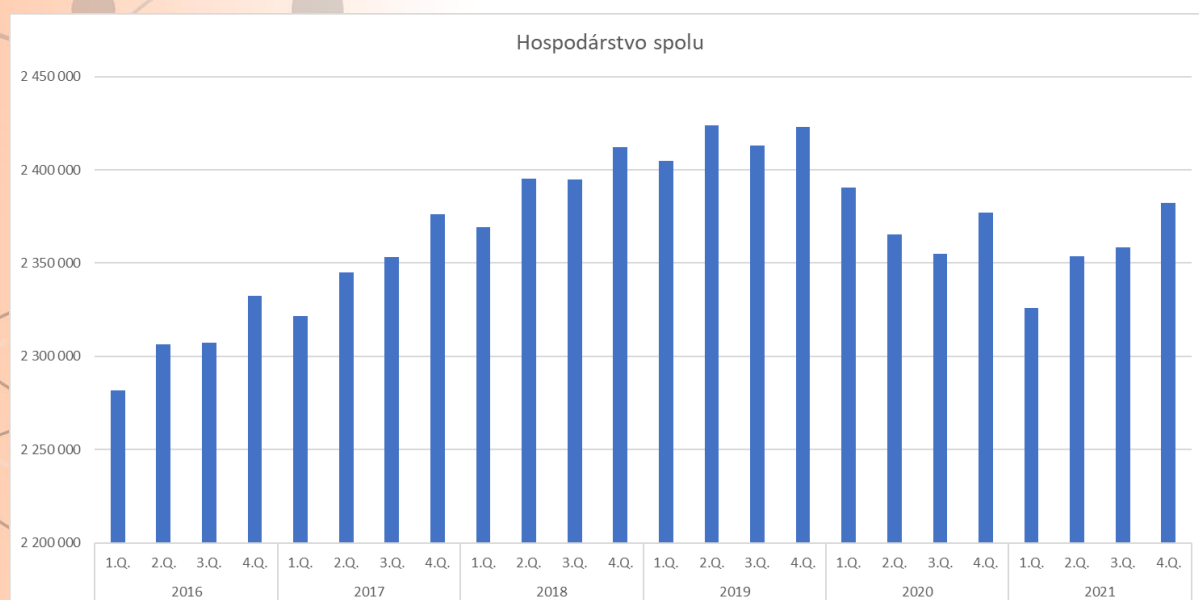
Do roka 2021 preto Slovensko vstúpilo v zložitej situácii na trhu práce. Zavedené protipandemické opatrenia boli pomerne prísne a obmedzovali viacero sektorov ekonomiky. Oproti prvej vlne z roka 2020 spočíval významný rozdiel najmä v tom, že v menšej miere bol postihnutý priemysel. Tento rozdiel je vidno aj na dátach o nezamestnanosti, kedy počas roka 2021 pozorujeme nižší rast nezamestnanosti v priemyselne silných regiónoch Slovenska (najmä Bratislavský, Nitriansky, Trenčiansky, ale i Žilinský kraj). V prvej polovici roka 2021 nezamestnanosť mierne rástla, no jej dynamika bola v rôznych krajoch rozdielna. Druhá polovica roka je z hľadiska regionálnej miery nezamestnanosti charakterizovaná poklesom, avšak ku koncu roka 2021 a v úvode roka 2022 je naopak charakterizovaná nárastom nezamestnanosti. Regionálne miery nezamestnanosti dlhodobo korelujú s vývojom celoštátnej nezamestnanosti, dlhodobo sa nad celoslovenským priemerom držia najmä tri

kraje. Koronakríza preukázateľne ešte prehĺbila regionálne rozdiely v nezamestnanosti. Pozitívom je najmä zníženie miery nezamestnanosti v druhej polovici roka 2021.

1.5 Zamestnanosť

Zamestnanosť sa v posledných rokoch na Slovensku vyvíjala pozitívne. Zlepšujúce sa výsledky na trhu práce mali za následok nielen pokles počtu a podielu nezamestnaných, ale pozitívne sa odrazili aj na výsledkoch počtu zamestnaných osôb.

Graf 13: Vývoj zamestnanosti v SR

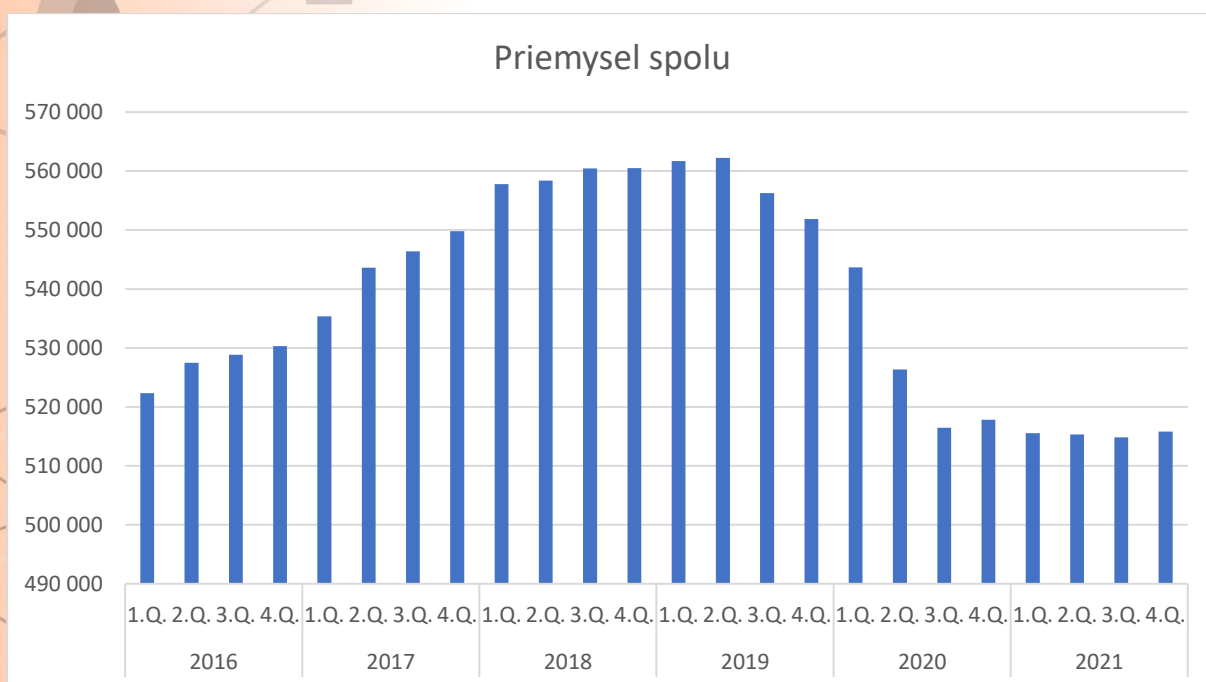

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Vo štvrtom kvartáli roka 2019 Slovensko dosiahlo rekordné úrovne zamestnanosti, kedy bolo v hospodárstve zamestnaných 2 422 tis. ľudí. Slabšie výsledky na trhu práce boli zaznamenané od začiatku roka 2020. Výrazný pokles zamestnanosti bol evidovaný najmä v treťom kvartáli roka 2020, kedy počet zamestnaných podľa Štatistického úradu dosiahol 2 355 tis. osôb. Vo štvrtom kvartáli roka 2020 došlo k miernemu zlepšeniu, avšak prvý kvartál roka 2021 bol opätovne evidovaný ako zlý, keďže zamestnanosť sa vrátila na úrovne z roka 2016.

Spomedzi jednotlivých sektorov bol zaznamenaný pokles zamestnaných najmä v priemysle. Aj keď počet zamestnaných v priemysle klesal už vo štvrtom kvartáli roka 2019, výraznejší prepád nastal v roku 2020. Medziročný pokles v treťom kvartáli roka 2020 dosiahol 8 % oproti roku 2019. Menší počet zamestnancov v priemysle bol vykázany počas celého obdobia koronavírusovej krízy.

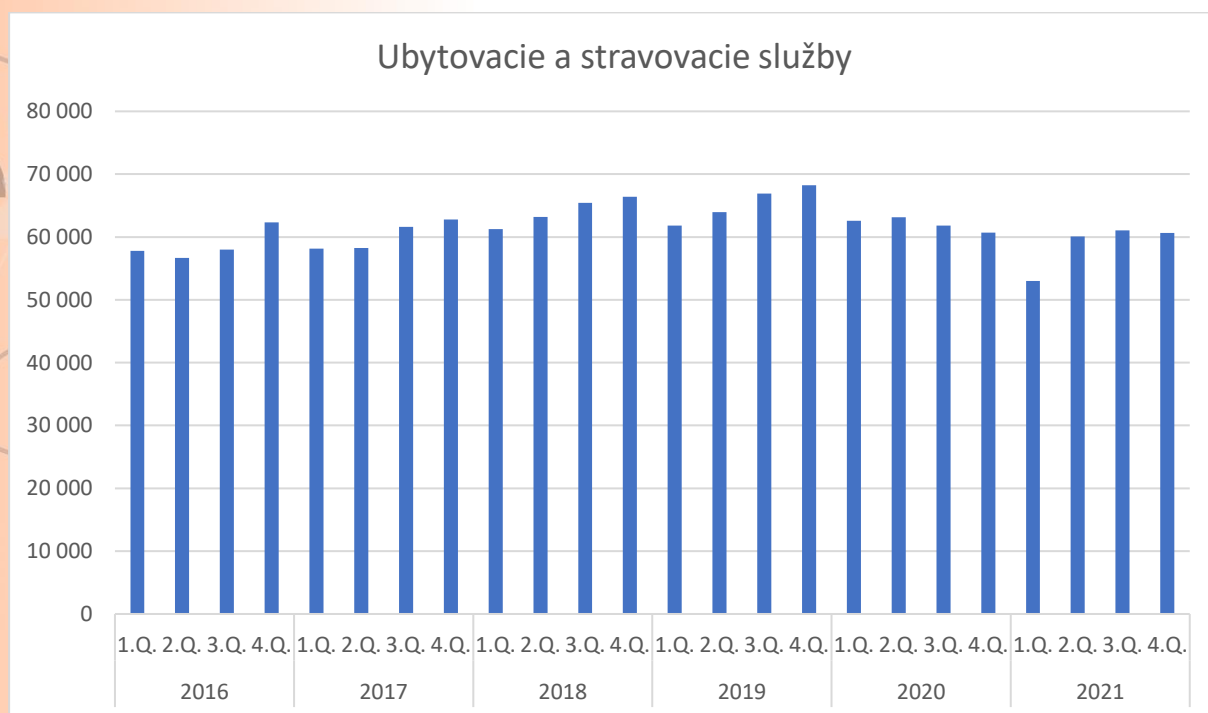
Graf 14: Vývoj zamestnanosti v priemysle v SR

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Výrazne zasiahnutým sektorom okrem priemyslu sa v období pandémie COVID-19 stal taktiež sektor ubytovania a stravovania. Napriek tomu, že sektor bol počas pandemických rokov 2020 a 2021 opakovane uzatvorený niekoľko mesiacov, pokles zamestnanosti nie je až taký dramatický.

Graf 15: Vývoj zamestnanosti v ubytovacích a stravovacích službách v SR

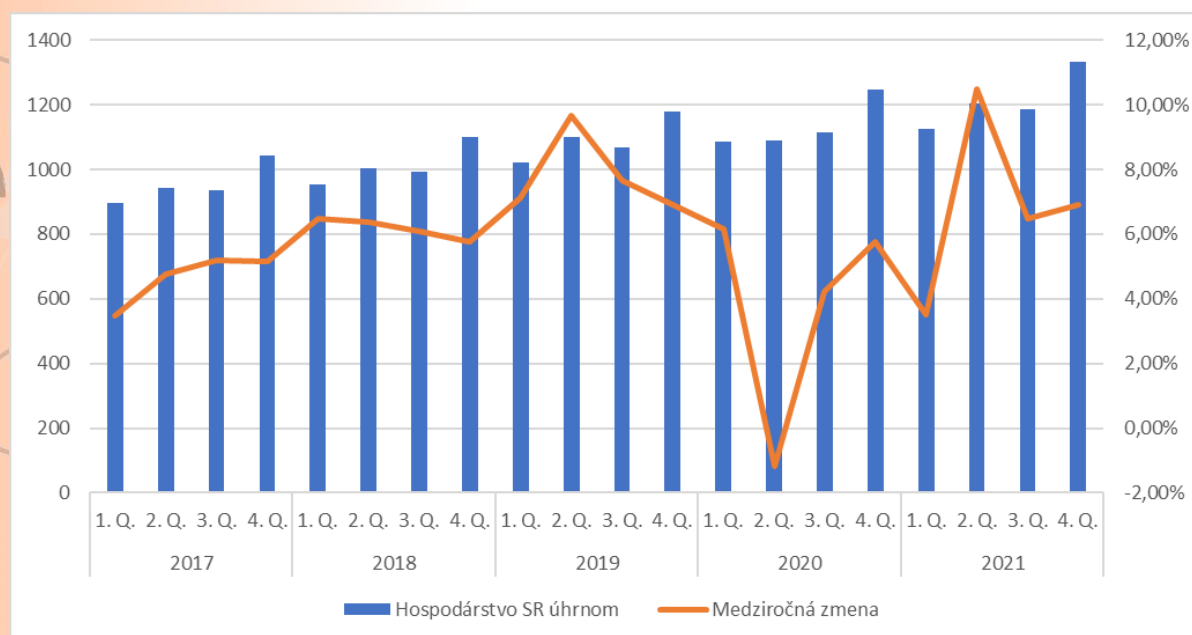
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Najvýraznejšie je pokles v zamestnanosti v sektore možné pozorovať v prvom kvartáli roka 2021. Medzikvartálne došlo v prvom kvartáli roka 2021 k poklesu o 13 % (asi 7 000 zamestnaných) oproti poslednému kvartálu roka 2020. Následne sa spolu s uvoľňovaním opatrení situácia v oblasti zamestnanosti v sektore stabilizovala. Napriek pandemickým opatreniam v závere roka 2021 už nedošlo k výraznému poklesu zamestnanosti.

1.6 Vývoj priemernej mzdy v ekonomike

Negatívny vývoj na trhu práce mal vplyv aj na úroveň priemernej mzdy v národnom hospodárstve. Kým v predchádzajúcich rokoch priemerná mzda rástla, v roku 2020 postupne došlo k zmene tohto trendu. Už v prvom kvartáli sa nárast priemernej mzdy spomalil na 6 % medziročne, pričom v druhom kvartáli došlo k poklesu priemernej mzdy medziročne o 1,18 %. Medzikvartálne minimálna mzda narástla o 2 eurá (o 0,18 %).

Graf 16: Vývoj priemernej mzdy v absolútnej hodnote (v eur, ľavá os) a medziročná zmena

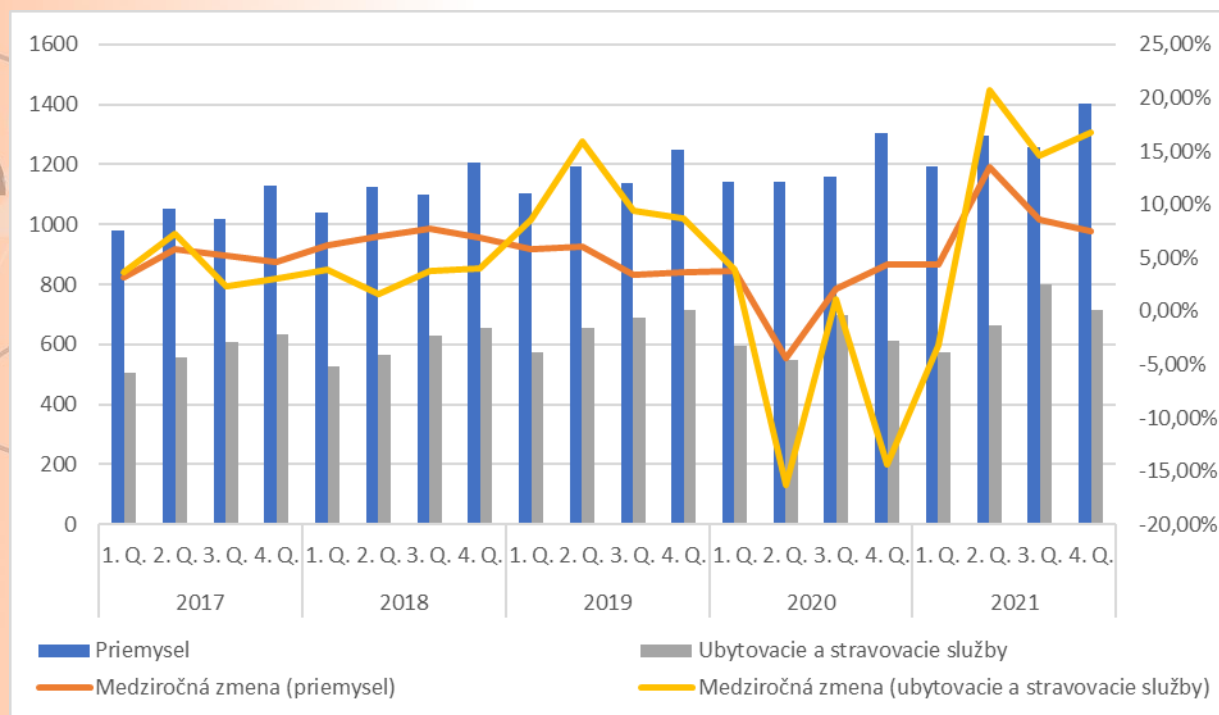
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

V nasledujúcom období už medziročne aj v absolútnych hodnotách priemerná mzda v ekonomike rástla. Oživenie trhu práce v druhom kvartáli roka 2021 bolo tiež sprevádzané medziročným rastom priemernej mzdy o viac ako 10 %.

Dopad koronakrízy na jednotlivé sektory bol rôzny, čo dokumentuje aj rozdielny vývoj priemerných miezd v jednotlivých sektoroch. Ak zoberieme do úvahy dva najviac zasiahnuté sektory – priemysel a ubytovacie a stravovacie služby, môžeme vidieť rozdielnu mieru vývoja, ako i poklesu.

Mzdy v priemysle sú charakterizované väčšou absolútnou výškou, a to aj oproti výške miezd v národnom hospodárstve. Pokles v medziročnom porovnaní nastal v druhom kvartáli roka 2020 o asi 5 %. V nasledujúcom období sa však rast priemerných miezd obnovil a zlepšujúcu sa situáciu v priemysle dokumentuje aj rast priemernej mzdy v odvetví počas nasledujúceho obdobia.

Graf 17: Vývoj priemernej mzdy vo vybraných odvetviach národného hospodárstva

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Oveľa horšie sa javí vývoj priemernej mzdy v odvetví ubytovacích a stravovacích služieb. Rekordný rast priemernej mzdy v sektore v treťom kvartáli roka 2019, ktorý dosiahol medziročne 15,87 %, následne spomalil, pričom v druhom kvartáli roka 2020 nasledoval medziročný pokles priemerných miezd o 16,29 %. Následne mzdy medziročne rástli, avšak nepriaznivá situácia v treťom a štvrtom kvartáli roka 2020 spôsobila ďalší pokles priemerných miezd v odvetví. Sektor sa z hľadiska miezd dostal na rovnaké úrovne ako pred pandemiou ku koncu roka 2021. Napriek tomu, že pandemická situácia na konci roka 2021 nebola ideálna a štát prinášal ďalšie protipandemické opatrenia, úroveň priemerných miezd v treťom kvartáli dosiahla v odvetví rekordnú úroveň 799 eur. Mzdy však naďalej patrili medzi najnižšie zo všetkých sektorov ekonomiky.

1.7 Indikátor ekonomického sentimentu

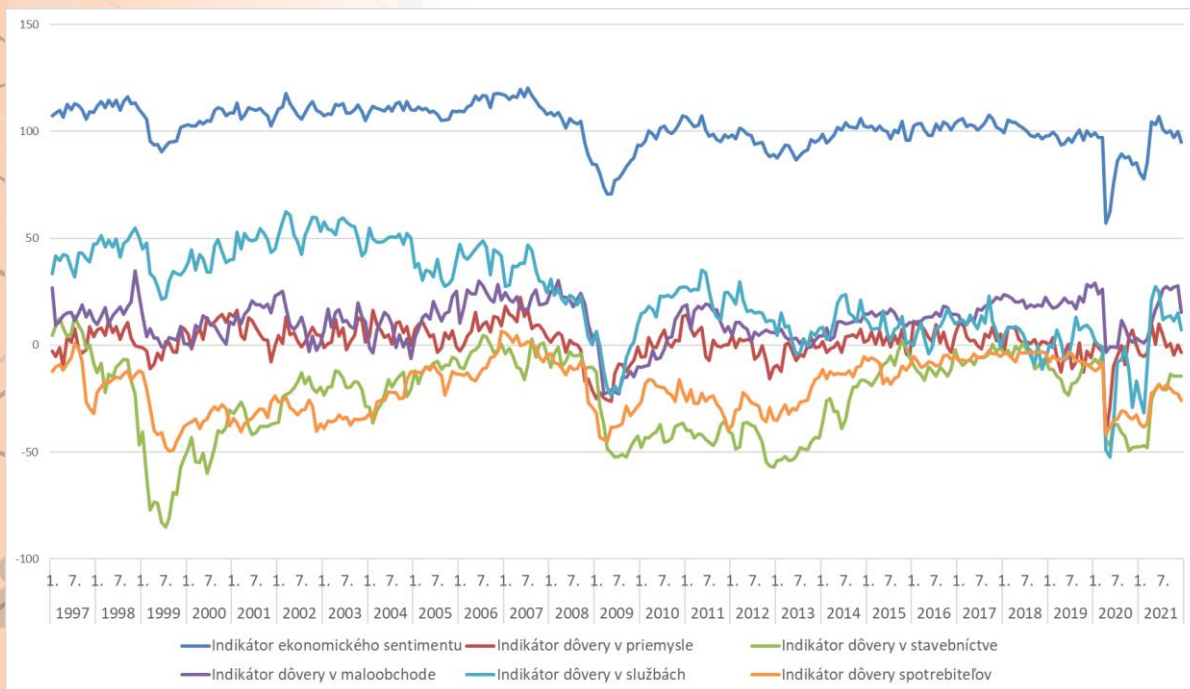
Situáciu v makroekonomickej oblasti je možné hodnotiť taktiež na základe Indikátora ekonomického sentimentu. Tento ukazovateľ hovorí o ekonomickej nálade a dôvere voči

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

vývoju v jednotlivých segmentoch hospodárstva. Na Slovensku indikátor ekonomického sentimentu vyhodnocuje Štatistický úrad SR na základe odpovedí respondentov. Hodnoty sa pohybujú v rozmedzí od -100, pričom to by znamenalo, že odpovede všetkých respondentov sú maximálne pesimistické, až po +100, čo znamená, že odpovede všetkých respondentov sú maximálne optimistické.

Štatistický úrad SR sleduje ukazovateľ od roku 1997. Avšak prepad indikátora dôvery v roku 2020, a to najmä v čase od apríla do októbra 2020 je za celé obdobie doslova bezprecedentný. Dôvera v ekonomiku poklesla o takmer 50 bodov a podobnú situáciu zažilo Slovensko len v období recesie v roku 2008. Tento pokles bol zároveň rozložený do dlhšieho časového obdobia a nie koncentrovaný na obdobie dvoch mesiacov. Následne došlo k rastu indikátora, ktorý však ostal pod úrovňou sto bodov. Negatívne sa na jeho vývoji prejavila aj druhá vlna, avšak pokles už následne nebol taký prudký.

Graf 18: Vývoj indikátora ekonomického sentimentu v SR

Zdroj: Štatistický úrad SR

Pri poklese ekonomického sentimentu v roku 2020 pozorujeme tiež dve vlny poklesu tohto ukazovateľa. Prvý a dramaticky vysoký pokles nastáva v apríli 2020, keď z 97,2 bodu klesá ukazovateľ až na 57 bodu. Nízko sa drží v priebehu celého nasledovného obdobia. Ekonomické oživenie v júni, júli a auguste spôsobilo jeho rast postupne až na 89,4 bodu v auguste. Protipandemické opatrenia súvisiace s druhou vlnou šírenia koronavírusu spôsobili opätovné zhoršenie ekonomickej nálady v slovenskej ekonomike a pokles indikátora ekonomického sentimentu na 77,7 bodu vo februári 2021. Pozitívne vyhliadky v ekonomike sa prejavili na stúpnutí ukazovateľa v apríli a do konca roka 2021 síce indikátor poklesol v decembri na hodnotu 94,8 bodu, čo však je pokles, ktorý nebol ničím výnimočný ani v predchádzajúcich rokoch.

Ekonomika ako celok síce nemá najlepšie vyhliadky, no z hľadiska jednotlivých sektorov sa nedá jednoznačne konštatovať, že kríza v roku 2020 bola najhoršou v priebehu histórie meraní. Kríza dôvery v stavebníctve v roku 1999 znamenala pokles až na -87 bodov. V roku 2020 síce došlo k strmému poklesu v oblasti indikátora dôvery aj v sektore stavebníctva, a to z úrovne -4,5 bodu nameraných v marci 2020 na -47 bodu v máji, avšak stále ide o relatívne nízke hodnoty oproti poklesom z predchádzajúceho obdobia.

Najvýraznejšie dopady protipandemických opatrení v roku 2020 badať preto práve v oblasti služieb a priemyslu. Dôvera v priemysle klesla v apríli 2020 na historické minimum -42 bodov, pričom ešte mesiac pred tým bola hodnota tohto ukazovateľa -3 body. Nízko sa udržiavala aj v máji, na -29 bodov, v júni na -10 bodov. Stúpila opätovne až ku koncu roka 2020, pričom v novembri dosiahla hodnotu 7. Druhá vlna taktiež znamenala pokles dôvery v priemysle v roku 2021, no zďaleka nešlo o také dramatické prepady ako v roku 2020. Najnižšiu hodnotu dosiahla dôvera v priemysle vo februári 2021, a to -5,3 bodu. Už v apríli však táto hodnota bola na úrovni 10. Svedčí to o fakte, že druhá a následne aj tretia vlna koronavírusu už na priemysel nemali také fatálne dopady ako prvá vlna z prvej polovice roka 2020.

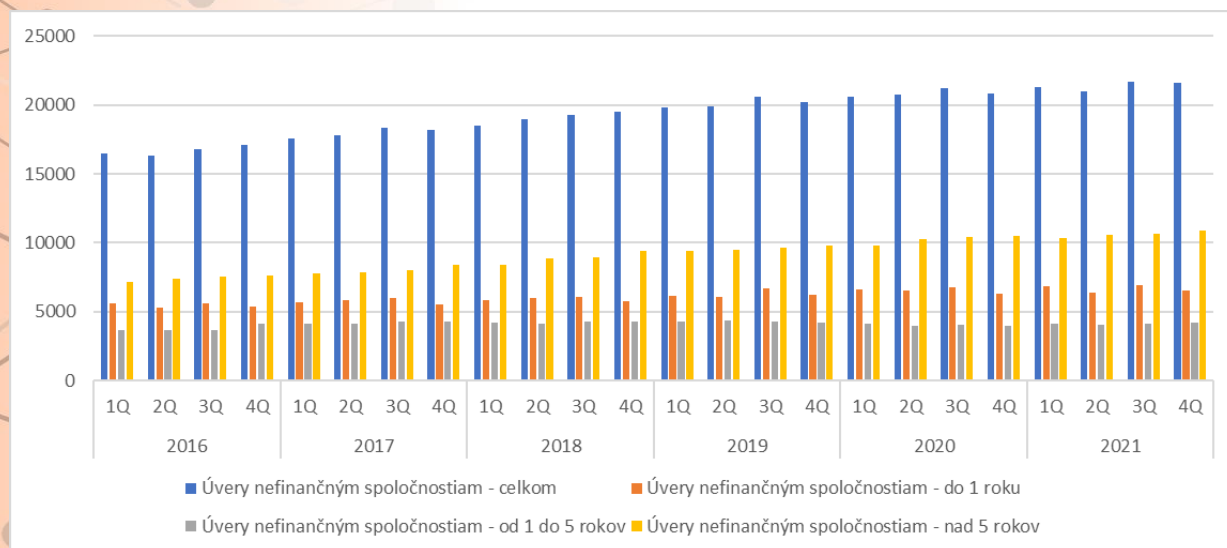
Naopak, najťažšie skúšaným sektorom sa stal sektor služieb. Aj pokles dôvery v službách bol hlbší ako v priebehu krízových rokov 2008 a 2009. Kým v roku 2009 dosiahla minimálna hodnota indikátora dôvery v službách hodnotu -23 bodov, v roku 2020 dosiahla minimálna hodnota v máji 2020 až prepád o -52 bodov. Nízke úrovne dôvery pokračovali celý rok 2020, až do apríla 2021, kedy sa nálada v sektore služieb začala výraznejšie zlepšovať.

Prepad dôvery bol zaznamenaný aj v sektore maloobchodu, avšak opäť sa nevyrovnal prepádu z roku 2008 a 2009.

1.8 Úvery

Úverová aktivita je ďalším z dôležitých faktorov, ktorý má vplyv na prekonanie následkov krízy spojenej s pandemiou. Napriek tomu, že viaceré podniky v dôsledku protipandemických opatrení utrpeli výrazné straty, na strane poskytnutých úverov nefinančným spoločnostiam nepozorujeme výraznejší nárast v období pandémie.

Graf 19: Úverová aktivita v podnikoch v SR

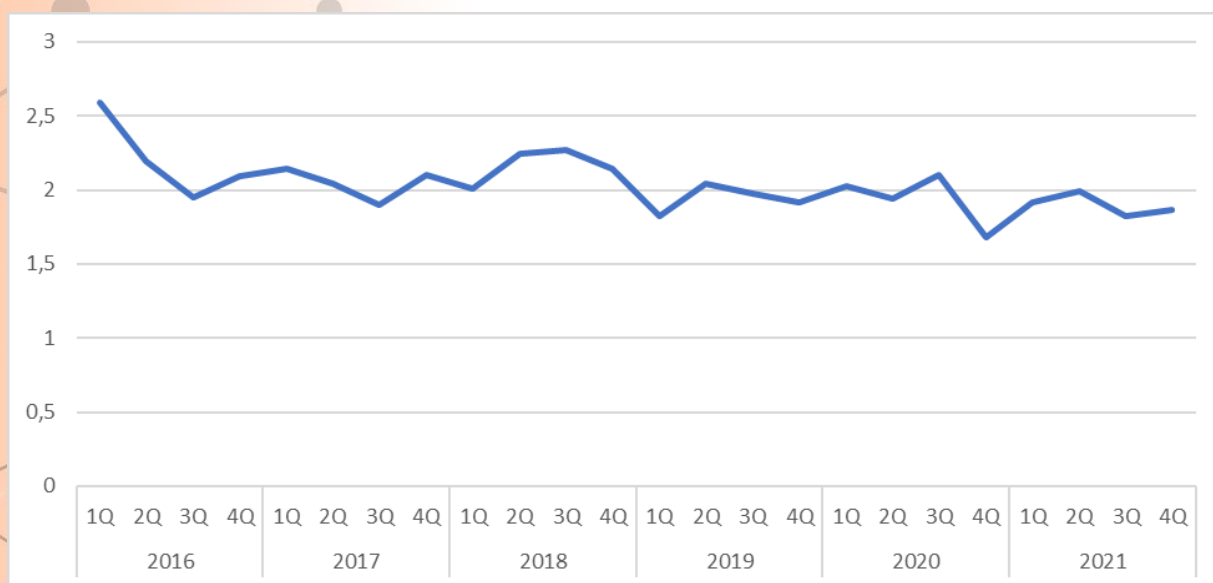

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov NBS

Výrazný rast nie je dokumentovateľný ani pri krátkych úveroch do jedného roka. Rast úverov je v sledovanom období od roku 2016 pomerne konštantný a v druhom kvartáli roka 2021 pozorujeme dokonca pokles absolútnej výšky poskytnutých úverov.

Pandémia však pravdepodobne mala vplyv na výšku úrokovej sadzby pre nefinančné spoločnosti. V treťom kvartáli roka 2020 pozorujeme výraznejší rast úrokovej sadzby, z úrovne priemernej sadzby 1,939 % na 2,10 %. Následne úroková sadzba klesla, pričom v roku 2021 napriek prijímaným opatreniam neprekročila úroveň 2 %.

Graf 20: Vývoj priemernej úrokovej sadzby pre nefinančné spoločnosti

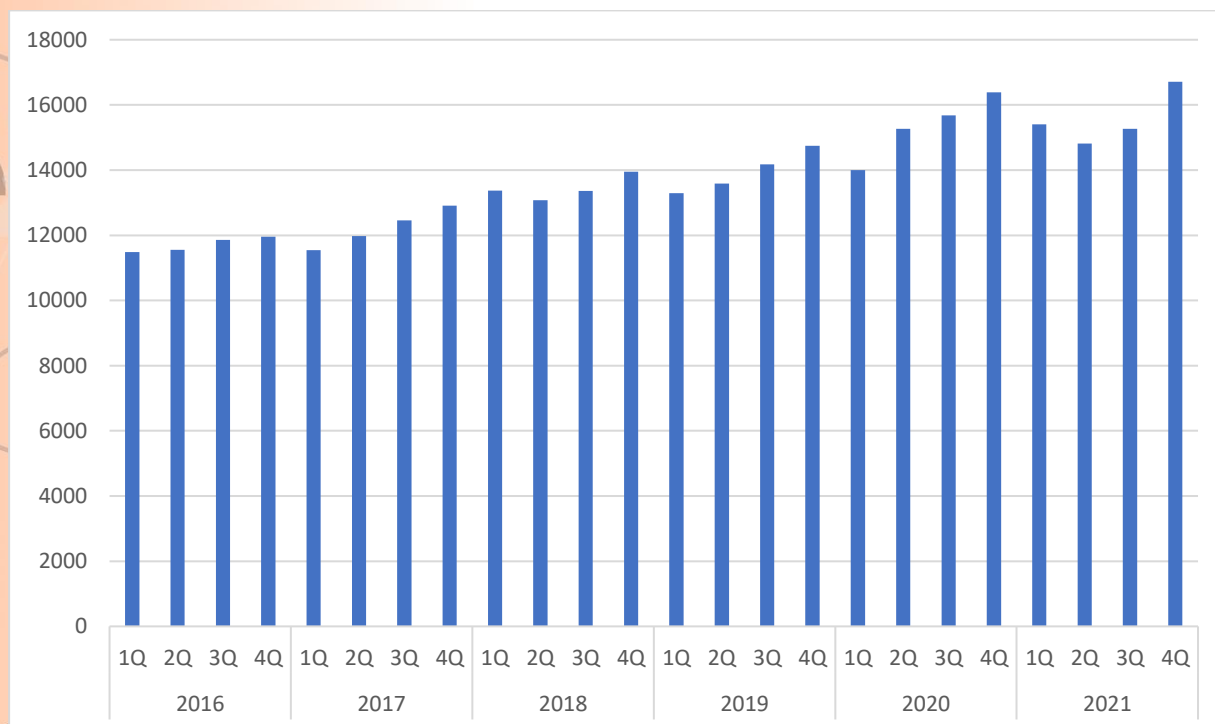

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov NBS

Vo všeobecnosti tak platí, že počas celého obdobia pretrvávali nízke úrovne úrokových sadzieb na úvery poskytované nefinančným korporáciám. Dostupnosť úverového financovania je preto stále pomerne dobrá.

Napriek všeobecnému poklesu ekonomiky a ekonomickému ochladeniu počas pandémie nedošlo k výraznejšiemu poklesu vkladov nefinančných korporácií.

Graf 21: Vklady nefinančných korporácií v mil. eur.

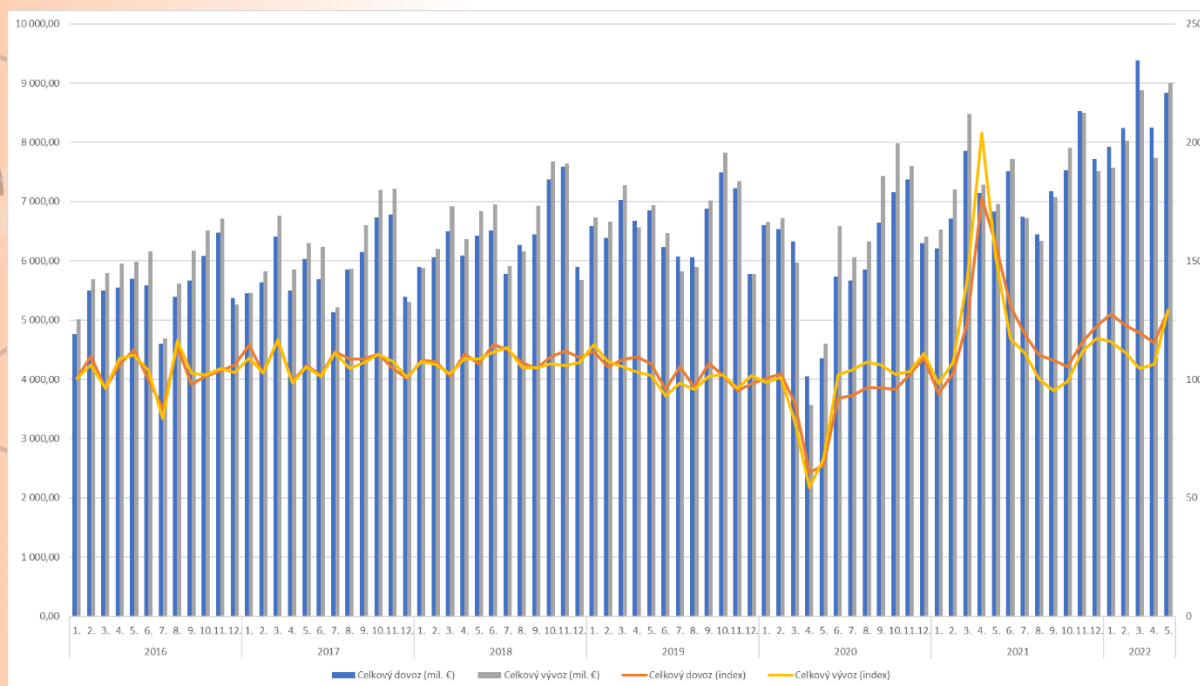
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Výraznejší pokles vkladov je pozorovaný len v prvom kvartáli roka 2020. Následne objem vkladov nefinančných spoločností podľa NBS rástol. Opätovné poklesy vidíme ešte v prvom a druhom kvartáli roka 2021, ku koncu roka však vklady nefinančných spoločností opätovne dosiahli rekordné výšky.

1.9 Zahraničný obchod

Dôležitou súčasťou ekonomiky je zahraničný obchod. Obmedzenia súvisiace s dovozom a vývozom, ktoré boli následkom protipandemických opatrení vo viacerých krajinách, ako i zníženie spotreby, a to najmä vplyvom zatvárania veľkej časti prevádzok viedli tiež k negatívnym vplyvom na slovenský import a export.

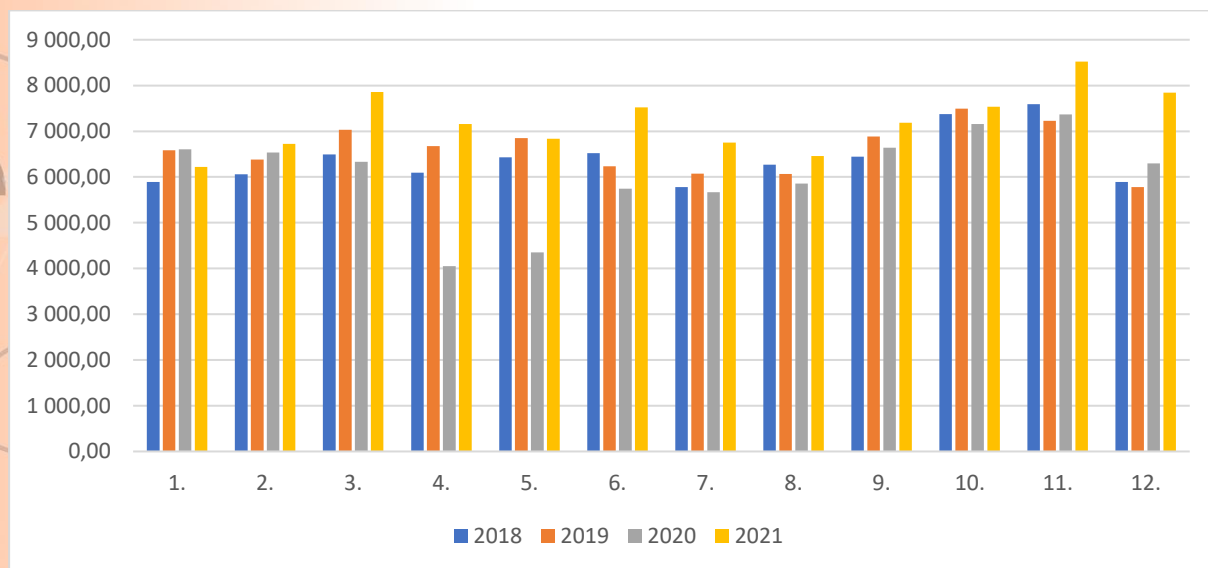
Graf 22: Vývoj zahraničného obchodu SR v mil. eur

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Na Grafe 22 prezentujeme výsledky slovenského dovozu a vývozu v uplynulom období od roku 2018. Pokles dovozu, ako aj vývozu nastal v marci roku 2020. Zahraničný obchod sa výrazne začal oživovať až od júna 2020. Ku koncu roka 2020 síce opätovne došlo v Európe k sprísňovaniu pandemických opatrení, avšak pokles dovozu a vývozu už nedosiahol také dramatické úrovne ako v prvej polovici roka 2020. Rok 2021 bol z hľadiska dovozu a vývozu už štandardným rokom, ku koncu roka 2021 sa dá hovoriť dokonca o lepších výsledkoch zahraničného obchodu ako v rokoch pred pandémiou.

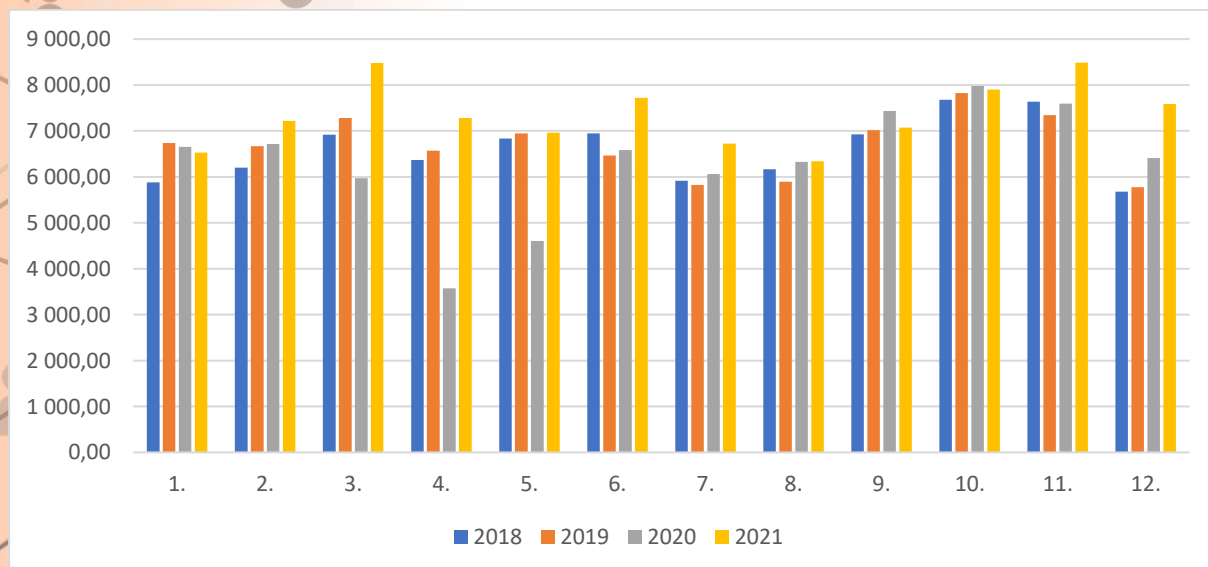
Graf 23: Dovoz v mil. eur v rokoch 2018 – 2021 v porovnaní jednotlivých mesiacov

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Z hľadiska exportu taktiež pozorujeme zásadný pokles v roku 2020, a to najmä v mesiacoch marec, apríl a máj. V roku 2021 sa exportná aktivita na Slovensku vrátila k normálnym hodnotám a v posledných mesiacoch roka 2021 bola dokonca vyššia ako v predkrízových rokoch 2018 a 2019.

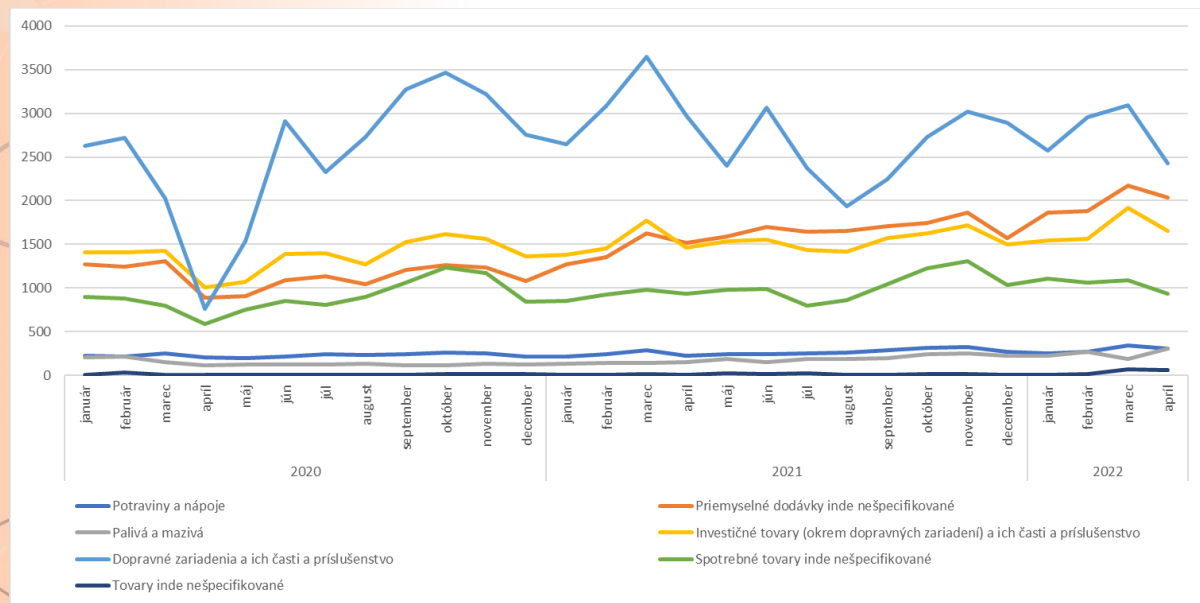
Graf 24: Vývoz v mil. eur v rokoch 2018 – 2020 v porovnaní jednotlivých mesiacov

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Spomedzi jednotlivých výrobkov došlo k poklesu zahraničného obchodu vo všetkých odvetviach, napr. v apríli 2020 významne poklesol export osobných motorových vozidiel zo Slovenska (medzimesačne o viac ako 30 %).

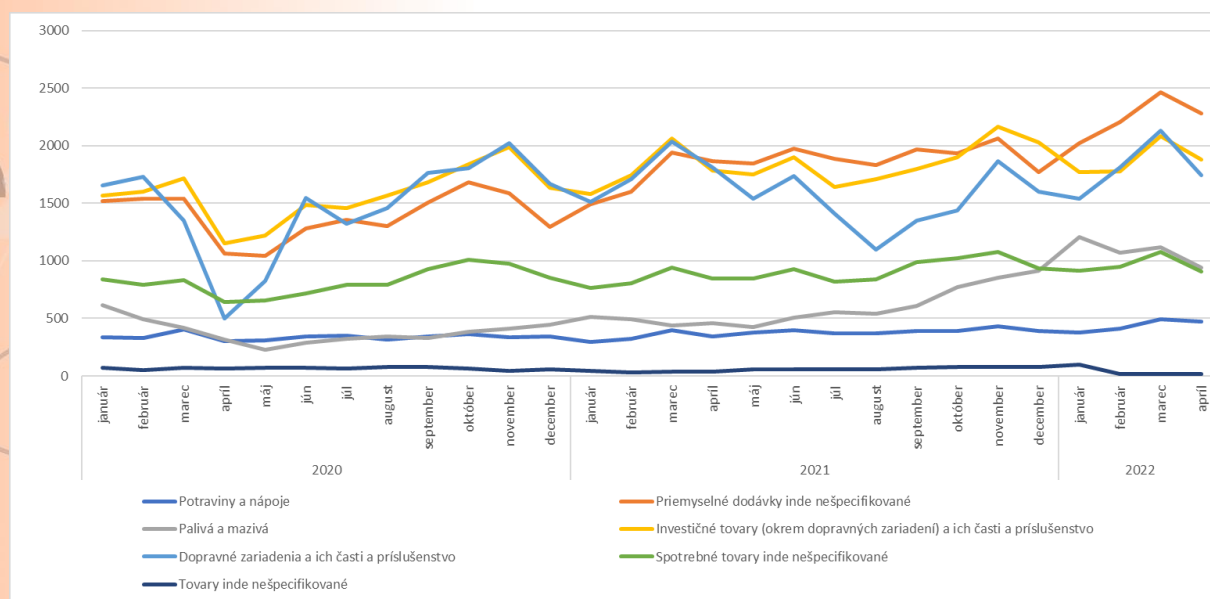
Graf 25: Export výrobkov zo Slovenska v období pandémie (mil. eur)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Pokles je pozorovateľný aj pri exporte priemyselných tovarov či pri spotrebných tovaroch, pričom však nie je taký dramatický ako v prípade dopravných prostriedkov, kam patrí aj pre Slovensko kľúčový automobilový priemysel. Druhá vlna poklesu počas pandémie nasleduje pri exporte dopravných prostriedkov v auguste 2021. Ďalší pokles sledujeme pri dopravných prostriedkoch na konci roka 2021 a následne aj v apríli 2022. Je to dôsledok najmä chýbajúcich dielov na kompletizáciu automobilov. Podobný trend pozorujeme aj pri dovoze výrobkov zo zahraničia na slovenský trh.

Graf 26: Import výrobkov na Slovensko v období pandémie (mil. eur)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Pokles dodávky automobilov je citeľný najmä v apríli 2020 a následne nastáva mierny pokles ku koncu roka 2020. Druhá kríza v dodávke automobilov nasleduje v auguste 2021, a to najmä z dôvodu problémov v dodávateľských reťazcoch. Ďalší pokles dovozu je citeľný už aj v roku 2022, a to aj v súvislosti s dopravnými zariadeniami, investičnými tovarmi a priemyselnými dodávkami či spotrebným tovarom.

1.10 Verejné financie a hospodárenie štátu

Kríza, ktorá mala rozmery COVID-19, znamenala tiež zásadný dopad pre verejné financie štátu. Na jednej strane došlo k rozsiahlym obmedzeniam, ktoré širokým vrstvám podnikateľov zabránili podnikáť, a teda zamestnávať a dosahovať zisk, na druhej strane došlo tiež k výrazným kompenzačným opatreniam (viac v nasledujúcej kapitole), ktoré mali taktiež dopad na štátny rozpočet. Výdavky boli navyše výrazne ovplyvnené tiež rozsiahlymi vládnymi programami, ktoré boli prijaté na boj proti koronavírusovej pandémie (napr. plošné testovania či tzv. očkovacia lotéria).

Do obdobia roka 2020 vstupovalo Slovensko so schváleným rozpočtom, ktorého deficit bol schválený na úrovni 0,49 % HDP, a predikovaným rastom HDP vo výške 2,3 %. Hotovostný schodok štátneho rozpočtu mal predstavovať 2,76 mld. eur. Novelou zákona o štátnom rozpočte bolo od 5. augusta predpokladané, že schodok verejnej správy dosiahne 11,58 % HDP a prepád ekonomiky dosiahne až 9,8 %.

Rok 2021 bol z pohľadu rozpočtu ešte horším. Rozpočet počítal s deficitom na úrovni až 7,41 % HDP. Odhadovaný zlý výsledok hospodárenia štátu, ktorý je vysoko za očakávaniami Maastrichtských kritérií, kritérií Paktu stability a rastu, ako i slovenského zákona o rozpočtovej zodpovednosti, bol výsledkom najmä prebiehajúcej vlny koronakrízy a výdavkov, ktoré vyplývali z potreby riešenia tejto krízy. Vládi sa podarilo nakoniec dosiahnuť lepší výsledok hospodárenia, a to napriek tomu, že podľa RRZ vzrástli výdavky na riešenie epidémie (o 1,9 % HDP) oproti schválenému plánu. Lepšiemu hospodáreniu v roku 2021 pomohli najmä výraznejšie príjmy z daní a odvodov (o 1,9 % HDP), ktoré vykompenzovali tieto zvýšené výdavky, ale tiež pokles kapitálových výdavkov a ich zaostávanie o 0,8 % HDP oproti rozpočtovanej výške a hospodárenie samospráv a ostatných subjektov verejnej správy (o 0,6 % HDP).

Tabuľka 1: Saldo rozpočtu SR

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Saldo hospodárenia VS	-2,60%	-1,00%	-1,00%	-1,30%	-5,50%	-6,20%
Rozpočtované saldo	-1,93%	-1,29%	-0,83%	0,00%	-0,49%	-7,41%
Štrukturálne saldo	-2,30%	-1,40%	-1,90%	-2,10%	-3,00%	-1,90%

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov RRZ

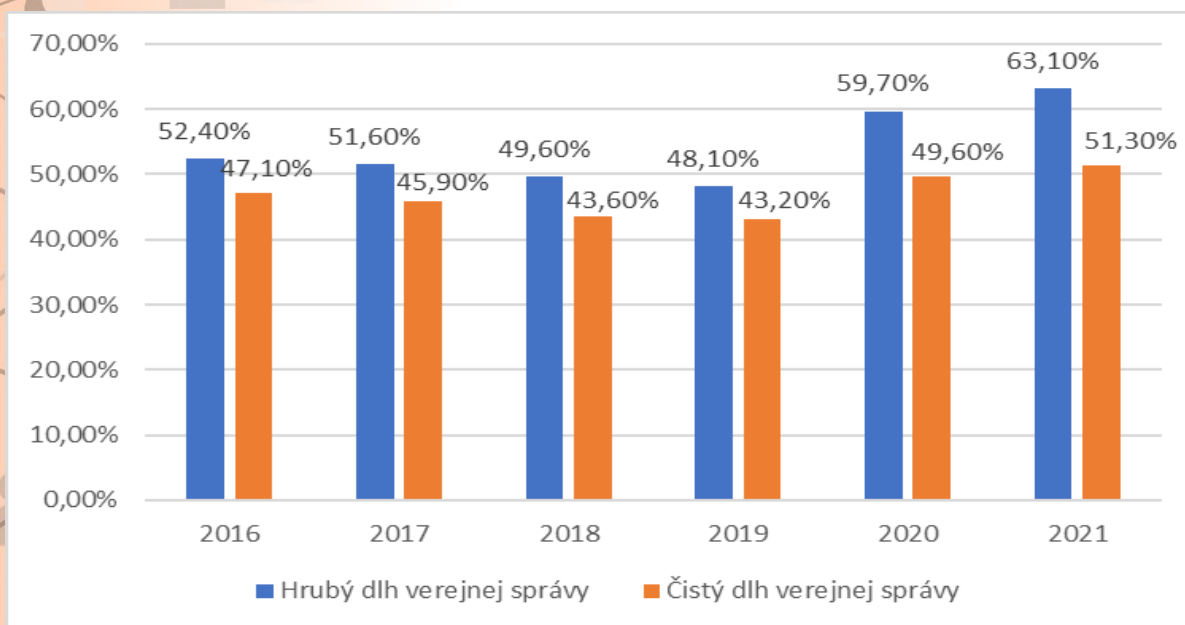
Ako pripomína aj RRZ a autori tohto dokumentu sa stotožňujú s tvrdením, že dôležitá je najmä úroveň štrukturálneho deficitu. Tá nám umožňuje posudzovať výdavky a hospodárenie štátu bez jednorazových vplyvov pandémie. Ako môžeme vidieť aj z Tabuľky 1, úroveň štrukturálneho deficitu sa dlhodobo drží vo rozmedzí 1 - 3 % HDP. K najvýraznejšiemu zhoršeniu v roku 2020 však neprispeli následky pandémie (napr. trvalo

zvýšené výdavky na zdravotníctvo), ale opatrenia vlády (napr. zavedenie mimoriadne vysokých vianočných dôchodkov).

Pandémia v roku 2020 a 2021 výrazne zvýšila úroveň zadlženosti Slovenska. Hrubý dlh verejnej správy stúpol z pomerne „bezpečnej“ úrovne menej ako 50 % HDP na viac ako 63 % HDP v roku 2021. Celkovo alarmujúce zadlženie štátu, ktoré dosahuje výrazné úrovne, tlmí najmä fakt, že došlo k výraznejšiemu nárastu hotovostnej rezervy štátu (medziročne o 1,7 p. b). Čistý dlh (teda dlh po očistení o hotovostnú rezervu) vzrástol menej a dosahuje len úrovni viac ako 51 % HDP.

Pre rok 2022 došlo k schváleniu návrhu rozpočtu verejnej správy s deficitom 4,94 % HDP, čo je stále vysoko nad požadovanými úrovňami bezpečného zadlženia. Rezerva, ktorú si štát vytvoril na riešenie pandémie, predstavuje 717 mil. eur. V budúcich rokoch nastane potreba výraznejšie konsolidovať rozpočet a znížiť mieru zadlženia, keďže koronavírusová pandémia mala výrazný dopad na hospodárenie štátu.

Graf 27: Vývoj verejného dlhu SR

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov RRZ

2 ANALÝZA DOPADOV COVID–19 NA PODNIKATEĽSKÝ SEKTOR V SR (MIKRO POHĽAD)

Pandémia okrem priamych dopadov na ekonomiku Slovenska znamenala tiež zmenu alebo urýchlenie niektorých trendov, ktoré síce boli zrejmé v minulých rokoch, avšak postupovali pomalým tempom. Medzi takéto zmeny môžeme zaradiť napr. väčšie presadzovanie home officu. Na druhej strane však došlo v podnikoch k zmenám, ktoré nie sú žiaduce. Došlo napr. k problémom s dodávateľsko-odberateľskými reťazcami alebo ku zvýšeniu cien niektorých komodít, ktoré majú vplyv na konkurencieschopnosť slovenských zamestnávateľov.

2.1 Kompenzačné opatrenia slovenskej vlády s ohľadom na podnikateľov

V súvislosti s protipandemickými opatreniami boli taktiež zavedené opatrenia na kompenzáciu podnikateľov. Pomoc dostala názov „Prvá pomoc“, pričom bola rozdelená do viacerých fáz, ktoré boli „zapnuté“ či následne „vypnuté“ počas jednotlivých vln pandémie. Niektoré opatrenia boli zamerané plošne a niektoré boli zamerané len na špecifické skupiny podnikateľov.

Počas prvej vlny pandémie bola prvá vlna pomoci prijatá už v marci 2020. Opatrenia na podporu zamestnávateľov zo dňa 15. marca 2020 zahŕňali opatrenia:

Opatrenie č. 1: Podpora zamestnávateľov, ktorí v čase vyhlásenia mimoriadnej situácie, núdzového alebo výnimočného stavu na základe Opatrenia ÚVZ uzatvorili alebo zakázali prevádzky. Oprávneným žiadateľom v rámci tohto opatrenia je zamestnávateľ, ktorým nie je subjekt verejnej správy, ale môže ísť o SZČO, ktorý v čase vyhlásenej mimoriadnej situácie udržal pracovné miesta aj v prípade povinnosti prerušenia alebo obmedzenia svojej prevádzkovej činnosti na základe prijatého Opatrenia ÚVZ. Príspevok bolo možné žiadať iba za zamestnávateľa, ktorý nastúpil do práce najneskôr od 1. marca 2020. Nárok sa nedotýkal zamestnanca pracujúceho na dohodu o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, konateľa, ktorý nemal uzatvorenú pracovnú zmluvu, spoločníka, ktorý pracoval pre svoju spoločnosť bez pracovnej zmluvy, a pod. Príspevok na mzdu zamestnanca bol určený vo

výške 80 % jeho priemerného zárobku, najviac vo výške 1100 eur. Zamestnávateľovi, ktorý v zmysle kolektívnej zmluvy alebo písomnej dohody so zástupcami zamestnancov (§ 142 ods. 4 Zákonníka práce) vypláca zamestnancom náhradu mzdy vo výške menej ako 80 % ich priemerného zárobku, sa pri refundácii za príslušné obdobie 2020 zohľadní reálne vyplatená náhrada mzdy, najviac vo výške 880eur.

Opatrenie č. 2: Podpora SZČO, ktoré v čase vyhlásenia mimoriadnej situácie, núdzového alebo výnimočného stavu na základe Opatrenia ÚVZ uzatvorili alebo zakázali prevádzky alebo im poklesli tržby. Oprávneným žiadateľom v rámci tohto opatrenia je SZČO, ktorá v čase núdzového alebo výnimočného stavu alebo počas mimoriadnej situácie prerušila vykonávanie alebo prevádzkovanie SZČO na základe rozhodnutia ÚVZ SR alebo pri poklese tržieb najmenej o 20 %. Oprávnenými žiadateľmi však boli len SZČO, ktoré boli nemocensky a dôchodkovo poistené či čerpali tzv. odvodové prázdniny. Pomoc sa netýkala tých SZČO, ktoré mali súbežne uzatvorený pracovný pomer.

Opatrenie č. 3: Podpora zamestnávateľov zasiahnutých mimoriadnym stavom. Cieľom opatrení v balíku Prvá pomoc, Prvá pomoc + a Prvá pomoc ++ bolo najmä podporiť zamestnávateľov (právnické a aj fyzické osoby), aby aj v prípade prerušenia alebo obmedzenia svojej činnosti počas vyhlásenej mimoriadnej situácie udržali pracovné miesta. Oprávneným žiadateľom je zamestnávateľ, ktorý udrží pracovné miesta po dobu jedného mesiaca nasledujúcom po mesiaci, za ktorý je príspevok poskytovaný a v ktorom je vyhlásená mimoriadna situácia, núdzový alebo výnimočný stav.

Výška príspevku bola stanovená rôzne. Pri opatrení 3A je prvá pomoc stanovená na 80 % celkovej ceny práce, najviac do sumy 1100 €. Ďalej však existuje tzv. opatrenie 3B, v ktorom bola podpora stanovená v rôznych kategóriách poklesu tržieb, ktoré uvádzame v tabuľke nižšie.

Tabuľka 2: Výška príspevkov na Prvú pomoc

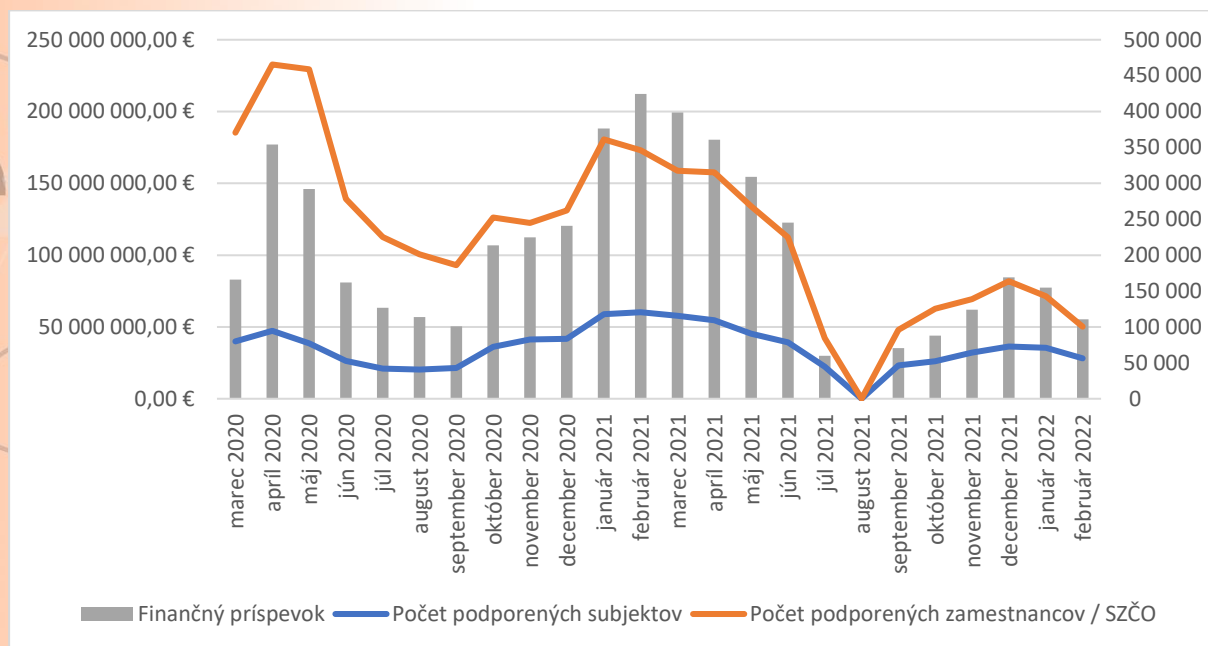
Kategória	Prvá pomoc +
Od 40,00 – 59,99 %	450 €
Od 60,00 – 79,99 %	630 €
Od 80 % a viac	810

Zdroj: www.pomahameludom.sk

Opatrenie č. 4: Podpora vybraných skupín SZČO, ktoré v čase vyhlásenia mimoriadneho stavu nemajú žiaden iný príjem. Toto opatrenie je zamerané pre žiadateľov, ktorými sú SZČO, ktorá prerušila alebo obmedzila vykonávanie alebo prevádzkovanie svojej činnosti a ktorá zároveň nečerpá tzv. odvodové prázdniny a nevznikla jej povinnosť nemocenského a dôchodkového poistenia. Tiež je oprávneným žiadateľom fyzická osoba, ktorá je jediným spoločníkom s. r. o., zároveň je jej konateľom a nie je jej zamestnancom. Výška príspevku na náhradu straty príjmu je v tejto schéme stanovená na 315 €.

Tieto vyššie spomenuté opatrenia sú opatreniami Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Je možné vyhodnotiť výšku tejto pomoci. Žiadaná suma v rámci jednotlivých opatrení postupne rástla. Najvyššiu hodnotu požadovaná suma podpory z projektu Prvá pomoc dosiahla v máji 2020, a to viac ako 146 mil. eur, pričom 145 mil. eur bolo aj vyplatených. V rámci druhej vlny a spolu s navýšením podpory došlo k rastu podpory až na viac ako 212 mil. eur vyplatenej podpory vo februári 2021. Podpora postupne spolu so zlepšovaním situácie klesala.

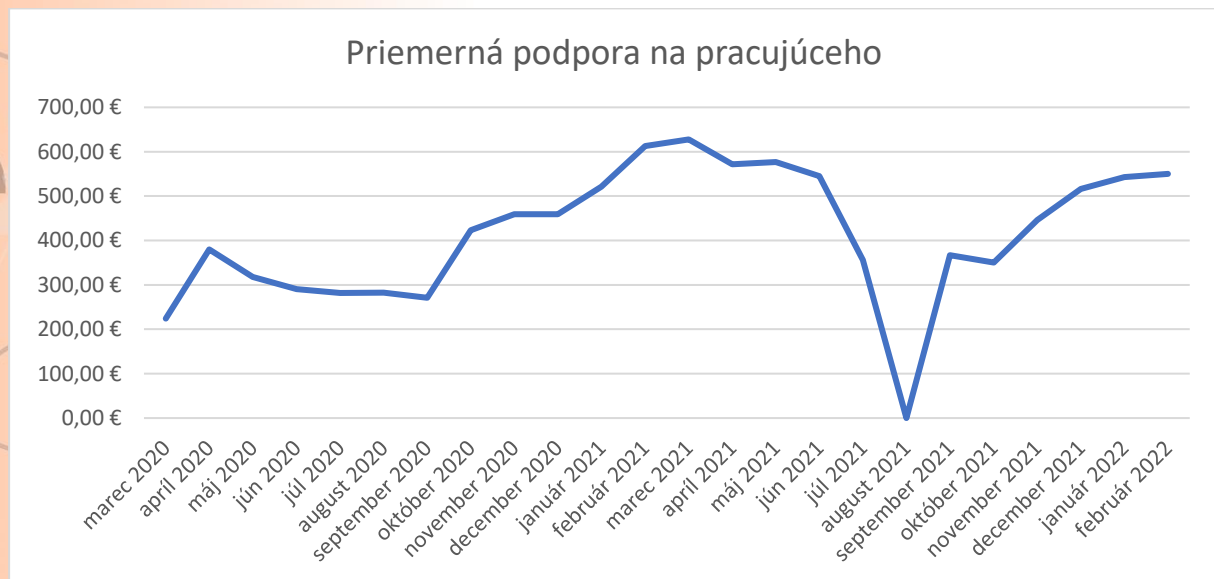
Graf 28: Protipandemická pomoc v rámci balíkov Prvá pomoc

Zdroj: MPSVaR, Inštitút sociálnej politiky, 2022

Postupne možno pozorovať aj zmeny v priemernej výške podpory na jedného pracujúceho. Tá tiež závisí od zlepšovania alebo zhoršovania pandemickej situácie. V auguste 2021 dosiahla podpora 0 eur, keďže došlo k zrušeniu núdzového stavu. Avšak už ďalší mesiac sa núdzový stav a opatrenia opäť začali zavádzať, v dôsledku čoho suma ešte porastie.

Graf 29: Priemerná podpora na pracujúceho v SR

Zdroj: MPSVaR, Inštitút sociálnej politiky, 2022

Taktiež vidíme rast podpory od septembra 2020. Ten súvisí so zvýšením protipandemickej podpory zo strany štátu. Najvyššia priemerná suma za zamestnanca bola evidovaná v marci roku 2021, a to viac ako 620 eur.

Celkovo bolo v rámci schémy Prvá pomoc poskytnutých viac ako 2,4 mld. eur na zachovanie pracovných miest.

Okrem týchto opatrení boli tiež stanovené niektoré ďalšie schémy na podporu vybraných sektorov v gescii jednotlivých ministerstiev. Pomerne univerzálnou schémou, ktorá sa dotýka veľkej časti podnikateľov boli tiež predstavené dotácie na úhradu nájomného. Dotáciu na nájomné mohol získať nájomca vtedy, ak išlo o nájom, ktorý bol stanovený formou nájomnej zmluvy, najneskôr však toto právo vzniklo od 1. februára 2020 a najmä ten fakt, že užívanie predmetu nájmu bolo v súvislosti so zamedzením následkov šírenia ochorenia COVID-19 znemožnené tým, že došlo napr. k uzavretiu prevádzky, prerušením výučby na školách a školských zariadeniach alebo išlo o činnosť, ktorá bola podstatne obmedzená zákazom prítomnosti verejnosti v predmete nájmu. Výška takejto dotácie mohla dosiahnuť najviac 50 % výšky nájomného, pričom zľava bola poskytnutá na základe dohody medzi prenajímateľom

a nájomcom. Ak sa teda napr. prenajímateľ a nájomca dohodli na zľave 30 % z ceny nájomného, 30 % predstavovala dotácia zo štátu.

Okrem tejto pomoci boli tiež zavedené schémy v gescii Ministerstva dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Bola zavedená schéma de minimis pre cestovný ruch. Prvá schéma sa dotýkala obdobia apríl 2020 až máj 2021, pričom výška poskytnutého príspevku mohla byť od 1,44 % do 10 % čistého obratu, pričom žiadateľom mohla byť len právnická osoba s poklesom obratu o viac ako 40 %. Od septembra do decembra 2021 bola zavedená ďalšia schéma podpory pre cestovný ruch s podobnými parametrami. Okrem tejto schémy boli predstavené tri kolá veľkej schémy pomoci pre cestovný ruch, pomoc špecifickému sektoru autodopravy, ktorý utrpel najmä zákazom zájazdov do zahraničia, a zavretím škôl, ako i prepravcom veľkých spoločností, ktorým klesol počas pandémie dopyt po službách. ⁴

Ďalšími opatreniami, ktoré sa dotýkali pomoci podnikateľom boli tiež napr. schémy dotácií pre autoškoly, medzinárodné pravidelné autobusové dopravy či školiace strediská na výcvik vodičov profesionálov. MDV predstavilo schému pomoci, ktorá bola vyčlenená v sume 19,4 mil. eur. Schéma bola určená pre žiadateľov, ktorí evidovali pokles tržieb na úrovni minimálne 30 % v porovnaní s rovnakým obdobím predchádzajúceho roku, t. j. pred vypuknutím pandémie. Porovnávacím obdobím sa stal rok 2019, vzhľadom na to, že schéma bola určená za mesiace od 1. apríla . 2020 do 31. marca 2021. ⁵

Okrem týchto schém pomoci štát predstavil záručné schémy prostredníctvom Exportno-importnej banky a Slovenskej záručnej a rozvojovej banky. Ďalšie možnosti pomoci boli predstavené aj prostredníctvom štátneho Slovak Investment Holdingu. Cieľom bolo doručiť pomoc prostredníctvom štátom garantovaných úverov a poskytnúť tak podnikom dostatočnú likviditu aj v čase krízy. Podmienky poskytnutia zahŕňali napr. udržanie

⁴<https://www.mindop.sk/schema-pomoci/schema-statnej-pomoci-velka-schema-pre-oblast-cestnej-dopravy-za-opravnene-obdobie-01-04-2020-do-31-05-2021-a-od-01-09-2021-do-31-12-2021>

⁵<https://www.mindop.sk/schema-pomoci/schema-statnej-pomoci-pre-autodopravcov/schema-statnej-pomoci-dm19-2021-pdf-7-1mb/aktualne-informacie>

podnikateľskej činnosti jeden rok, udržanie zamestnanosti, pričom podnik nesmel mať dlhy voči sociálnej ani zdravotnej poisťovni.

2.2 Plán obnovy a odolnosti

Mimoriadne dôležitým z hľadiska obnovy a odolnosti krajiny po kríze spojenej s COVID-19 je tiež reformné úsilie jednotlivých vlád. To sa nakoniec rozhodla podporiť aj Európska komisia projektom Plán obnovy a odolnosti.

Z hľadiska obnovy slovenskej ekonomiky po kríze COVID-19 je okrem cielenej podpory pre jednotlivé sektory dôležitá aj komplexná podpora a rozvoj kľúčových oblastí. Hlavné problémy SR v kontexte dopadov na ekonomiku SR zhrňame v Kapitole 1.

Plán obnovy a odolnosti má za cieľ naštartovať hospodársky rast a zameriava sa na reformy a investície do slovenskej ekonomiky v oblastiach, ktoré predstavujú dlhodobé problémy SR, ktoré sú navyše ešte umocnené pandémiou. Problémom Slovenska je zaostávajúca konvergencia za najvyspelejšími štátmi Európskej únie a zaostávanie v kľúčových oblastiach: zelená ekonomika, vzdelávanie, veda, výskum, inovácie, lepšie zdravotníctvo, efektívna verejná správa a digitalizácia.

Zelená ekonomika pozostáva z nasledovných komponentov:

- Investície do obnovy obnoviteľných zdrojov a energetickej infraštruktúry
- Obnova budov
- Udržateľná doprava, najmä rekonštrukcia železničných tratí
- Dekarbonizácia priemyslu, najmä podporou ukončenia spaľovania hnedého uhlia v elektrárni Nováky a transformáciou regiónu Hornej Nitry
- Adaptácia na zmenu klímy, napr. reformou krajinného plánovania a reformou ochrany prírody a hospodárenia vodou v krajine

Reforma vzdelávania, ktorá pozostáva z troch komponentov:

- Dostupnosť, rozvoj a kvalita inkluzívneho vzdelávania, napr. reformou a implementáciou povinného predprimárneho vzdelávania pre deti do päť rokov, reforma systému poradenstva, prevencie, zabezpečenie systematického zberu dát, implementácia nástrojov na prevenciu predčasného ukončenia školskej dochádzky, podpora desegregácie škôl, opatrenia na zmiernenie dopadov pandémie vo vzdelávaní pre žiakov základných a stredných škôl
- Vzdelávanie pre 21. storočie, ktoré zahŕňa napr. reformu obsahu a formy vzdelávania, prípravy a rozvoja učiteľov
- Zvýšenie výkonnosti vysokých škôl, napr. zmenou financovania vrátane zavedenia výkonnostných zmlúv, zavedenie periodického hodnotenia vedeckého výkonu, reformou akreditácie vysokoškolského vzdelávania, reformou riadenia vysokých škôl, koncentráciou výskumných a vzdelávacích kapacít

Veda, výskum a inovácie, ktoré pozostávajú z dvoch kľúčových komponentov:

- Efektívnejšie riadenie a posilnenie financovania výskumu, vývoja a inovácií, ktorých sa dotýkajú reformy riadenia, hodnotenia a podpory v oblasti výskumu, vývoja a inovácií, a reformy organizácie a financovania výskumných inštitúcií
- Oblasť lákania a udržania talentov, v rámci ktorej by malo dôjsť k reforme pobytovej a pracovnej legislatívy či zjednodušeniu režimu uznávania dokladov o vzdelaní a odborných kvalifikácií pre vykonávanie regulovaných povolání

Oblasť lepšieho zdravotníctva, ktorá pozostáva z troch kľúčových komponentov:

- Moderná a dostupná zdravotná starostlivosť, ktorá pozostáva z reformy nemocníc, reformy investičných projektov v zdravotníctve, optimalizácie siete akútnej zdravotnej starostlivosti a reformy poskytovania všeobecnej starostlivosti pre dospelých
- Humánna a moderná a dostupná starostlivosť o duševné zdravie

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

- Dostupná a kvalitná dlhodobá sociálno-zdravotná starostlivosť

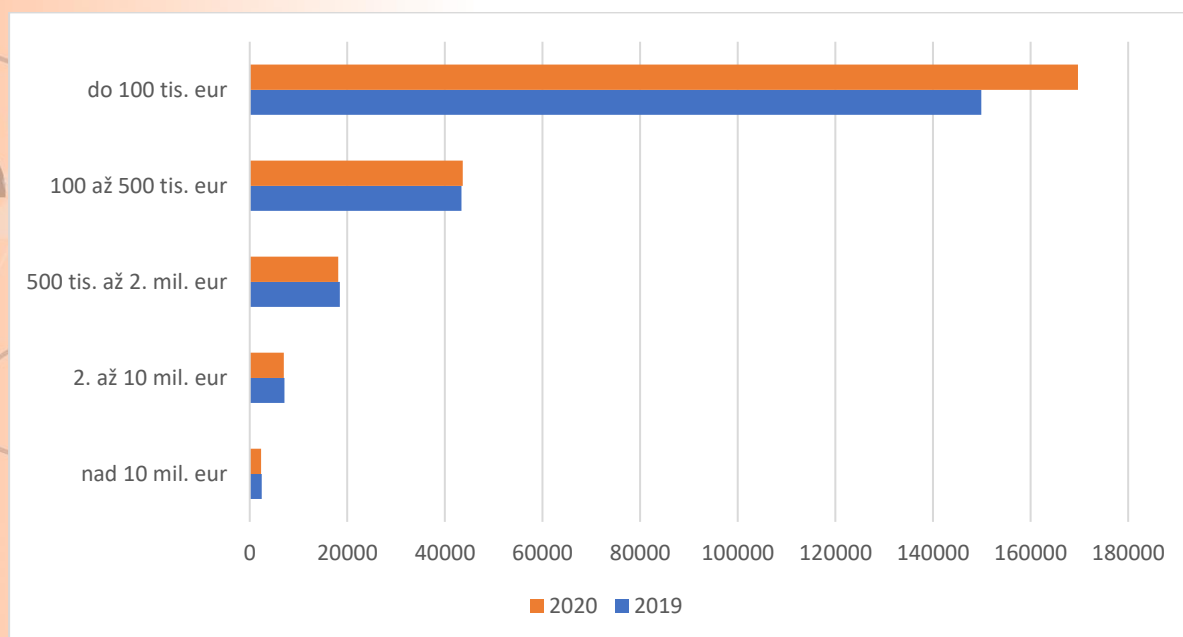
Oblasť efektívnej verejnej správy a digitalizácie, ktorá pozostáva z piatich komponentov. Z hľadiska jednotlivých problémov vyvolaných pandémiou a problémov, ktoré sú spomenuté aj v tejto analýze ide o kľúčovú časť. Komponenty sú nasledovné:

- Zlepšenie podnikateľského prostredia, ktoré má za cieľ redukovať regulačné zaťaženie podnikania, elektronizáciu insolvenčného konania a reformovať verejné obstarávanie
- Reforma justície, ktorá má priniesť novú súdnu mapu
- Boj proti korupcii a praniu špinavých peňazí, bezpečnosť a ochrana obyvateľstva, najmä zefektívnením boja proti korupcii, modernizáciou polície a optimalizáciou riadenia krízových situácií
- Digitálne Slovensko, čo je komponent, ktorý má za cieľ najmä riešiť lepšiu digitálnu komunikáciu občanov so štátom
- Zdravé verejné financie predstavujú komponent s najväčším dosahom na makroekonomické ukazovatele. Reformami dôchodkového systému, fiškálnej disciplíny a zavedením výdavkových stropov či riadením verejných investícií by malo dôjsť k zlepšeniu stavu vo verejných financiách a eliminácii poklesov, ktoré boli spôsobené pandémiou (viď Kapitola 1).

2.3 Dopady na podniky v SR

Dopady na podnikateľský sektor v SR je možné vidieť vo viacerých finančných ukazovateľoch. Je evidentné, že dopady na tržby jednotlivých firiem boli výrazné. Podľa údajov Finstat (2022) narástol počet firiem v kategórii tržieb do 100 tis. eur v roku 2020 zo 149 910 na 169 721 práve v tejto kategórii (percentuálne podiel narástol zo 67,7 % na 70,5 %). Mierne poklesol podiel firiem v kategóriách s najvyššími tržbami nad dva milióny eur.

Graf 30: Počty firiem podľa kategórií tržieb

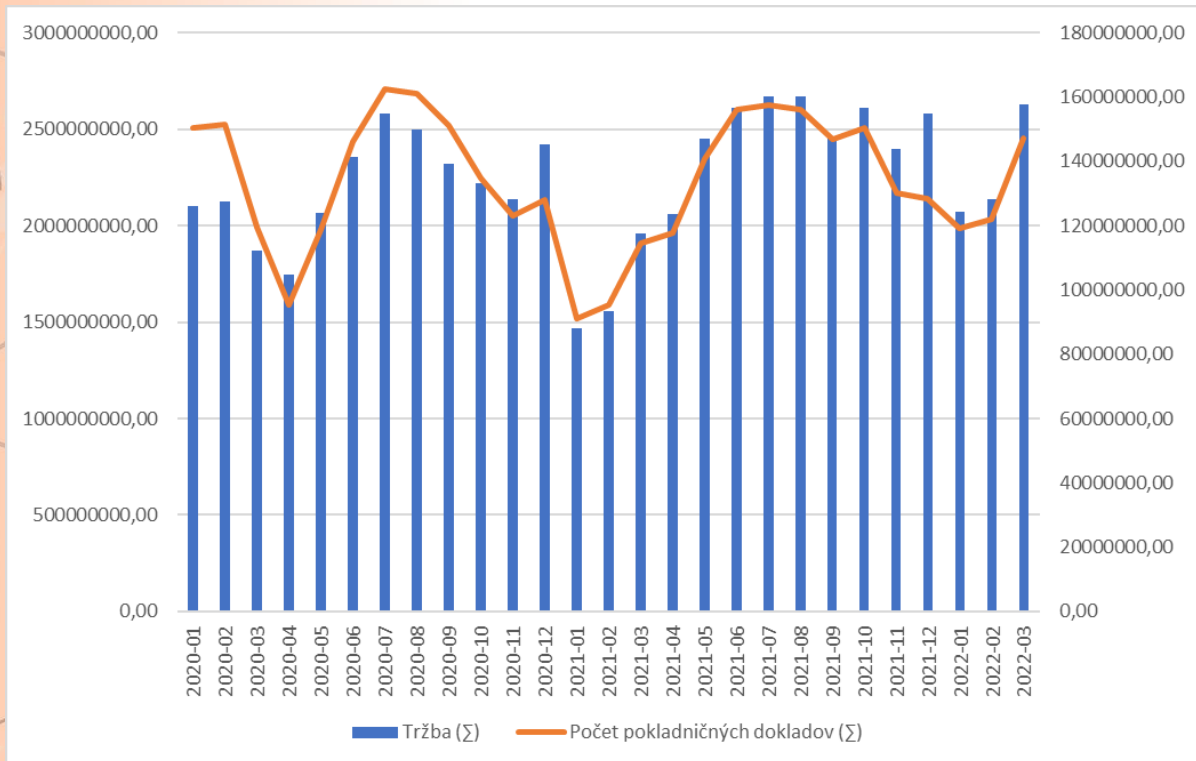
Zdroj: Finstat.sk

Napriek tomu, že sa zvýšil celkový počet firiem, ktoré sú podľa Finstat evidované, klesol celkový súhrn ich tržieb, zisku či EBITDA. Naopak, stúpol počet firiem v strate, no paradoxne, stúpol tiež počet firiem, ktoré v roku 2020 oproti roku 2019 dosiahli zisk.

Najväčší pokles tržieb je možné pozorovať v roku 2020 oproti predchádzajúcemu roku podľa údajov Finstat v odvetví „Cestovný ruch a gastro“ (o 41,6 %), ďalej v odvetví „hazard“ (o 26,20 %). Výrazný pokles nastal aj v odvetví „chémia a plasty“ (o 14,5%). Pokles zisku zaznamenali veľmi výrazne v odvetví „cestovný ruch a gastro“ o 53 %, tiež v „automobilovom priemysle“ o 48,3 % a v drevárskom priemysle o 30,6 %.

Pokles dopytu v podnikateľskom sektore je potvrdzovaný aj dátami Finančnej správy. Tie poukazujú na významný prepád vydaných pokladničných dokladov.

Graf 31: Vývoj tržieb a počtu vydaných pokladničných dokladov

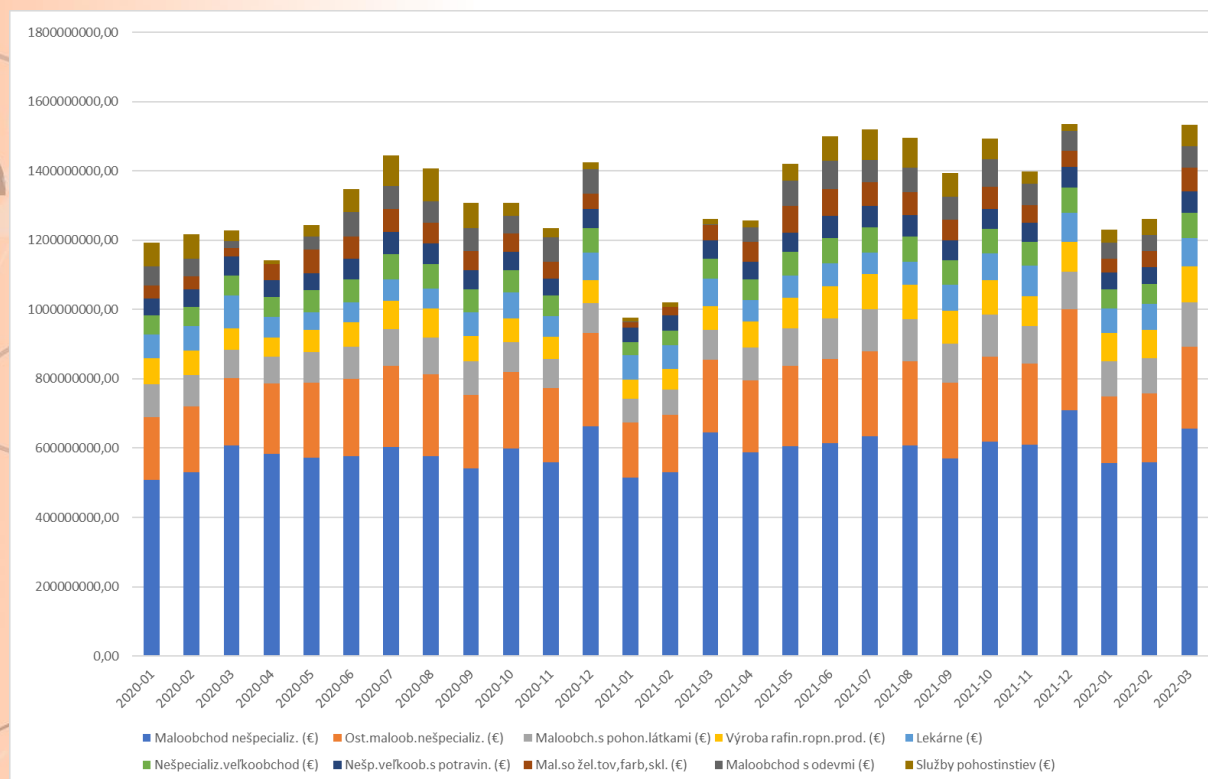

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Finančnej správy SR

Výrazný pokles vydaných pokladničných dokladov nastal v apríli roku 2020, pričom klesli celkové objemy tržieb generovaných v systéme e-kasa. Od mája 2020 postupne rástol nielen počet, ale i objem tržieb z e-kasy, a v júli sa vrátil počet na predkrízové obdobia. V januári 2021 dochádza k bezprecedentnému poklesu tržieb, ale i vydaných pokladničných dokladov, pričom tento pokles pretrval až do marca 2021. Následne došlo aj vplyvom zlepšovania pandemickej situácie a uvoľňovaním opatrení k návratu do normálneho stavu a rastu tržieb evidovaných v systéme e-kasa, ako i k rastu vydaných pokladničných dokladov v tomto systéme. Ukazuje to na prirodzené správanie na strane kupujúcich (dopytu).

Aj z hľadiska poklesu jednotlivých sektorov pozorujeme vývoj, ktorý súvisí s jednotlivými vlnami koronavírusovej pandémie. V apríli 2020 nastal pokles v tržbách evidovaných v systéme e-kasa, najmä však v sektore maloobchodu.

Graf 32: Vývoj tržieb podľa jednotlivých sektorov

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Finančnej správy SR

Ešte výraznejší pokles pozorujeme pri tržbách v roku 2021, a to v mesiaci január a v mesiaci február. Pokles je zaznamenaný najmä v sektore nešpecifikovaného maloobchodu.

2.4 Zmeny vo vnímaní home officu a flexibility práce

Viacero zamestnávateľov bolo nútených presunúť svoje aktivity do online priestoru. To so sebou prinieslo niekoľko výrazných zmien na trhu práce a nových trendov, ktoré sa zásadnejšie presadili. Tieto zmeny so sebou priniesli napr.:

- Flexibilita v mieste práce – digitálna doba priniesla so sebou možnosť práce z rôznych miest. Kým pred pandémiou zamestnávatelia vnímali ako kľúčové to, aby sa zamestnanci nachádzali spolu na mieste práce, pandémia zmenila toto vnímanie a umožnila prácu z rôznych miest. Flexibilita práce a možnosť vybrať si miesto práce prináša so sebou lepší work balance zamestnancov.

- Flexibilný čas – pandémia zmenila vnímanie pracovného času. Niektorým zamestnancom sa pracuje lepšie ráno, iným večer, pričom práve práca z domu umožnila väčšiu flexibilitu
- Čiastočné pracovné úväzky – pandémia umožnila prácu na čiastočný pracovný úväzok počas hlavného pracovného úväzku. Na Slovensku sme často videli aj dobrovoľníkov, ktorí vypomáhali pri riešení následkov pandémie, napr. pri testovaní a pod.

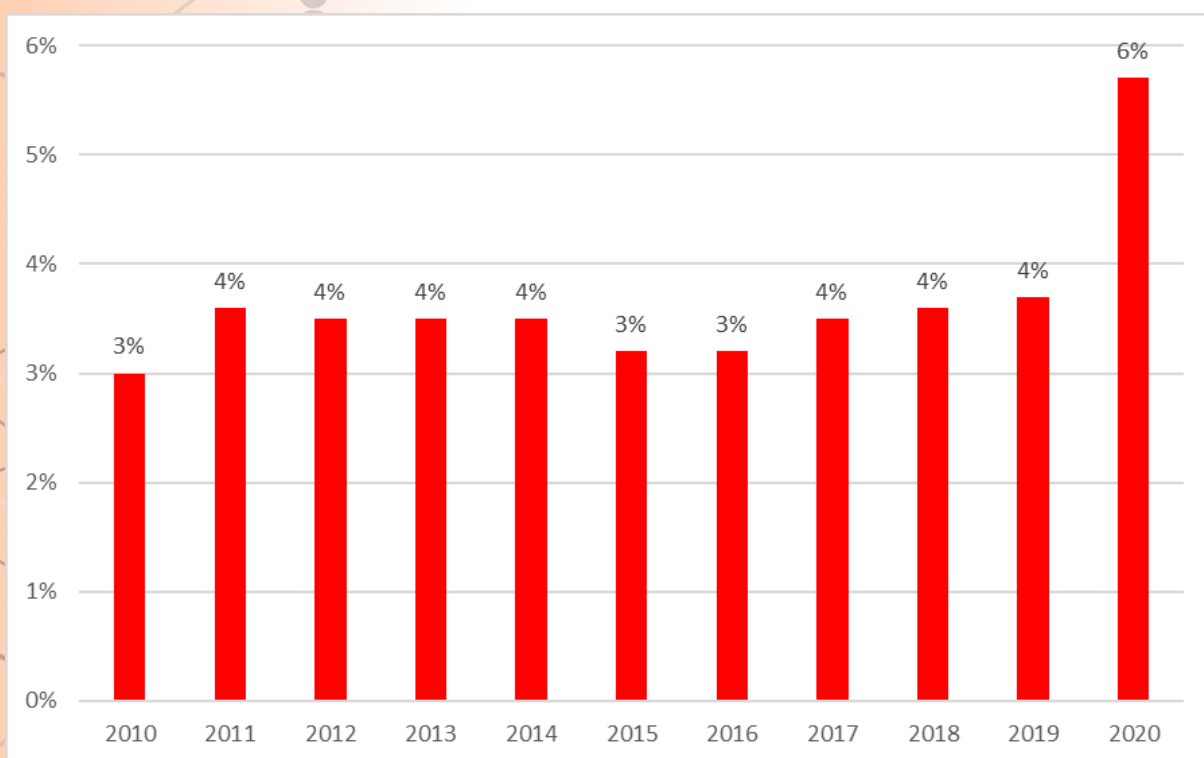
Všetky spomenuté aspekty vyžadujú väčšiu flexibilitu zamestnávateľskej legislatívy. Home office sa počas pandémie stal novým štandardom pre zamestnávateľov, ktorých povaha práce to umožnila. Firmy sa sústredili tiež na znižovanie nákladov za kancelárske priestory, ale najmä zníženie počtu osobných stretnutí medzi zamestnancami. Home office sa stal novým štandardom. Už v máji 2020 prišla konzultačná spoločnosť CBRE s prieskumom medzi zamestnancami z krajín strednej, východnej a juhovýchodnej Európy vrátane Slovenska o tom, ako pracujú. Hodnotenie 73 % ľudí bolo kladné a prácu z domu hodnotili pozitívne. Výhodou takéhoto spôsobu je najmä väčšia flexibilita či organizácia vlastného času. Až 86 % Slovákov podľa daného prieskumu tento spôsob práce vyhovuje. Napriek pozitívnemu hodnoteniu sa ukázali aj negatíva práce z domu. Zamestnancom podľa prieskumu chýbali konverzácie s kolegami (64 % respondentov), osobný kontakt s ľuďmi (55 % respondentov), pracovné stretnutia (51 % respondentov) či spoločné obedy s kolegami (43 % respondentov).

Už tento prieskum, ktorý patril v čase koronakrízy medzi prvé komplexné prieskumy naznačil určitý posun na trhu práce. Iba 27 % zamestnancov nemá záujem v budúcnosti pracovať z domu, pričom 38 % respondentov uviedlo, že sa im takýto režim práce páči natoľko, že by chceli pracovať takto minimálne jedenkrát do týždňa. Zároveň sa v prieskume iba 4 % zamestnávateľov vyjadrili, že spôsob práce prostredníctvom home officu úplne odmietajú.⁶

⁶<https://www.cbre.sk/sk-sk/o-cbre/media-centrum/prieskum-cbre-ako-vnimaju-ludia-pracu-z-domu-a-ako-ovplyvni-tato-skusenost-buduci-styl-prace>

Prechod na formu práce prostredníctvom home officu je možné pozorovať aj na dátach. Údaje o tom, ako často pracujú zamestnanci z domu, zbiera európsky štatistický úrad Eurostat. V prípade všetkých európskych krajín je vidieť masívny nárast podielu pracujúcich z domu na celkovej zamestnanosti. Výnimkou v tomto smere nie je ani Slovensko. Ako vyplýva z Grafu 33, podiel pracujúcich z domu sa zvýšil v roku 2020 o 2 p. b. oproti roku 2019.

Graf 33: Podiel pracujúcich z domu ako % z celkového počtu zamestnaných⁷

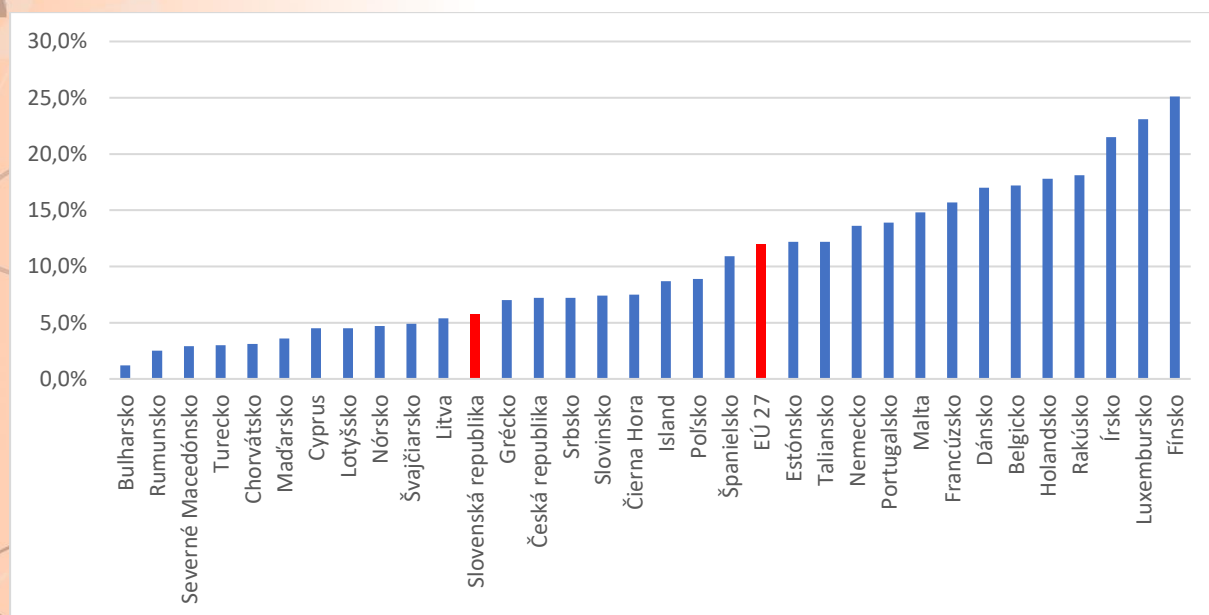
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Napriek rastu podielu pracujúcich z domu nepatrí Slovensko v roku 2020 medzi európskych lídrov. Jednoznačným lídrom je Fínsko, ktoré zaznamenalo 25 % pracujúcich z domu. Podiel pracujúcich z domu je vysoký ešte v Luxembursku, a to na úrovni 23 % a v Írsku na úrovni 22 %. Slovensko je na úrovni krajín ako Litva či Švajčiarsko. Spomedzi susedných krajín je viac ľudí pracujúcich z domu aj v Českej republike (7% v roku 2020) a Poľsku (9%) a najviac

⁷ Podľa tzv. employed persons

v Rakúsku (18%). Naopak, najmenej spomedzi susedných krajín je to v Maďarsku, iba 4 %, a to aj napriek koronakríze v roku 2020.

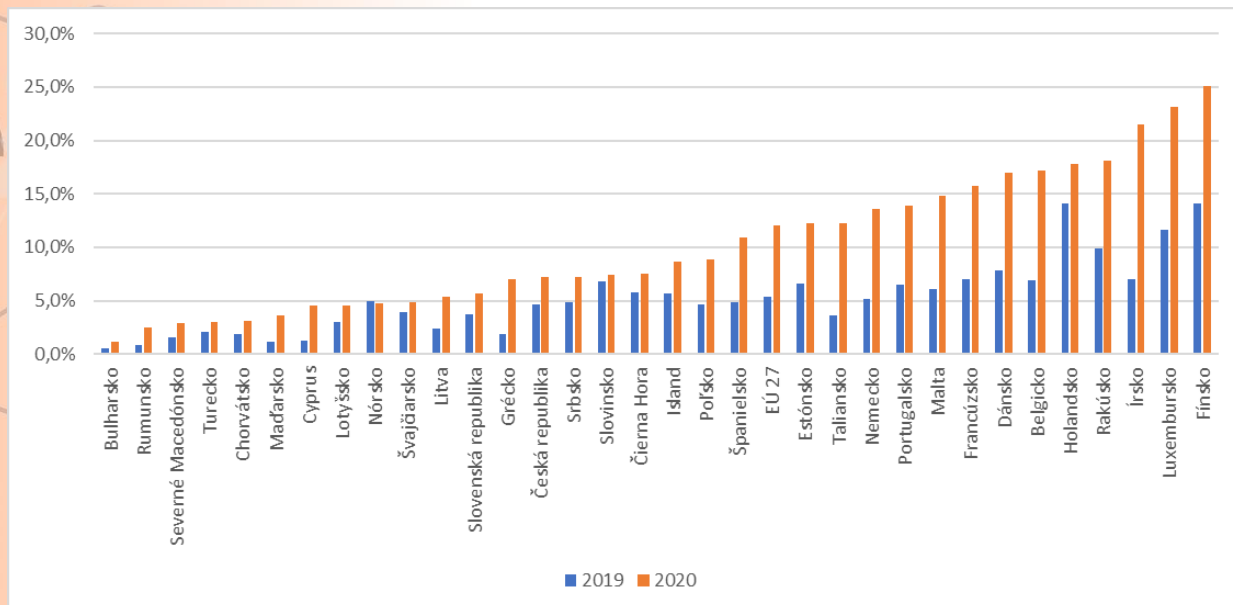
Graf 34: Podiel pracujúcich z domu ako % z celkového počtu zamestnaných vo vybraných krajinách Európy

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Oproti roku 2019 došlo k nárastu tzv. „homeoffice“ vo všetkých krajinách, ktoré Eurostat vyhodnocuje. Najvyšší nárast, viac ako o 268 % je zaznamenaný v roku 2020 v Grécku, veľmi vysoký rast podielu home office zaznamenali aj na Cypre či v Taliansku. Slovenský nárast bol zaznamenaný na úrovni asi 1,5-násobku roka 2019. Najmenej sa zmenil podiel pracujúcich z domu v Nórsku, kde podiel pracujúcich obvykle z domu v roku 2020 dokonca o 6 % klesol oproti roku 2019 (pokles o 0,3 p.b.).

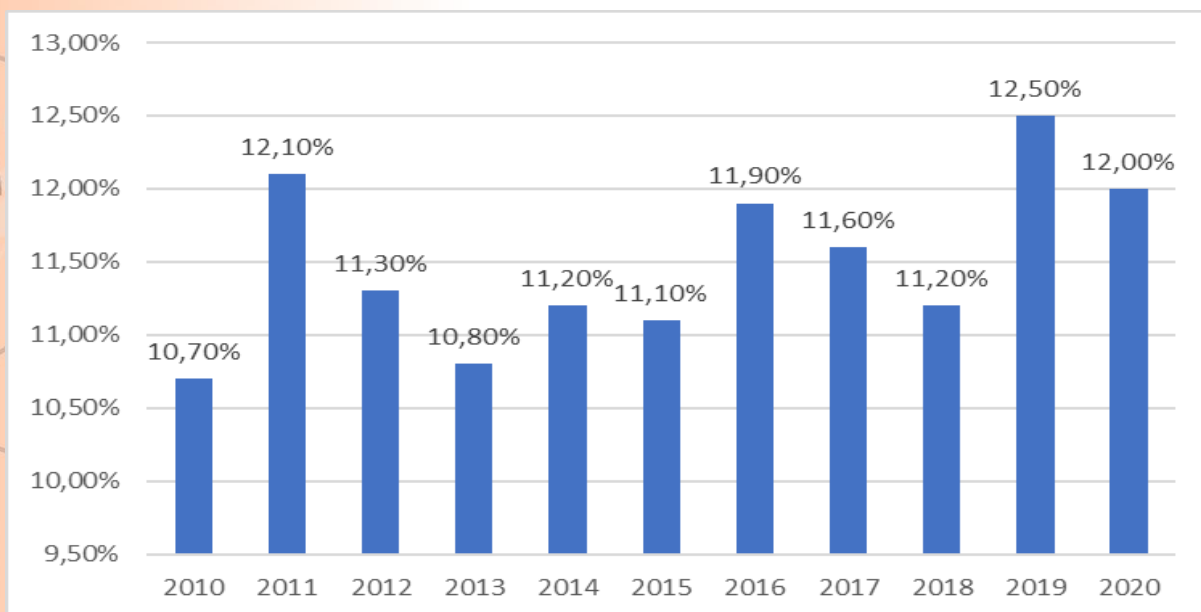
Graf 35: Medziročná zmena podielu pracujúcich z domu ako % z celkového počtu zamestnaných vo vybraných krajinách Európy

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

V rozdielnej situácii z hľadiska uplatňovania inštitútu home office sú živnostníci (SZČO). Povaha práce viacerých umožňovala prácu z domu aj pred koronakrízou. Preto nie je prekvapujúce, že vplyvom koronakrízy podiel pracujúcich SZČO z domu dokonca poklesol.

Graf 36: Podiel pracujúcich SZČO z domu ako % z celkového počtu SZČO

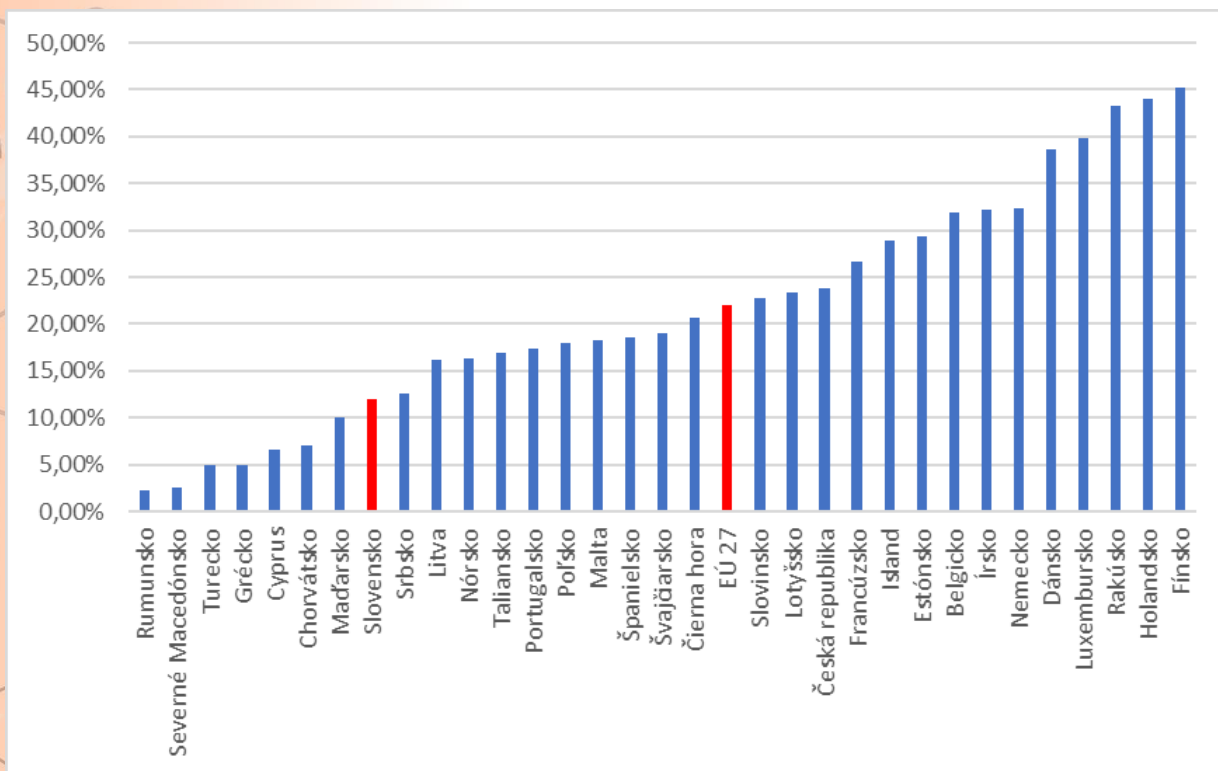

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát ŠÚ SR

Tento trend je možné určiť na základe toho, že viacero živnostníkov počas koronakrízy nemalo dostatok práce, a preto boli nútení pracovať menej.

Spomedzi európskych krajín Slovensko patrí k podpriemeru, čo sa týka práce živnostníkov z domu. Najväčší podiel živnostníkov pracujúcich z domu je vo Fínsku (viac ako 45%), Holandsku (44%) alebo v Rakúsku (43,3%).

Graf 37: Podiel pracujúcich SZČO z domu ako % z celkového počtu SZČO vo vybraných krajinách Európy

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Trendy za rok 2021 neboli v čase realizácie štúdie dostupné. Napriek tomu sa jasne ukazuje, že nárast počtu zamestnaných pracujúcich z domu sa stane novým režimom. Nevýhody home officu, ktoré vyplynuli z aplikačnej praxe sa dajú riešiť prostredníctvom hybridného režimu na pracoviskách.⁸ Ten znamená, že časť pracovnej doby absolvujú zamestnanci prácou z domu a časť absolvujú prácou v kancelárii. Darí sa tak odbúravať prekážky a problémy s nedostatkom sociálnych kontaktov zamestnancov.

Väčšia akceptácia a tlak na home office počas koronakrízy spôsobili, že bolo nevyhnutné zaviesť tento pojem aj do legislatívy. Práca z domu, resp. domácka práca predstavuje taký druh vykonávania práce, ktorá nie je viazaná na pracovisko zamestnávateľa. Pracoviskom je v tomto prípade iné, dohodnuté miesto, napr. bydlisko zamestnanca. V legislatíve, teda

⁸<https://www.trend.sk/trend-archiv/home-office-hybridny-rezim-novy-standard-dobry-svet>

Zákonníku práce nenájdeme pojem „home office“, ale termín „domácka práca“. Keďže v súvislosti s jednotlivými protipandemickými opatreniami dochádzalo k opätovnému odporúčaniam zo strany ÚVZ k zavádzaniu odporúčania pre prácu z domu, na túto situáciu bolo potrebné reagovať.

V prvom kroku bola do Zákonníka práce zavedená tiež možnosť nariadenia výkonu práce v čase mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu z domácnosti, ak to dohodnutý druh práce umožňuje.

V ostatných prípadoch sa zamestnávateľ so zamestnancom môžu dohodnúť na forme domáckej práce v pracovnej zmluve. Domácka práca alebo telepráca sa bude vykonávať na mieste, ktoré si určí zamestnanec, ak to umožňuje povaha práce. Podľa nových ustanovení zákonníka práce je tiež možné dohodnúť si rozsah domáckej práce či rozvrhnutie pracovného času počas celého týždňa, pričom zákonodarcu ponechal v Zákonníku práce aj možnosť pružného pracovného času pri domáckej práci. V prípade, ak si zamestnanec sám rozvrhne pracovný čas, tak sa napr. neuplatňujú ustanovenia o rozvrhnutí určeného týždenného pracovného času, nepretržitom dennom odpočinku a nepretržitom odpočinku v týždni, neuplatňujú sa tiež ustanovenia o prestojoch (okrem prestojov, za ktoré zodpovedá zamestnávateľ), zamestnancovi nepatrí náhrada mzdy pri dôležitých osobných prekážkach v práci okrem náhrady mzdy, ale zamestnanec tiež nemá napr. nárok na mzdu za prácu nadčas, mzdové zvýhodnenie za prácu vo sviatok, v sobotu, nedeľu, za nočnú prácu či za sťažený výkon práce. Zamestnávateľ však napr. musí zabezpečiť a udržiavať technické a programové vybavenie (ak zamestnancovi poskytuje techniku, ak má vlastnú, tak je od tejto povinnosti oslobodený). Avšak zamestnávateľ napr. uhrádza preukázateľne zvýšené výdavky zamestnanca spojené s používaním vlastného náradia, vlastného zariadenia či vlastných predmetov potrebných na výkon domáckej práce alebo telepráce. Zároveň platí, že zamestnávateľ má pri takomto štýle práce nariadené predchádzať izolácii zamestnanca a má mu umožniť prístup na pracovisko zamestnávateľa. Zamestnanec má však počas domáckej

práce tiež nárok na pretržitý denný odpočinok a nepretržitý odpočinok v týždni, ak mu nie je nariadená pracovná pohotovosť alebo práca nadčas.

Aj zmeny v legislatíve jednoznačne ukazujú na to, že home office sa v niektorých zamestnaniach stane vítaným benefitom a novou formou práce.

S témou home officu a zmenami pracovného prostredia po pandémie sa spájajú aj zmeny v trendoch v oblasti pracovného prostredia. Zamestnanci očakávajú, že budú mať aj v práci zachované súkromie, na ktoré si zvykli doma. Zamestnanci netrvajú na zvrátení trendov, ktoré by znamenali napr. pokles zdieľaných alebo nepridelených miest, avšak očakávajú, že pracovný priestor v zamestnaní bude rozvrhnutý lepšie. Budúci trend po pandémie preto naznačuje skôr to, že bude nutné nájsť vyvážený priestor medzi otvorenými kancelárskymi priestormi, ktoré sú vhodné napr. na produkovanie skupinových myšlienok a individuálnych priestorov na prácu.

Zdravotnícka kríza COVID–19 taktiež prinútila zamestnancov všímať si viac svoj zdravotný stav, ako i tlačiť na zdravé pracovisko. Zamestnávatelia v súčasnosti čelia tlakom na synergiu vnútorných a vonkajších priestorov, podnecovanie zdravého správania sa a podporu pocitu psychickej pohody. Zamestnávatelia sa musia viac snažiť, aby prostredie na pracovisku podporovalo zdravie a psychickú pohodu zamestnancov.⁹

2.5 Ceny energií a komodít

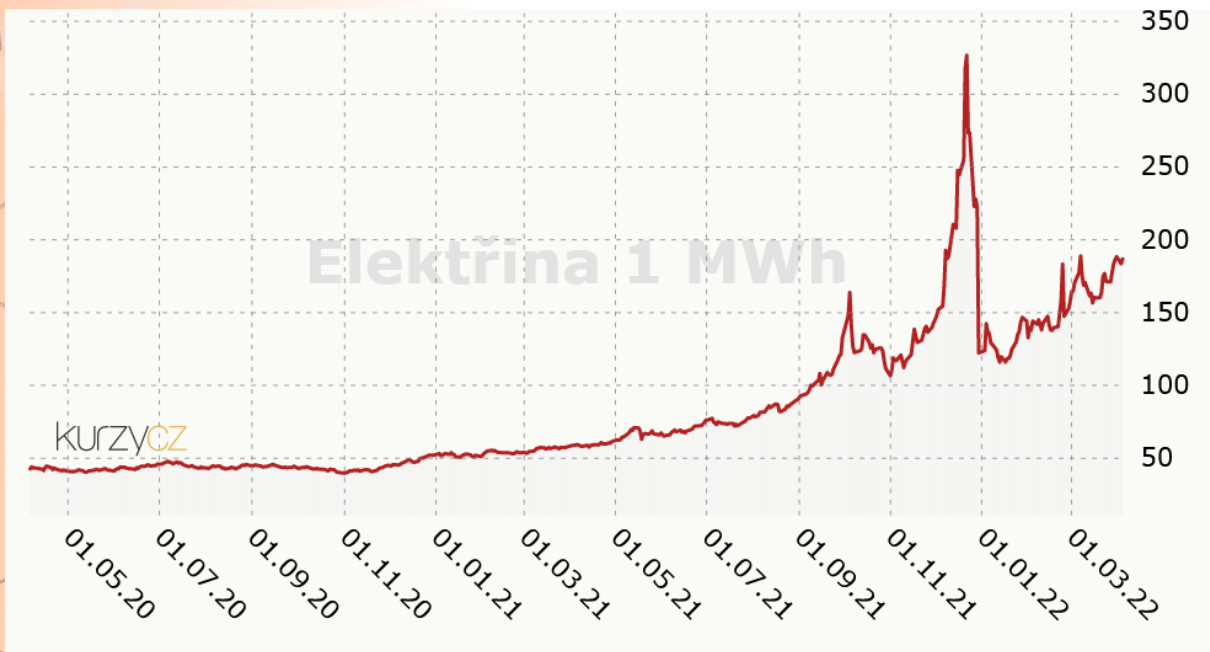
Jedným z mnohých negatívnych dopadov koronavírusovej epidémie na hospodárstvo krajín je tiež zmena v cenách. Ako sme už interpretovali v Kapitole 1, všeobecná inflácia sa začala zvyšovať najmä v druhej polovici roka 2021.

Negatívom inflačného vývoja je najmä rast ceny komodít, resp. surovín. Výrazne sa začala prejavovať na cene elektrickej energie. Kým v apríli roku 2020 sa na pražskej burze 1 MWh

⁹<https://www.gensler.com/blog/5-trends-driving-the-new-post-pandemic-workplace>

predával za 44 €, v apríli roku 2022 sa cena pohybovala na úrovni 186 € za MWh. V priebehu obdobia sa cena v decembri 2021 priblížila k 330 €, čo je bezprecedentný nárast.

Graf 38: Vývoj ceny elektrickej energie na Pražskej burze

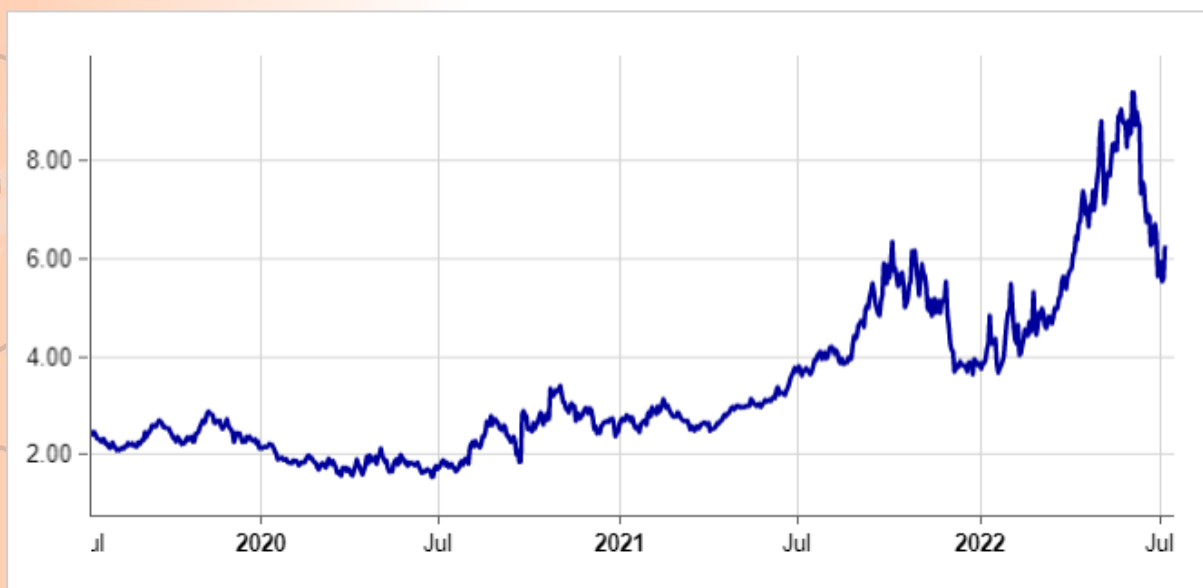

Zdroj: kurzy.cz

Takéto bezprecedentné zvýšenie cien elektrickej energie spôsobilo viacerým podnikateľom zásadné problémy, a to najmä vtedy, ak nemali garantované dlhodobejšie kontrakty.

Podobne negatívny vývoj sa udial aj v prípade ďalších, pre každé podnikanie nevyhnutných komodít. Ide o ropu a zemný plyn. Najmä zdraženie zemného plynu je niekoľkonásobné, pričom cena za plyn vzrástla z úrovni okolo 2 eur za MMBtu výkonu na viac ako 9 eur v polovici roka 2020.

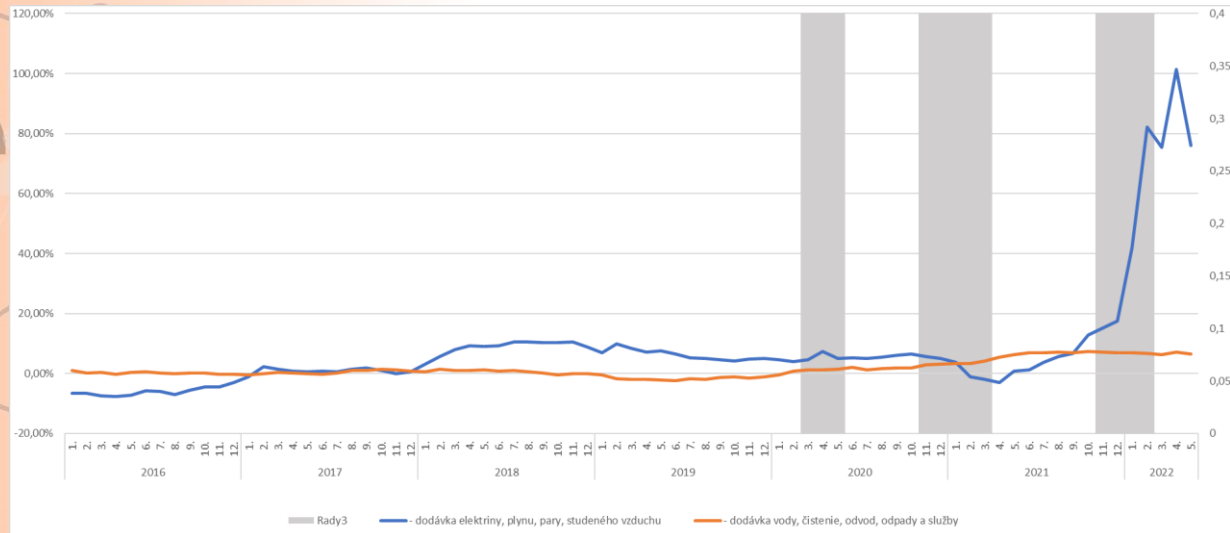
Graf 39: Cena zemného plynu na burze vo Frankfurte

Zdroj: Frankfurtská burza

Nárast cien je badateľný aj na základe údajov zo Štatistického úradu SR. Cena za dodávku elektrickej energie, plynu, pary a studeného vzduchu bola do roku 2020 charakterizovaná nárastmi do 10 %. Počas koronavírusovej situácie a prvej vlny došlo k stagnácii rastu cien a tie rástli na úrovni okolo 5 %. Najmä od februára 2021 dochádza k poklesu cien elektrickej energie medziročne až o 3 %. Od júna 2021 však začína dlhotrvajúce obdobie rastu cien energií, ktoré znamená viac ako 100 % medziročný rast cien energií.

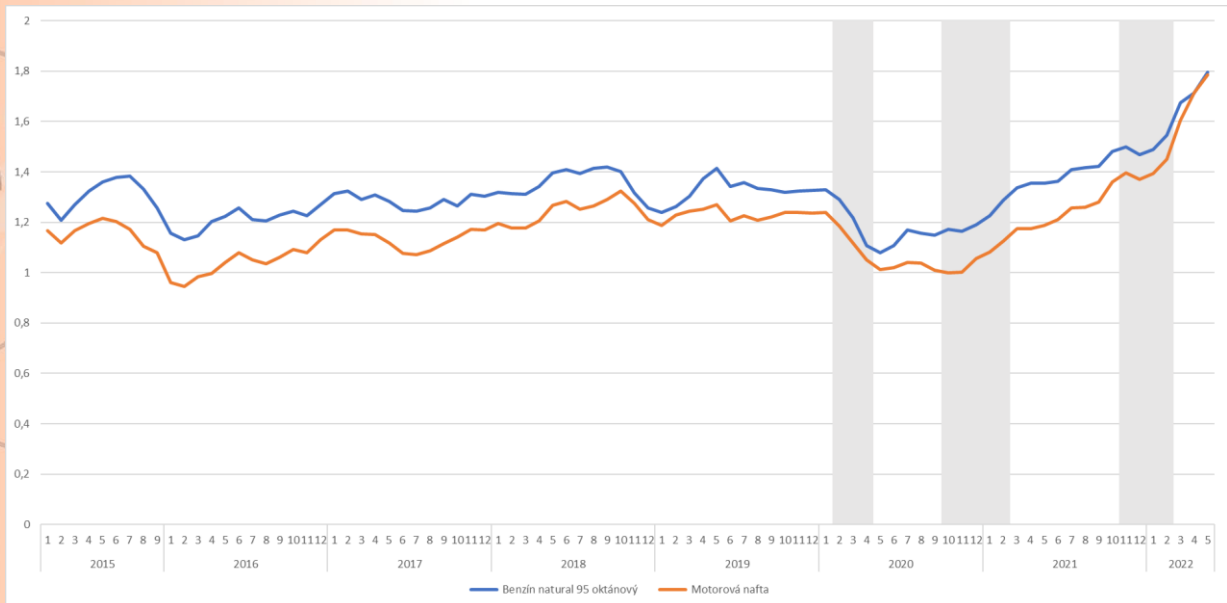
Graf 40: Ceny dodávky elektriny, plynu, pary, studeného vzduchu a dodávky vody, odvody, odpady a služby

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Zvýšenie cien ropy sa premietlo do stúpajúcich cien palív. Cena 95 oktánového benzínu sa od roku 2015 držala v stabilných intervaloch od 1,1 eura až do asi 1,4 eura za liter paliva. S nástupom krízy vo februári 2020 došlo k radikálnemu poklesu ceny benzínu, ako i ceny motorovej nafty. Medzimesačne vo februári 2020 poklesli ceny benzínu medzimesačne o 3 %, v marci o ďalších 5 % a následne v apríli medzimesačne dokonca o 9 %. Medziročný pokles bol dokonca nižší o 19 %. Táto situácia súvisela najmä s poklesom globálnych cien ropy na svetových trhoch, keďže karanténne opatrenia prijímali aj najväčší spotrebitelia ropy, ako sú napr. Spojené štáty americké alebo krajiny Európskej únie a Čína. Pokles cien benzínu sledovali aj ceny motorovej nafty, ktorá je silne korelovaná s cenami benzínu. Z hľadiska dlhodobého priemeru ostali ceny palív nízke počas celého roka 2020. V rámci druhej vlny koronakrízy od októbra 2020 môžeme sledovať postupný rast cien palív. Druhá vlna koronavírusu už nemala taký zásadný vplyv, a to najmä na dopravu, a preto sa ceny palív vrátili na predkrízovú úroveň. V lete roku 2021 cena benzínu na Slovensku opäť dosiahla 1,4 eura za liter.

Graf 41: Vývoj ceny 95 oktánového benzínu a motorovej nafty na Slovensku (cena za liter v eurách)

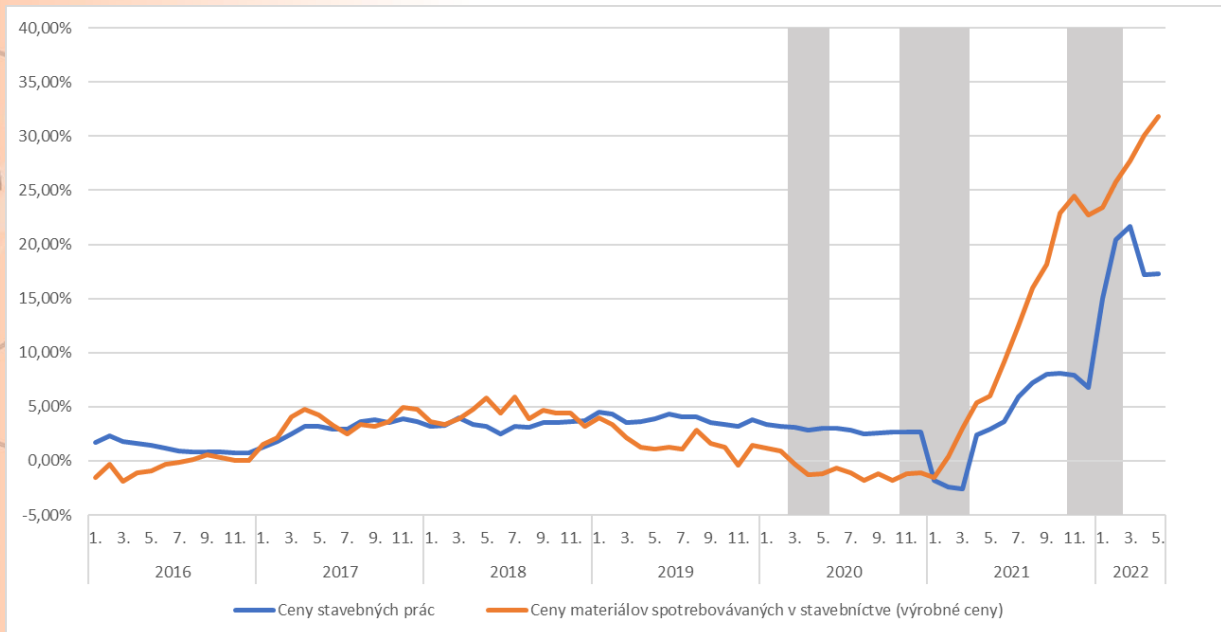

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

Rast cien benzínu a motorovej nafty pokračovali kontinuálne počas celého roka 2021 a aj v roku 2022. Isté spomalenie rastu a medzimesačný pokles cien palív môžeme sledovať iba v decembri 2021 (asi o 1,83 %), medzioročne však palivá boli drahšie o takmer 21 %. Rast cien ropy, ktorý je umocnený ešte rozpútaním vojnového konfliktu na Ukrajine a zavedením sankcií v roku 2020, ako i neistotou, ktorá vyplýva z tohto konfliktu, pokračuje kontinuálne počas celého roka 2022. Navyše v roku 2022 (v máji) sledujeme zaujímavý vývoj, ktorý ukazuje, že sa takmer zotrel dlhodobý rozdiel medzi cenou 95 oktánového benzínu a cenou nafty, pričom dosiahol v tomto mesiaci v sledovanom období najnižší rozdiel iba 0,56 % (napr. ešte v novembri 2021 bola nafta oproti 95 oktánovému benzínu lacnejšia o 7,4 %).

Celkový rast cenovej hladiny napokon dokumentuje rast cien stavebných prác a stavebných materiálov. Obdobie do roku 2020 bolo charakterizované stagnáciou cien v stavebníctve. Prvá vlna koronavírusu znamenala pokles cien o 1,8 % v októbri 2020. Ceny stavebných prác počas celého roka 2020 rástli tempom okolo 4 %.

Graf 42: Vývoj ceny stavebných prác a ceny stavebných materiálov

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Štatistického úradu SR

V roku 2021 došlo k výraznému prepadu cien stavebných prác, v marci 2021 medziročne o 2,6 %. Od apríla však postupne začali rásť nielen ceny stavebných prác, ale i ceny stavebných materiálov. V medziročnom porovnaní došlo k postupnému nárastu ceny stavebných materiálov až o 31 % a ceny stavebných prác až o 20 % (viď na Grafe 42). Rastúce ceny stavebných materiálov, ako i ceny stavebných prác sa stali zásadným problémom pre rozvoj podnikania viacerých slovenských podnikov.

2.6 Nedostatok niektorých komponentov

Po odznení krízy v oblasti pandémie COVID-19 sa postupne začali prejavovať niektoré problémy s dodávateľskými reťazcami. Výrazným sa stal problém nedostatku niektorých komponentov v priemyselnej výrobe.

V oblasti automobilovej výroby sa prejavil najmä nedostatok čipov. Keďže Slovensko je výrazne závislé práve od automobilovej výroby, tak tento problém postihol aj tuzemskú ekonomiku. Ako vyplýva z údajov WEF (2022), problémy sú na strane ponuky, ako i dopytu.

Na jednej strane došlo v súvislosti s pandémiou COVID-19 k poklesu objednávok, a teda aj k postupnej redukcii výroby. Avšak následné zotavenie dopytu bolo pomerne rýchle a pre výrobcov čipov neočakávané, preto vznikol na trhu nedostatok tohto komponentu. Na druhej strane však počas pandémie vzrástol dopyt o elektronike (notebooky, laptopy či tablety). NBS okrem toho upozorňuje aj na úlohu kryptoaktív, a to najmä v súvislosti s ťažbou. Keďže cena týchto aktív výrazne vzrástla, stúpol i dopyt po výkonnej výpočtovej technike, ktorá umožňuje tzv. ťažbu týchto aktív.

NBS taktiež dáva do pozornosti ďalší aspekt, ktorý viedol k nedostatku čipov na trhu. Ide o obchodnú vojnu medzi USA a Čínou, pričom v USA boli uvalené reštrikcie na jedného z výrobcov tejto komodity. V roku 2021 sa tiež prejavila nečakaná udalosť u jedného z kľúčových výrobcov na Taiwane. Taiwan zasiahlo nečakané sucha a keďže je výroba čipov náročná na spotrebu vody, vyžiadalo si to prerušenie výroby čipov a obmedzenie veľkosti produkcie.

Došlo preto k poklesu produkcie automobilov naprieč celou EÚ. NBS ďalej uvádza, že pre výrobcov čipov sú oveľa zaujímavejšie predaje čipov do osobnej elektroniky ako do automobiliek, čo značí, že prvý je uspokojený dopyt práve v oblasti spotrebnej elektroniky. Kríza v oblasti čipov preto ovplyvňuje produkciu priemyslu na Slovensku aj po doznení pandémie a je nečakaným dôsledkom prerušenia distribučných reťazcov a rozkolísania svetovej ekonomiky v dôsledku pandémie COVID-19.¹⁰

Odvetím, kde sa výrazne prejavila kríza a nedostatok po skončení pandémie je tiež stavebníctvo. Celosvetovým problémom sa zdalo nielen bezprecedentné zdražovanie, ale tiež nedostatok niektorých stavebných materiálov. Tento stav má dopady nielen na domácnosti, ale aj na podnikateľský sektor.

¹⁰<https://www.nbs.sk/sk/blog/rastislav-carsky/chybajuca-cipy-podrazaju-priemyslu-nohy>

Dôvody nedostatku stavebného materiálu na globálnych trhoch sú vysvetľované rôzne. Avšak jedna časť dôvodov môže spočívať v snahe krajín revitalizovať ekonomiky po kríze, čo má za následok rastúci dopyt. Druhý dôvod sa dotkol samotných výrobcov stavebných materiálov, po ktorých v úvode krízy dopyt poklesol, a teda postupne znížili svoje výrobné kapacity. Keďže sa im ich nepodarilo naplno obnoviť v priebehu roka 2021, došlo k nedostatkom stavebných materiálov. Tretím dôvodom je globálne spomalenie svetového obchodu z dôvodu nedostatku kontajnerov a koronavírusové uzávery, ktoré mali za následok uzavretie niekoľkých veľkých prístavov v Číne.

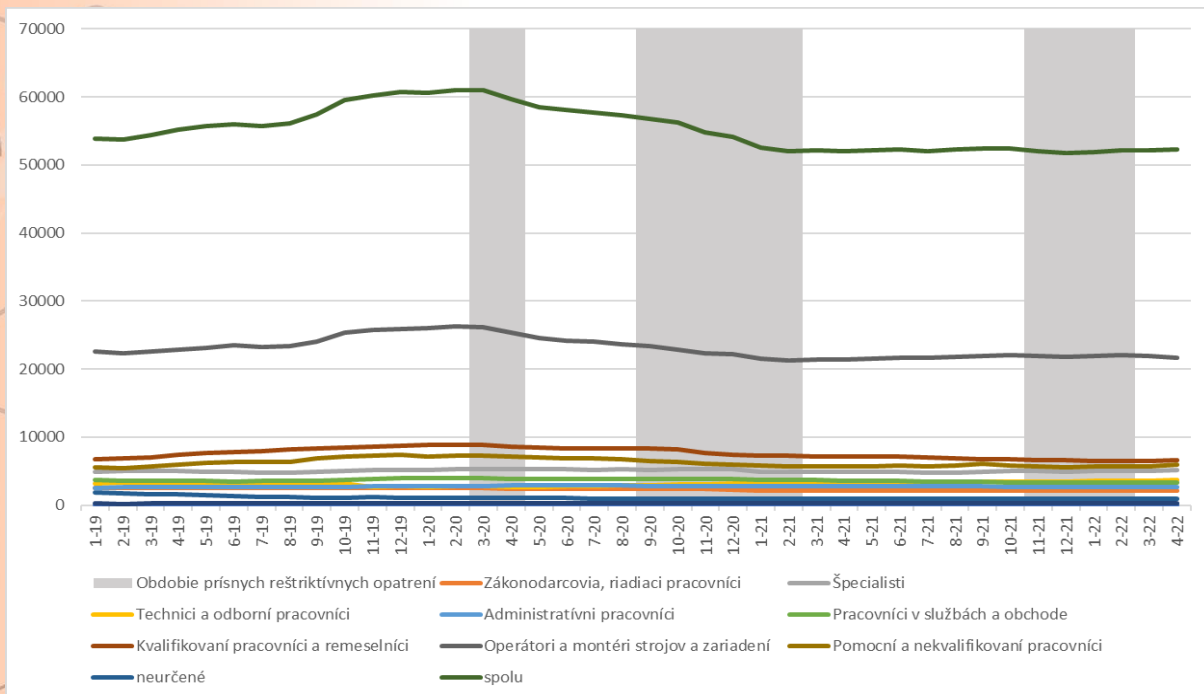
Tieto celosvetové faktory sa prejavili aj na Slovensku poklesom stavebnej produkcie, pričom štatistické ukazovatele sú interpretované v Kapitole 1.

2.7 Nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily

Nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily nie je novým fenoménom a na Slovensku predstavoval problém už aj v časoch pred krízou COVID–19. Kríza COVID–19 bola špecifická tým, že niektoré odvetvia boli výrazne zasiahnuté, pričom zamestnanci z týchto odvetví čelili veľkým odlivom a nestálosť zamestnania ich donútila hľadať iné spôsoby vykonávania práce. Navyše ako ukazujú dáta UPSVaR, kríza COVID–19 mala veľký vplyv aj na úbytok pracovnej sily, ktorá predtým na Slovensko vo zvýšenej miere prúdila z iných krajín.

Ako vyplýva aj z údajov z Grafu 43, najmä prvé dve vlny pandémie znamenali odchod cudzincov zo slovenského pracovného trhu. Kým vo februári podľa údajov UPSVaR pôsobilo na slovenskom trhu viac ako 61 tis. cudzincov, v júli 2021 to bolo už len asi 52 tis. cudzincov. Tento masívny pokles sa odrazil na poklese všetkých profesií, najvýraznejšie však zo slovenského trhu odchádzali operátori strojov a zariadení, ktorých je zároveň na trhu pracujúcich najväčšie množstvo.

Graf 43: Počet zamestnaných cudzincov (z EÚ a tretích krajín spolu) podľa jednotlivých profesií na slovenskom pracovnom trhu.

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov UPSVaR

Pozitívom vývoja je len fakt, že v tretej vlne koronakrízy sa pokles cudzincov na slovenskom trhu zastavil a stabilizoval na úrovniach 52 tis. zamestnancov. Avšak pokles zamestnancov z iných krajín taktiež destabilizoval situáciu na pracovnom trhu a došlo k ďalšiemu odlivu kvalifikovanej pracovnej sily.

Ako sme už spomenuli v predchádzajúcej časti, pandémie a protipandemické opatrenia, ktoré boli zamerané na obmedzenie stretávania sa širokých vrstiev populácie znamenali veľké a dlhodobé uzatváranie najmä gastroprevádzok. Práve gastrosektor známy aj ako HORECA upozornil na dôsledky chýbajúceho počtu kvalifikovaných zamestnancov pred sezónou 2022. Počas pandémie došlo k masívnemu odlivu zamestnancov zo sektora, pričom ide najmä o dôsledok protipandemických opatrení. Dôvera ľudí voči práci v takomto sektore klesla, a to najmä z dôvodu nestáleho príjmu. V máji 2022 sa odhadovalo, že v gastropriemysle chýba asi 10 tis. zamestnancov. Paradoxne, situáciu pomohlo čiastočne

riešiť vypuknutie vojny na Ukrajine a prívlev ukrajinských imigrantov na Slovensko, avšak napriek tomu sektor ostal zásadne postihnutý.¹¹

Zmenu trendov na trhu práce potvrdzuje aj prieskum Manpowergroup. Podľa daného prieskumu až 68 % slovenských zamestnávateľov uviedlo, že majú ťažkosti s náborom nových zamestnancov. Dlhodobo podľa tohto prieskumu chýbajú zamestnanci najmä v menších podnikoch – 78 % malých podnikov do 50 zamestnancov má problém s nachádzaním vhodných uchádzačov o prácu, tiež však 71 % stredne veľkých firiem do 250 zamestnancov a 61 % veľkých zamestnávateľov nad 250 zamestnancov.

Pandémia COVID-19 urýchlila niektoré trendy. Časť činností bolo potrebné digitalizovať a pandémia tieto trendy, ktoré boli známe aj predtým (označované tiež ako Priemysel 4.0) ešte urýchlila. Digitalizácia mnohých oblastí spôsobila aj rýchlejšiu zmenu nárokov na pracovnú silu. Ako potvrdzuje prieskum už spomenutej Manpowergroup, zamestnávatelia viac vyhľadávajú zamestnancov, ktorí ovládajú mäkké zručnosti, ako sú napr. zodpovednosť, odolnosť, schopnosť argumentovať či kreativita, zároveň tiež vyhľadávajú ľudí s väčšou znalosťou digitálnych technológií. Dochádza k zmene procesov prostredníctvom robotizácie a softwarovej aktualizácie, čo si žiada väčšiu potrebu rekvalifikácie pracovnej sily.

Viacerí zamestnávatelia prehodnotili prístup k zamestnávaniu a veľká časť slovenských firiem sa vyjadrila, že chce svojim zamestnancom umožniť viac flexibility aj v prípade takých pracovných pozícií, ktoré sa vnímajú ako neflexibilné. 35 % zamestnancov chce svojim zamestnancom umožniť flexibilný začiatok a koniec pracovnej doby, 30 % plánuje zamestnancom ponúknuť zmiešaný model práce na diaľku a na pracovisku, 32 % uvádza, že zvažuje zavedenie flexibilného, resp. kondenzovaného pracovného času, 9 % zamestnávateľov v prieskume chce ponúknuť možnosť zdieľaných pracovných miest, 9 % firiem chce zaviesť možnosť, aby si zamestnanec mohol vybrať miesto, z ktorého chce

¹¹<https://ahrs.sk/27-pre-media/1449-ts-akutny-nedostatok-zamestnancov>

pracovať a 37 % neuvažovalo o zavedení žiadnej z vyššie uvedených možností alebo sa v prieskume nevyjadrilo. ¹²

¹²<https://www.manpower.sk/magazin/prieskumy/nedostatok-zamestnancov-s-potrebnymi-zrucnostami-rastie-je-najvacsi-za-poslednych-15-rokov/>

3 DEFINOVANIE HLAVNÝCH PROBLÉMOV SR V KONTEXTE ELIMINÁCIE DOPADOV COVID-19

Zamestnávateľa sú pre ekonomiku každej krajiny kľúčovou zložkou, ktorá prispieva k vytváraniu bohatstva krajiny. Pre Slovensko sú kľúčovými zamestnávateľmi v súkromnom sektore, ktorí sú združení v rámci rôznych záujmových združení. RÚZ nepochybne patrí medzi najvýznamnejšie z týchto združení, preto už pred ustanovením vlády SR v roku 2020 formulovala niekoľko veľmi dôležitých odporúčaní pre aplikáciu do verejnej politiky. Aby bolo možné zistiť vnímanie aplikácie týchto prvkov do praxe, realizovali sme prieskum medzi jednotlivými členmi v rámci RÚZ, ktorí formulovali ich pohľad na to, ako vnímajú aplikáciu týchto zmien. Výsledkom medzi členmi sa venujeme v druhej časti tejto kapitoly, v prvej časti kapitoly približujeme požiadavky zamestnávateľov.

3.1 Požiadavky RÚZ pred vznikom vlády

Kľúčové požiadavky zamestnávateľov na jednotlivé reformy zhŕňame v nasledujúcej podkapitole. Ide o stručný výpočet jednotlivých požiadaviek.

Reforma daňovo-odvodového systému a odstránenie skrytého zdaňovania

Zdravé verejné financie a predvídateľný daňový systém, ktorý dodržiava všeobecné zásady zdaňovania. Predošlá dekáda bola vo všeobecnosti charakterizovaná najmä zavádzaním nových daní, napr. došlo k zvýšeniu dane z príjmov právnických osôb, zavedeniu (a následnému zrušeniu) daňových licencií, zavedeniu dane z dividend, zavedeniu bankového odvodu, osobitného odvodu z podnikania v regulovaných odvetviach a nového odvodu (dane) z neživotného poistenia. Daňovo-odvodové zaťaženie firiem je v súčasnosti výrazne vyššie ako v roku 2010, a to napriek tomu, že v priebehu času došlo k zníženiu niektorých sadzieb daní z príjmov právnických osôb či zrušeniu daňových licencií. Zamestnávateľa tiež kritizujú zavádzanie niektorých foriem skrytého zdanenia, napr. odpisovanie dlhodobého majetku firiem.

Zamestnávateľa preto požadujú najmä daňovo-odvodovú reformu, ktorá by zjednodušila daňovo-odvodový systém. Cieľom by malo byť zaviesť také opatrenia, ktoré budú uplatňovať zásady daňového systému a rešpektovať zásadu spravodlivosti, určitosti, výhodnosti pre daňovníka a minimalizovať náklady na správu daní. Problémom je tiež daňovo-odvodové zaťaženie zamestnanca, ktoré navyše predražuje zamestnávanie zamestnanca v tom smere, že výber daní je pomerne drahý, pričom pre zamestnanca platia povinnosti, ktoré sa dotýkajú nielen odvádzania daní a odvodov, ale tiež vykazovania povinností.

Zavedenie systematického legislatívneho procesu a zníženia byrokracie

Prijímanie zákonov dokáže v prípade, ak sú prijímané chaoticky, od stola, bez prípravy dopadových štúdií či komunikácie so zástupcami dotknutých strán, zničiť aj pôvodne dobre myslenú myšlienku. Štát by mal zaviesť a dodržiavať partnerský dialóg v oblasti pripravovaných legislatívnych zmien, a to najmä s ohľadom na podnikateľské prostredie, pričom by mal štát zabezpečiť transparentný legislatívny proces prijímania právnych noriem. Dopadové štúdie by mali byť pripravované nezávisle, podľa dostupných dát. Problémom je tiež prijímanie a následná novelizácia právnych predpisov, ktoré nie sú v súlade s právom Európskej únie. Dôležité je nezneužívať inštitút skráteného legislatívneho konania a tzv. prílepkov k zákonu, kedy sa nesúvisiaci právny predpis novelizuje v rámci novely iného zákona. Tieto prílepky spôsobujú častokrát situáciu, kedy sa zamestnávateľa nevedia dostatočne na situáciu pripraviť a sledovať všetky legislatívne zmeny, ktoré sa udejú. Tiež by bolo vhodné zvýšiť transparentnosť predkladaných zákonov, a to napr. tak, že sa zverejnia pozmeňujúce návrhy 24 hodín pred rokovaním predmetného výboru Národnej rady SR. Tiež by proces prijímania legislatívy prospelo zavedenie oddelenie hlasovania medzi druhým a tretím čítaním minimálne 24 hodín, pričom by tiež bolo vhodné schvaľovať návrhy zákonov až na nasledujúcej schôdzi.

S predvídateľným legislatívnym prostredím súvisí aj skvalitnenie služieb e-governmentu, teda napr. založenie firmy iba online či prepojenosť jednotlivých systémov inštitúcií. Zamestnávateľa tiež presadzujú zavedenie metodiky „one in – two out“, kedy za jednu novú

reguláciu s dopadom na podnikateľské prostredie dôjde k zrušeniu dvoch starších regulácií. Prioritou vlády by tiež malo byť prijať novú stavebnú legislatívu, ktorá zlepší a skráti zdĺhavé, netransparentné a komplikované stavebné konania.

Dôležitou časťou byrokracie je tiež prísna regulácie migrácie, a to napriek tomu, že Slovensko nepatrí medzi kľúčové destinácie pre pracovníkov zo zahraničia. Už pred voľbami 2020 sa však prejavovali problémy s nedostatkom kvalifikovanej pracovnej sily. Aj kríza spojená s COVID-19 síce znamenala stratu veľkej časti pracovných miest, najmä v oblasti služieb či gastro, avšak zároveň vytvorila novú skupinu problémov po zrušení reštriktívnych opatrení. Veľká časť zamestnancov sa k pôvodnej profesii nevrátila, zároveň sa ešte viac prehĺbila potreba kvalifikovanej pracovnej sily, najmä v technických a informatických odboroch. Zamestnávanie a administratívu spojenú s vybavením prechodného pobytu by bolo potrebné zjednodušiť.

Zlepšenie vymožitelnosti práva

Dlhodobým problémom je vymožitelnosť práva. Nielen pochybnosť o správnosti niektorých rozhodnutí, ale najmä dĺžka konaní je pre podnikateľov problémom, ktorý zhoršuje konkurencieschopnosť Slovenska. Problémom je veľakrát napr. úplne odlišné rozhodovanie rôznych senátov v rovnakých veciach. V oblasti hmotného práva zamestnávateľa kritizujú najmä zákony o konkurze a reštrukturalizácii a oblasti alternatívneho riešenia v oblasti mimosúdnych sporov, napr. formou rozhodcovských konaní. Sudcovia by mali niesť väčšiu zodpovednosť za prípadnú nečinnosť. Zamestnávateľa tiež odporúčajú zamerať sa na spory podnikateľov, kde prípadné spory môžu ohroziť existenciu niektorej zo strán sporu.

Prepojenie vzdelávacieho systému a potrieb trhu práce

Kvalitný systém vzdelávania je predpokladom pre rozvoj ekonomiky krajiny. Avšak zamestnávateľa pred nástupom novej vlády a pred krízou spojenou s vírusom COVID-19 trpeli nedostatkom kvalifikovanej pracovnej sily, ktorú školstvo nie je schopné dlhodobo v dostatočnej miere produkovať.

Zamestnávateľa v tejto oblasti presadzujú najmä zvýšenie flexibility vzdelávania, zmeny v oblasti financovania stredných škôl a výrazné zmeny v oblasti celoživotného vzdelávania. Bližšie návrhy opatrení sú špecifikované v Kapitole 5.

Zavedenie modernej pracovnej legislatívy a podpora tvorby nových pracovných miest

Pracovná legislatíva bola samostatnou témou už pred vypuknutím krízy COVID–19. Zákoník práce bol zameraný skôr na tradičnú formu zamestnania a na úkor flexibilnejších foriem zamestnávania. Vzhľadom na to, že sa mení povaha práce a niektoré ekonomické činnosti sa nachádzajú na pomedzí zamestnania a podnikania je nevyhnutné prijať modernú pracovnú legislatívu.

Pred nástupom novej vlády platilo, že mikropodnik sa musí od momentu uzatvorenia pracovno-právneho vzťahu so svojim zamestnancom riadiť 14 rôznymi pracovnými predpismi, z ktorých vyplýva 136 regulačných povinností. Zamestnávateľa požadujú od pracovno-právnej legislatívy aj posilnenie flexibility, aby boli zohľadnené potreby novej, digitálnej ekonomiky.

Problémom sa javilo tiež nastavenie výšky minimálnej mzdy. Každoročné rokovania o minimálnej mzde sú komplikované a vyvolávajú neistotu o výške minimálnej mzdy, pričom je stále definovaných 6 úrovní minimálnej mzdy. Na výšku minimálnej mzdy sú navyše naviazané príspevky za víkend, sviatkov a prácu v noci, čo v prípade, ak dôjde ku kumulácii jednotlivých období (napr. práca prípadne na nedeľu v noci, ktorá je zároveň sviatkom), vyvoláva to neúmerne finančné náklady na zamestnávanie. Zamestnávateľa navyše požadujú zavedenie schémy „Kurzarbeit“ na udržanie zamestnanosti v čase hospodárskej krízy.

Podpora aplikovaného výskumu a inovácií

Zamestnávateľa dlhodobejšie vytýkajú aplikovanému výskumu a inováciám najmä problémy s efektívnym čerpaním, kedy je časť projektov z európskych zdrojov používaná na konvenčné či netransparentné projekty. Problémom je v tomto smere slabé prepojenie

zamestnávateľov a sektora výskumníkov, aby sa výskumné projekty realizovali s cieľom presadiť ich v praxi. Chýbajú tiež vhodne nastavené schémy, ktoré by súkromnému sektoru umožnili podporovať vedu a výskum. Je preto na mieste navrhovať nové nastavenie daňovo-odvodových povinností pre podniky, ktoré podporujú aplikovaný výskum. Problémom je taktiež veľká miera administratívy.

Reforma regulačného rámca v energetike a zabezpečenie konkurenčných cien energií

Trhové prostredie v energetike je dlhodobo deformované najmä cenovými reguláciami, na ktoré zamestnávatelia upozorňujú už počas niekoľkých vládnych období. Koncové ceny elektrickej energie boli problémom pre priemyselných odberateľov už pred začiatkom koronavírusovej pandémie. Zamestnávatelia považujú za nevyhnutné zvýšiť transparentnosť a predvídateľnosť tvorby a uplatňovania regulačnej politiky a zasadiť sa o postupný prechod zo systému priamej finančnej podpory obnoviteľných zdrojov energie k ich fungovaniu založenom na trhovom princípe. Zamestnávatelia podporujú aj tvorbu vhodného energetického mixu.

Zamedzenie plytvania vo verejných financiách a eliminovanie korupcie

Pre zamestnávateľov ide o veľmi dôležitú oblasť. Z hľadiska miery prerozdelenia prostriedkov patrí Slovensko k európskemu priemeru. Výdavky verejného sektora sa dlhodobo pohybujú okolo 40 %. Vysoké je najmä zaťaženie zamestnancov, kedy z každého zarobeného eura štátu odovzdajú asi 50 centov. Zamestnávatelia požadujú najmä nové nastavenie výdavkovej politiky, pričom je nutné, aby bolo dôležité nielen merať mieru výdavkov, ale aj mieru prerozdelenia.

Pred krízou spojenou s COVID-19 bolo Slovensko zo strany zamestnávateľov vnímané ako krajina so stabilnými verejnými financiami, s veľkým rastom verejných príjmov, ako i verejných výdavkov. Napriek tomu však dosahovalo dlhodobo deficit, pri ktorom sa nepodarilo dosiahnuť vyrovnané hospodárenie. Problémom je tiež efektívnosť vládnych

výdavkových programov, ktorú už pred voľbami 2020 navrhovali zamestnávateľia výrazne prehodnotiť.

Kľúčovou oblasťou je tiež problematika verejného obstarávania. Orgány samosprávy, ako i verejnej správy si nachádzajú spôsoby ako zákon veľakrát obchádzať. Zamestnávateľia sa prihovárali za zavedenie hmotnej a osobnej zodpovednosti riadiacich pracovníkov.

Problémom v oblasti podnikateľského prostredia sú špecifické bariéry pri vstupe na trh, ktoré deformujú konkurenčné podmienky, ide napr. o pretrvávajúce bariéry pri začatí živnosti a povinnosti zaznamenať predmet podnikania do registra podľa vopred registrovaných kategórií. Niektoré činnosti sú naďalej licencované, čo by tiež bolo vhodné prehodnotiť.

Dosiahnutie účelného a transparentného využívania prostriedkov z fondov Európskej únie

Slovensko dlhodobo zaostáva v čerpaní podpory z európskych zdrojov a využitie eurofondov je častokrát sprevádzané neefektivitou a korupciou. Zamestnávateľia z európskych zdrojov podporujú budovanie infraštruktúry. Čerpanie prostriedkov na budovanie infraštruktúry je navyše veľmi úspešné z minulosti. Problémom je tiež transparentnosť čerpania prostriedkov.

Ďalšiu z priorít európskeho financovania by malo tvoriť poľnohospodárstvo, pričom pri reforme spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ zamestnávateľia presadzujú vyvinutie dostatočného úsilia, aby boli zmiernené negatívne vplyvy na slovenské agropotravinárstvo, ako aj diskriminačné podmienky pre potravinárov a poľnohospodárov. Je potrebné vytvoriť stabilný systém štátnej pomoci v potravinárstve.

Presadzovanie konkurencieschopného Slovenska a konkurencieschopnej Európskej únie

Konkurencieschopné podnikateľské prostredie je pre Slovensko kľúčové. Kľúčovými obchodnými partnermi pre Slovensko sú však krajiny Európskej únie. Na trhy európskych krajín smeruje 85 % slovenského exportu. Preto je dôležité, aby z dlhodobého pohľadu

fungovali aj pravidlá EÚ, a konkurencieschopné bolo nielen Slovensko, ale v globálnom meradle aj Európska únia.

Slovensko ako dôveryhodný partner nesmie vystupovať ako protestný hlas proti politikám, ktoré považuje za škodlivé. Je však nevyhnutné, aby presadzovalo konštruktívne riešenia, najmä prostredníctvom štrukturálnych reforiem, obmedzenia európskej byrokracie, znižovania administratívnej a regulačnej záťaže.

Zvýšenie konkurencieschopnosti sa do značnej miery prelína s ostatnými požiadavkami, ktoré sme špecifikovali vyššie a vychádzajú z dokumentu „Konkurencieschopné Slovensko“ od RÚZ. Ďalej je však dôležité napr. „zamedzenie gold – platingu“, pri ktorom ide o zavádzanie prísnejších pravidiel vnútroštátnej legislatívy ako je požiadavka zo strany Európskej únie. Tiež by pri transponovaní európskych smerníc do slovenského právneho systému malo byť kľúčové vypočuť hlas podnikateľov, pričom zamestnávateľia navrhujú vytvoriť taký systém, ktorý by pri konzultáciách o príprave legislatívy EÚ zahŕňal aj sociálnych partnerov.

Veľakrát chýbajú dopadové štúdie na podnikateľské prostredie, čo by však malo byť samozrejmosťou pri príprave akejkoľvek legislatívy, ktorá zasiahne podnikateľské prostredie. Súčasný stav transpozícií EÚ smerníc vytvára chaotické a nepredvídateľné postupy.

Z hľadiska konkurencieschopnosti Slovenska sú podľa zamestnávateľov dôležité aj ďalšie výzvy. Ide napr. o stav infraštruktúry, do ktorej by mala byť smerovaná väčšina európskych prostriedkov. Samostatnú problematiku predstavuje bytová výstavba, kedy neúmerne nízky počet bytov na počet obyvateľov v porovnaní s vyspelou Európou (370 bytov na tisíc obyvateľov oproti 500 bytom na tisíc obyvateľov ako priemer EÚ). Spôsobuje vysoké ceny bývania a nedostupnosť bývania pre viacerých obyvateľov. Štát sa bude tiež musieť sústrediť na riešenie klimatickej zmeny, avšak tá by mala byť riešená tak, aby nedošlo k obmedzeniu medzinárodnej konkurenčnej schopnosti.

Životné prostredie a odpadové hospodárstvo

Novým trendom pred príchodom krízy spojenej s COVID–19 bolo budovanie uhlíkovo menej náročnej ekonomiky, priemyslu a energetiky. Tlak na vytváranie reforiem v oblasti životného prostredia je pochopiteľný, avšak veľakrát prehnaná reakcia slovenských zákonodarcov vytvára bariéry na podnikateľov, ktorí majú konkurenčnú nevýhodu v porovnaní so zahraničím.

Zamestnávateľa preto požadovali napr. reformu posudzovania vplyvov na životné prostredie, ktorá je známa ako EIA. Cieľom by malo byť zníženie regulačného zaťaženia, s cieľom odstránenia goldplatingu v tejto oblasti.

Problémom ochrany životného prostredia je tiež oblasť eurofondov a nedostatočného čerpania prostriedkov. Štát musí nastaviť lepšie podmienky pre čerpanie európskych fondov a podporných mechanizmov v oblasti ochrany životného prostredia.

Ďalej tiež zamestnávateľa pred voľbami, ako i krízou dávali dôraz na zmenu obehovej ekonomiky a odpadového hospodárstva

3.2 Prieskum medzi zamestnávateľmi

Požiadavky zamestnávateľov boli pôvodne formulované ešte pred obdobím koronakrízového obdobia. Kríza spojená s opatreniami proti šíreniu pandémie COVID–19 zmenila priority zamestnávateľov a ešte zdôraznila potrebu niektorých systematických reforiem, ktoré je nevyhnutné uskutočniť. Aby sme boli schopní pochopiť tento popis, realizovali sme medzi zamestnávateľmi prieskum, v ktorom sme dotazníkovým spôsobom formou otvorených otázok zisťovali jednotlivé názory na oblasti. Do značnej miery sa odpovede respondentov prelínajú s odporúčaniami zamestnávateľov, ktoré sme opísali v prvej časti tejto kapitoly.

Daňovo-odvodové zaťaženie

V daňovo-odvodovej oblasti platí, že vláda SR sa síce zaviazala k reforme daňovo-odvodového systému, avšak zásadnejšie zmeny neboli v oblasti daní a odvodov prijaté.

Positívne je hodnotenie toho, že vláda sa komunikačne snaží podporovať reformu systému daní a odvodov, avšak aj v súvislosti s COVID–19 nedošlo k posunom v rámci sadzieb daní napr. pre ohrozené sektory. V novembri 2021 bol síce predstavený konkrétny návrh daňovo-odvodovej reformy, avšak k jeho realizácii doposiaľ nedošlo. Pozitívom je preto najmä zrušenie bankového odvodu, jednej z mnohých nesystémových daní, ktoré v systéme boli po roku 2010 postupne zavádzané. Stále však ostáva neriešená otázka vysokej ceny práce, najmä s ohľadom na sociálne a zdravotné odvody, komplikovanosť výberu poistného a sektorové dane. Najmä členovia RÚZ z poistného sektora vytýkajú daňovému systému nevhodnosť a nesystémovosť zavedeného odvodu z podnikania v regulovaných odvetviach, ktorý mal pôvodne byť iba dočasným nástrojom. Daňovo-odvodové zaťaženie zamestnanca navyše zvyšujú podľa názorov členov RÚZ aj také nástroje, ako je napr. rekreačný poukaz, ktorý je nesystémovým, drahým a na zamestnancov nepôsobí motivačne, vzhľadom na to, že je zavedený zo zákona povinne. Daň z príjmov zároveň nedostatočne reflektuje na súčasnú situáciu na Ukrajine a neexistuje daňová uznateľnosť darov poskytnutých v prospech Ukrajiny za účelom humanitárnej pomoci bez toho, aby daná spoločnosť mala zmluvu s Ministerstvom vnútra. V rámci reformy daní a odvodov sa tiež zamestnávateľa vyjadrujú na adresu sociálnych opatrení tak, že by mali byť prijaté s ohľadom na sociálny status jednotlivých skupín obyvateľstva, pričom do úvahy by sa mali brať aj dopady na štátny rozpočet. Taktiež by odporúčali znížiť DPH v niektorých oblastiach.

Zavedenie systematického legislatívneho procesu a zníženie byrokracie

V oblasti zavedenia systémového legislatívneho procesu je možné z odpovedí respondentov usúdiť, že obdobie po vypuknutí krízy COVID–19 bolo pomerne chaotické. Vláda prijímala opatrenia v skrátanom legislatívnom konaní a bez presne definovaných pravidiel. Do poslednej chvíle bolo nutné čakať na vydanie vyhlášok a pravidiel, ktoré mali platiť nasledujúci deň. Opatrenia navyše boli oznamované a menené často priamo na tlačových konferenciách vládnych predstaviteľov. Legislatívny proces, zavedenie transparentnejších pravidiel a efektívnejšie riadenie pandémie sa podarilo až so zavedením COVID automatu,

ktorý väčšina respondentov oceňuje ako prínosný. Niektorí z oslovených zamestnávateľov dokonca reportujú problém s vyhodnocovaním návratnosti investícií z dôvodu častých zmien v daňových zákonoch či z dôvodov zavádzania nových nesystémových opatrení. Takéto legislatívne prostredie zhoršuje podnikateľské prostredie do tej miery, že môže pre nových potenciálnych investorov pôsobiť demotivačne.

Kríza spojená s COVID-19 zároveň viedla k presunu veľkej časti zodpovednosti na zamestnávateľov, čo podnikateľské prostredie najmä počas tohto kritického obdobia zhoršovalo. Ide napr. o povinnosť kontrolovania testov na pracovisku, zatváranie prevádzok zo dňa na deň, zvyšovanie hygienických štandardov prevádzok a pod.

V rámci legislatívneho prostredia zamestnávateľom tiež vadí nemožnosť pripomienkovať pozmeňujúce návrhy po druhom čítaní zákonov v NR SR. Kým v prípade vládnych návrhov zákona dochádza k medzirezortnému pripomienkovému konaniu, kde majú aj zamestnávatelia možnosť jednotlivé návrhy pripomienkovať, v prípade poslaneckých návrhov môže častokrát dôjsť k podstatným zmenám, ktoré prejdú bez pripomienkovania.

V rámci zlepšovania legislatívneho prostredia je potrebné podotknúť, že sa podarilo postupne zaviesť opatrenia, ktoré súviseli so znižovaním byrokratickej záťaže. Došlo k zníženiu a prijímaniu viacerých balíkov, ktoré súviseli so znižovaním záťaže v oblasti BOZP, čo ocenili aj zamestnávatelia v prieskume.

Naopak, negatívom počas pandémie hodnotenom v rámci prieskumu je kvalita sociálneho dialógu. Zamestnávatelia upozornili na fakt, že došlo k zhoršeniu Indexu kvality sociálneho dialógu, pričom v roku 2020 sa zástupcovia zamestnávateľov a zamestnancov (odborníci) stretli iba dvakrát, pričom priemerne zasadala tripartita aspoň desaťkrát za rok.

V oblasti znižovania legislatívnych bariér došlo tiež k určitému uvoľneniu migračnej politiky. Pre občanov Ukrajiny a cudzincov, ktorí majú na Ukrajine udelený trvalý pobyt, bol zavedený inštitút dočasného útočiska. To oprávňuje osobu, ktorej bolo udelené, poskytnúť právo na

ubytovanie, právo na stravu, zdravotnú starostlivosť, ale tiež právo byť zamestnaný. Ide vlastne o značné uvoľnenie imigračných pravidiel, kedy sa ukrajinskí občania môžu zamestnať bez povolenia na zamestnanie.

Naopak, existujú niektoré opatrenia, ktoré idú proti všeobecnému trendu znižovania administratívnej záťaže, napr. sa v dotazníku medzi zamestnávateľmi objavila výčitka voči zavádzaniu e-faktúr a najmä poisťovne požadujú výnimku, aby boli povinné požadované údaje reportovať iba raz ročne, nie online.

Zvýšenie vymožitelnosti práva

V období pandémie bolo vymáhanie právnych predpisov výrazným problémom. Často sa meniace vyhlášky ÚVZ nebolo nielen možné dostatočne kontrolovať, no i prípadné vymáhanie pohľadávok voči podnikateľom tvorilo samostatnú skupinu problémov. Poctiví podnikatelia boli častokrát trestaní tým, že prevádzky uzatvorili a niektorí špekulatívni podnikatelia hľadali spôsoby, ako vyhlášky obísť. Keďže opatrenia boli napísané chaoticky a neprechádzali dostatočným pripomienkovým konaním, takéto špekulatívne konanie bolo veľakrát možné. Postupne sa však kvalita jednotlivých vyhlášok zlepšovala.

Z hľadiska reformy justície došlo k prijatiu niekoľkých zákonov, ktoré zlepšujú vymožitelnosť práva, avšak výsledky nášho dotazníka tento fakt ešte nereflektujú. Tieto zmeny boli prijaté len počas roka 2022, pričom viaceré z nich ešte ani nenadobudli účinnosť, s výnimkou ustanovenia Najvyššieho správneho súdu. Práve tento súd má ambíciu a môže pomôcť pri riešení prípadných prietahov v konaniach či pri predchádzaní sporným rozhodnutiam, ktoré podnikatelia kritizujú v minulosti. Jeho fungovanie je však predčasné hodnotiť. Tiež došlo k reforme justície, vytvoreniu novej súdnej mapy a úprave hodnotenia jednotlivých sudcov. V oblasti prokuratúry či polície sa dá pozitívne hodnotiť proces, v rámci ktorého boli viaceré kontroverzné osoby nahradené, čo môže dopomôcť k zvýšeniu dôveryhodnosti oboch inštitúcií. Preto respondenti v prieskume hodnotia, že vymožitelnosť práva je stále pomerne zložitá problematika.

Prepojenie trhu práce a vzdelávacieho systému

Vzdelávací systém bol v období pandémie COVID–19 vážne zasiahnutý protipandemickými opatreniami. Slovensko patrilo medzi krajiny s najdlhšie zatvorenými školami v rámci Európy, čo určite neprosperovalo vzdelaniu študentov a žiakov. Panujú preto viaceré pochybnosti o kvalite absolventov z rokov 2020 a 2021, vzhľadom na to, že sa veľkú časť roka vzdelávali dištančne. Napriek týmto pochybnostiam sa podarilo zaviesť niektoré pozitívne zmeny do systému vzdelávania, ktoré však zatiaľ nemajú želaný efekt. Vláda zaviedla reformy smerujúce k zjednodušeniu systému vzdelávania a odbúrania nepotrebných administratív a byrokracie v regionálnom školstve. Vláda taktiež zaviedla reformu vysokých škôl, najmä v oblasti ich riadenia a tiež vyvíja tlak na spájanie vysokých škôl. Tieto zmeny sa prejavujú až neskôr, preto je predčasné ich hodnotiť, pozitívne je však hodnotenie aspoň v tom, že tento proces začal. Vláda však dlhodobo nerieši problémy s celoživotným vzdelávaním a demografickou krízou, ktorá znamená, že na odborné predmety prichádza nízky počet žiakov, čo ešte prehĺbuje nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily v niektorých oblastiach. Žiaľ, podľa zamestnávateľov naďalej stagnuje snaha pritiahnúť do školstva viac kvalifikovaných ľudí či odborníkov z praxe.

Zavedenie modernej pracovnej legislatívy a podpora tvorby nových pracovných miest

Pracovná legislatíva v období pandémie predstavovala samostatnú výzvu pre zamestnávateľov. Ako sme už spomenuli vyššie, pracovná legislatíva pred krízou bola zameraná na menej flexibilnú formu tradičného zamestnávania. Naplno sa problematika neflexibilného zamestnávania prejavila v období pandémie, kedy bolo nutné okamžite reagovať na výzvy trhu práce. Pracujúci, ktorým to charakter práce umožňoval, boli nútení prejsť na prácu z domu, čo však nedostatočne reflektovala legislatíva.

Napr. v oblasti zamestnancov došlo k zavedeniu viacerých negatívnych prvkov, ktoré samotní zamestnávatelia vytýkali v dotazníkoch. Štát preniesol administratívne náklady vo veľkej miere na zamestnávateľov, čo napr. znamenalo nové povinnosti v oblasti testovania či kontrolovania dochádzky. Pozitívne možno vnímať niektoré úpravy v oblasti pracovnej

legislatívy, napr. definovanie home officu alebo zavedenie a sfunkčnenie schémy kurzarbeit, ktorá nájde uplatnenie aj v iných krízových situáciách. Špeciálne zaťažované boli niektoré špecifické sektory, ako napr. gastro, ale i preprava. Pre automobilových dopravcov je kľúčové, aby profesionálni vodiči neboli zaťažovaní dodatočnou administratívou alebo podmienkami v súvislosti s výkonom ich povolania. Slovensko je stále pomerne slabé v oblasti získavania kvalifikovaných pracovníkov z iných krajín. Veľkou úpravou je najmä zavedenie inštitútu dočasného útočiska pre zamestnancov z Ukrajiny, ide však o vynútený krok, nie systematický prístup k tvorbe legislatívy zjednodušujúcej prijímanie kvalifikovanej pracovnej sily zo zahraničia. Je na mieste zamýšľať sa aj nad pritiahnutím talentov z krajín ako sú napr. Bielorusko alebo aj Rusko, keďže aj vplyvom sankcií dochádza v týchto krajinách k odchodu kvalifikovanej pracovnej sily (tzv. braindrain).

Pozitívnou zmenou, ktorú priniesla kríza spojená s COVID–19 je zavedenie inštitútu dočasného zamestnávania, tzv. „Kurzarbeit“. V máji 2021 štát prijal schému trvalého „kurzarbeitu“. Od marca 2021 bol zákonník práce zmenený v smere vyššej flexibility zamestnávania a upravil podmienky práce z domu. Tiež bolo zamestnávateľom povolené ukončiť pracovný pomer so zamestnancom, ktorý dosiahol vek 65 rokov (následne však platnosť pozastavil Ústavný súd).

Problematika minimálnej mzdy bola zo strany vlády riešená len čiastočne a z pohľadu zamestnávateľov nie dostatočne. Došlo síce k zmene mechanizmu zvyšovania minimálnej mzdy a zníženia percenta v prípade nedohody (zo 60 % priemernej mzdy na 57 % priemernej mzdy zamestnanca v predchádzajúcich dvoch rokoch). Napriek tomu však ostalo v platnosti šesť úrovní minimálnej mzdy, pričom sa mierne, dalo by sa povedať, že v prospech zamestnávateľov, upravila ich výška. Došlo preto k zvýšeniu minimálnej mzdy v jednotlivých stupňoch, avšak menej, ako by tomu bolo v prípade, ak by nedošlo k úprave zákona.

Posilnenie podpory aplikovaného výskumu a inovácií

Dôležitosť vedy, výskumu a inovácií sa ukázala aj v období pandémie COVID–19. Pozitívom v tomto segmente je preto najmä zvýšenie priority témy výskumu a inovácií naprieč orgánmi a inštitúciami. Došlo k efektívnejšiemu pokračovaniu programov zameraných na digitalizáciu. Negatívom však dlhodobo ostáva prepojenie vedy a výskumu so súkromným sektorom, prílev nového kapitálu do oblastí inovácií či opatrení na riešenie nedostatku rizikového kapitálu.

Reforma regulačného rámca v energetike a zabezpečenie konkurenčných cien energií

Ceny energií predstavujú pre zamestnávateľov aj v roku 2022 veľkú tému. Bezprecedentné zdraženie cien elektrickej energie a plynu sa prejavilo aj vo výsledkoch dotazníkového prieskumu. Predajcovia potravín napr. hovoria o inflácii najvyššej za posledných 20 rokov, čo na nich vytvára veľký tlak. Ceny práce a komponentov ovplyvňujú aj automobilový sektor a na to naviazané ceny poistných plnení, tiež sa zvyšujú ceny nehnuteľností, a to aj v súvislosti so zvýšením cien stavebných materiálov a rastú ceny pre prevádzku priestorov.

Napriek uvedenému stavu, kedy ceny energií predstavujú výraznú problematiku, sa dá pozitívne hodnotiť aktivita vlády na riešenie cenovej a necenovej regulácie energetického sektora. Vláda aktívne začala pristupovať k využívaniu vodíku ako alternatívneho paliva. Naopak, negatívami je slabý tlak v oblasti necenovej regulácie energetiky či nedostatočné vyhranenie sa vlády voči zavádzaniu uhlíkovej dane. Vláda však uvažuje so zapojením energetiky do metodiky „one in one out“, čo je z hľadiska znižovania byrokratickej záťaže pozitívne.

Zamedzenie plytvania vo verejných financiách a eliminovanie korupcie

Pandémia COVID–19 spôsobila rast takých výdavkov verejných financií, s ktorými sa nedalo vopred počítať. Niektoré z týchto výdavkov však boli prinajmenšom sporné – ako napr. zavedenie očkovacej lotérie či povinné testovanie obyvateľstva, pričom výsledky týchto finančne nákladných operácií sú otáznе.

Stav verejných financií po pandémie však vyvoláva obavy, a to aj s ohľadom na konkurencieschopnosť Slovenska. Deficit verejných financií v roku 2020 vo výške 5,5 % a v roku 2021 viac ako 6 % HDP predstavuje výrazné odchýlenie sa od deklarovaných cieľov držať deficit vo výške menej ako 3 %. Ani rok 2022 z tohto pohľadu ešte nie je konsolidačný. Znamená to preto zvýšenie dlhu v absolútnych hodnotách, ako i z hľadiska pomeru k HDP na rekordné úrovne. Dlhodobé hospodárenie štátu v takýchto deficitoch nie je možné a povedie krajinu k bankrotu. Zároveň však do budúcnosti stagnuje konsolidačné úsilie vlády, a to aj s ohľadom na stále nové a nové opatrenia, ktoré sú prijímané na strane výdavkov. Ide najmä o snahu štátu prijať vyššiu podporu rodín zvýšením prídavkov a daňového bonusu, ale i ponechanie zvýšených vianočných dôchodkov pre dôchodcov a pod. Dôchodková reforma, ktorú vláda pripravuje je tiež z dlhodobého hľadiska síce prijímaná ako rozpočtovo pozitívna, avšak najmä z dôvodu naviazania dôchodkového veku na strednú dĺžku dožitia. Veľkou neznámou je ale rodičovský bonus, ktorý je súčasťou tejto reformy, pričom v navrhovanej forme je v prvých rokoch výdavkom. Vláda by mala však okamžite začať skôr šetriť a vrátiť sa k zodpovednému hospodáreniu, ako prijímať nové, deficitné opatrenia.

Vláda však dostatočne nerieši otázku zamestnávania vo verejnej správe a počet zamestnancov výraznejšie neklesol. V oblasti verejného obstarávania došlo z pozície zamestnávateľov ku sklamaniu, kedy sa znížila transparentnosť niektorých verejných obstarávaní. Pozitívom je aspoň to, že vláda sa snaží zrýchliť procesy verejného obstarávania. Vláda tiež posilnila kompetencie UHP, čo má za následok dôslednejšie preverovanie najmä investičných projektov.

Dosiahnutie účelného a transparentného využívania prostriedkov z fondov Európskej únie

V čase krízy COVID-19 bola veľká časť nevyčerpaných prostriedkov z eurofondov presmerovaná na riešenie následkov pandémie, ako napr. kompenzačné opatrenia. Z pohľadu dosahovania účelného a transparentného využívania prostriedkov z fondov EÚ sa podarilo novej vláde zvýšiť záujem o nápravu doterajších problémov v čerpaní. Podarilo sa podporiť infraštruktúrne projekty a projekty na dosahovanie klimaticko-ekologických cieľov

či zmeniť a upraviť systém hodnotiteľov projektov z podporou z európskych a štátnych dotácií. Zatiaľ však zamestnávateľa negatívne vnímajú chýbajúci tlak na pozemkovú reformu a problémy s dotáciami, ktoré boli v minulosti rozdeľované v rámci PPA.

Presadzovanie konkurencieschopného Slovenska a konkurencieschopnej Európskej únie

V oblasti konkurencieschopnosti podnikateľského prostredia sa podarilo dostať zamedzenie goldplatingu priamo do programového vyhlásenia vlády. V niektorých prípadoch sa podarilo upozorniť na problém aj v iných dokumentoch a k znižovaniu záťaže v tomto prípade skutočne došlo.

Zamestnávateľa, ako sme už poznamenali vyššie, požadujú aj väčší partnerský vzťah a komunikáciu s vládou. Aj v prípade komunikácie ohľadom protipandemických opatrení možno badať určitý posun, ktorý vyplynul aj z výsledkov zisťovania medzi zamestnávateľmi. Kým zo začiatku bola komunikácia zamestnávateľov s príslušnými úradmi pomerne zložitá, v ďalších vlnách pandémie boli zamestnávateľa vnímaní viac ako partneri príslušných orgánov. Jeden respondent sa doslova vyjadril: „Musíme ale s potešením konštatovať, že najmä v posledných vlnách komunikácia so zodpovednými autoritami (najmä UVZ SR) bola korektná a otvorená reflektujúc spoločný cieľ – chrániť zdravie ľudí v súčasných bezprecedentných časoch.“

Implementácia niektorých opatrení však napriek všetkému ukazuje na nerovnocenné postavenie zamestnávateľov a vlády, napr. nerovnosť sa prejavila v oblasti povinného testovania zamestnancov na pracoviskách. Pozitívne tiež zamestnávateľa vnímali napr. kroky MH SR v súvislosti so spustením podávania žiadostí o preplatenie nákladov na povinné testovanie zamestnancov a s predĺžením možnosti požiadať o dotáciu na nájomné do konca apríla. Napriek tomu, že oproti minulosti došlo k určitému posunu vo vzťahu komunikácie príslušných autorít a zamestnávateľov bolo viacero požiadaviek zamestnávateľov ignorovaných napr. aj pri príprave Plánu obnovy.

Určité pozitívne kroky boli schválené v súvislosti s výstavbou, kedy sa v rámci výstavby a rekonštrukcie cestnej a železničnej siete vláda snaží o koncepčný prístup, ktorý bude nadstranícky a nebude sa investičná politika uskutočňovať podľa bydliska niektorého z ministrov či poslancov. V prípade bytovej výstavby došlo k schváleniu nového stavebného zákona, ako i zákona o podpore nájomného bývania, avšak implementácia a efekty oboch zákonov sa prejavia v dlhšom horizonte.

Vláda tiež zvýšila úsilie v oblasti digitalizácie a debyrokratizácie procesov či v oblasti podpory zdieľanej ekonomiky. Na druhej strane však vláda pri niektorých opatreniach obchádza vlastné analytické útvary a ich zistenia, čo je dlhodobým problémom. Niektoré vybrané politiky analýzou neprechádzajú vôbec a to aj napriek tomu, že sú pre rozpočet a tým pádom aj pre konkurencieschopnosť veľmi dôležité. Príkladom je prijatie opatrení na podporu rodiny, ktoré bolo prijaté v skrátanom legislatívnom procese s obrovskou finančnou záťažou, ktorá je navyše trvalá.

Životné prostredie a odpadové hospodárstvo

Aj vplyvom COVID-19 sa rozšírila podpora v rámci Plánu obnovy. Jednotlivé zdroje z plánu obnovy je nevyhnutné alokovať aj s ohľadom na environmentálne ciele. V oblasti životného prostredia zamestnávateľia osobitne kritizujú neprehľadný a nevhodný systém dotácií na zefektívnenie energetickej náročnosti stavieb a dekarbonizáciu (zatepľovanie budov, alternatívne zdroje, výmena kotlov, znižovanie energetickej náročnosti priemyslu a dekarbonizácia dopravy). Dotácie nie sú dostupné permanentne, ale objavujú sa vo výzvach, pričom sú okamžite vyčerpané. Zamestnávateľia presadzujú väčšiu transparentnosť systému dotácií, pričom zdroje by mali byť dostupné permanentne, vo výške, ktorá by neohrozila rozpočtové ciele. Alternatívou, ktorá sa objavila v prieskume, je tiež zavedenie podpory v rámci zníženej DPH na zatepľovacie materiály alebo napr. na elektromobilitu.

4 ZAHRANIČNÉ PRÍKLADY DOBREJ PRAXE – POZITÍVNE VLÁDNE POLITIKY ELIMINÁCIE DOPADOV

Pandémia COVID–19 predstavovala pre ekonomiky vyspelých krajín jednu z najväčších zdravotníckych výziev uplynulých desaťročí. Opatrenia na odvrátenie tejto zdravotníckej hrozby na Slovensku sú popísané v druhej kapitole tejto analýzy. Opatrenia v iných krajinách však boli podobné ako tie, ktoré boli realizované na Slovensku. Aj v ostatných krajinách došlo k problémom, napr. OECD uvádza, že na strane ponuky mohlo ísť aj o pokles ponuky pracovnej sily, keďže časť pracovníkov musela ostať v karanténe, či z dôvodu dohľadu nad deťmi. Na strane dopytu došlo k uzatváraniu prevádzok, narušeniu dodávateľských reťazcov, čo malo za následok pokles dopytu.

Jednotlivé opatrenia sumarizuje napr. SBA (2020) do nasledujúcich skupín opatrení:

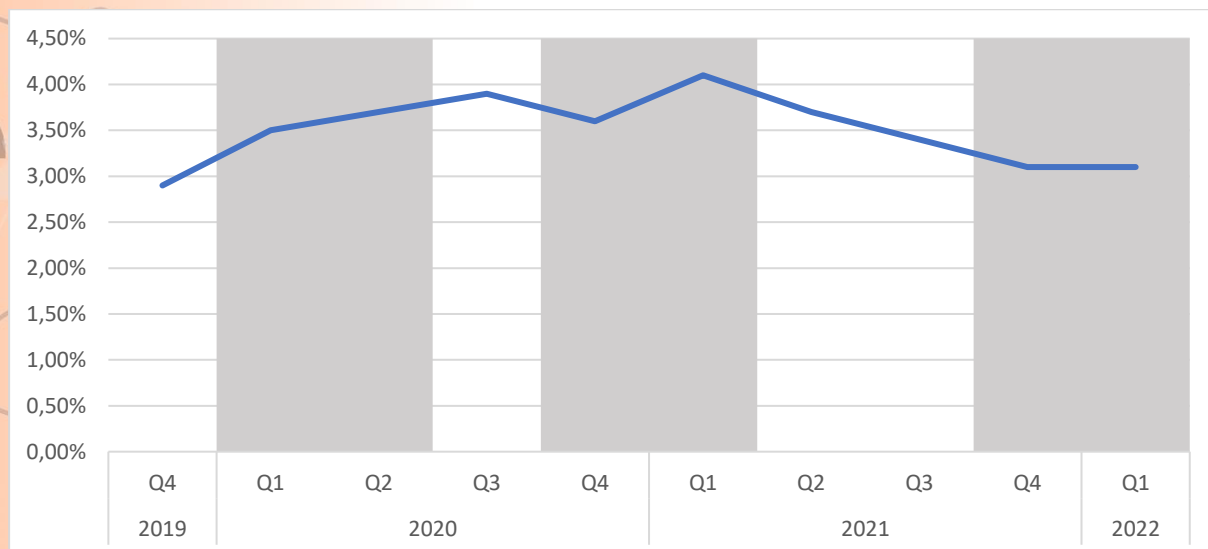
- Finančné nástroje – zahŕňajú veľmi často napr. priame poskytovanie úverov MSP prostredníctvom vládnych organizácií či zvýhodňovanie úverov alebo štátne záruky pri čerpaní úverov z komerčných bánk
- Odklad platieb – veľmi často ide o odklad platieb sociálnych, zdravotných odvodov alebo daní, ale tiež zákonné umožnenie odkladov platieb nájomného či poplatkov za energie
- Štrukturálne politiky – sú zamerané na nové pracovné metódy, technológie či hľadanie nových trhov alebo predajných kanálov s cieľom podpory ďalšieho rastu
- Zamestnanosť – opatrenia v zamestnanosti zahŕňajú napr. možnosti skrátenia pracovného času, uvoľnenia z práce či v oblasti posudzovania práceneschopnosti. Vlády v takomto prípade poskytujú podporu pre mzdu a zabezpečujú príjem zamestnancom počas napr. doby, kedy musia byť v karanténe, či počas doby, kedy je spoločnosť uzatvorená z dôvodu protipandemických opatrení.

4.1 Nemecká spolková republika

Ekonomickým lídrom v Európe je Nemecká spolková republika. Nemecko patrí medzi najvýznamnejších obchodných partnerov Slovenska. Prvé prípady COVID-19 sa v Nemecku začali objavovať začiatkom februára 2020. Ku koncu marca 2020 Nemecko reportovalo takmer 7 tis. pozitívnych prípadov denne. Pokles vlny je možné pozorovať v máji 2020. Druhá vlna koronavírusu v Nemecku výraznejšie zvýšila denné počty pozitívnych v októbri 2020. V tomto období Nemecko tiež reportovalo pomerne vysoké počty úmrtí. Táto vlna zároveň bola pomerne dlhá a pokles začal až v marci 2021. Tretia vlna koronavírusu v Nemecku započala podobne ako na Slovensku ku koncu roka 2021. Charakterizovaná je vysokými počtami pozitívnych, avšak nižším počtom úmrtí vzhľadom k počtu pozitívnych.

Nezamestnanosť v Nemecku (Graf 44) vzrástla najmä v súvislosti s druhou vlnou koronakrízy. Posledný kvartál roka 2019 je charakterizovaný nízkou mierou nezamestnanosti (na úrovni 2,9 %) v Nemecku, pričom počas prvej vlny postupne nezamestnanosť dosiahla až 3,9 %. Následne v treťom kvartáli roka 2020 došlo k postupnému poklesu nezamestnanosti. Druhá vlna koronakrízy však pozitívny trend poklesu nezamestnanosti v Nemecku zastavila a došlo k opätovnému, ešte vyššiemu rastu nezamestnanosti až na 4,1 %. Napriek tomu, že tretia vlna koronakrízy znamenala aj v Nemecku návrat reštrikčných opatrení, k opätovnému rastu nezamestnanosti už nedošlo a miera nezamestnanosti sa stabilizovala na 3,1 %.

Graf 44: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Nemecku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Kľúčovým opatrením na udržanie zamestnanosti v Nemecku sa stal program Kurzarbeit. Ten sa v Nemecku osvedčil už pri hospodárskej kríze v rokoch 2008 – 2009. Kurzarbeit predstavuje podprogram sociálneho poistenia, v rámci ktorého môžu zamestnávateľia skrátiť pracovný čas zamestnancom (napr. z dôvodu mimoriadneho výpadku objednávok a pod.) bez toho, aby ich prepustili – ak napr. očakávajú, že dôjde k obnoveniu objednávok po skončení nejakej mimoriadnej situácie. V rámci programu „Kurzarbeit“ zamestnávateľ poskytuje náhradu príjmu, najčastejšie vo výške 60 %. Za neodpracované hodiny preto zamestnanec dostáva 60 % mzdy, za odpracované hodiny v danom mesiaci dostáva plnú mzdu od zamestnávateľa. Pri 30 % skrátení pracovného času je mzda zamestnanca nižšia len o 10 %. Dĺžka trvania programu je spravidla obmedzená na 6 mesiacov, a to najmä z toho dôvodu, aby nedochádzalo k zneužívaniu tejto schémy. IMF uvádza, že nástroj kurzarbeitu má okrem pozitívnych vplyvov na udržanie zamestnanosti tiež pozitívny dopad na to, že podporuje agregátny dopyt, keďže zamestnanci nezostávajú bez príjmu. Podniky sa zároveň vedia vyhnúť zdĺhavému procesu, kedy prepustia kvalifikovaného zamestnanca a následne musia hľadať nového, minimálne rovnako kvalifikovaného zamestnanca, prípadne

preškoloť a začať ďalšieho zamestnanca. Kurzarbeit v Nemecku je navyše dostatočne flexibilný a v „dobrých“ časoch umožňoval zamestnancom zhromažďovať kredit na virtuálnom „úcte pracovného času“. V čase recesie môžu tento čas čerpať bez toho, aby to malo vplyv na ich výplatu. Firmy sa môžu do schémy Kurzarbeit zapojiť iba vtedy, ak zamestnanci majú vyčerpané všetky tieto nadčasy.

Kritici programu Kurzarbeit vyčítajú najmä znižujúcu sa flexibilitu trhu práce či umelé udržiavanie zamestnanosti v sektoroch, ktoré by aj tak zanikli. Program má tiež vysoké fiškálne náklady, ktoré aby boli obmedzené, tak zamestnávateľ musí platiť do systému sociálneho zabezpečenia.

Počas prvej vlny COVID-19 reagovala nemecká vláda zvýšením podpory z programu Kurzarbeit. Počas štvrtého až šiesteho mesiaca došlo k zvýšeniu podpory na 70 % a od siedmeho mesiaca na 80 %, pričom zároveň bola predĺžená podpora na 21 mesiacov. Pre zamestnávateľov boli pozastavené ich príspevky na sociálne zabezpečenie a zároveň došlo k pozastaveniu vyššie uvedenej požiadavky na vyčerpanie nadčasov v pracovnom čase – keďže viacerým zamestnávateľom skončila možnosť vykonávať podnikateľskú činnosť v podstate zo dňa na deň. Tiež bola zrušená podmienka, že zamestnávatelia na to, aby mohli čerpať podporu zo schémy, musia skrátiť čas aspoň 30 % zamestnancom, ale stačilo skrátenie 10 % zamestnancom.¹³

V rámci špeciálnej pomoci boli v Nemecku prijaté viaceré schémy s názvom „Preklenovacia pomoc I. – IV.“.

Preklenovacia Pomoc I. bola zameraná na spoločnosti všetkých veľkostí vrátane SZČO, ako aj slobodné povolania. Oprávnenie žiadať o pomoc mali tie podniky, ktorých predaj v apríli a máji 2020 poklesol minimálne o 60 % (v priemere) v porovnaní s rovnakým obdobím predchádzajúceho roka. Keďže postačoval priemerný pokles na pomoc za dané obdobie,

¹³<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/11/na061120-kurzarbeit-germanys-short-time-work-benefit>

stačilo, ak napr. v apríli 2020 poklesli tržby o 70 %, v máji len o 54 % oproti predchádzajúcemu obdobiu – v priemere teda o 61 % a podnikateľ mal nárok na pomoc zo schémy. Z pomoci naopak boli vylúčené spoločnosti, ktoré neboli platiteľom daní v Nemecku, spoločnosti, ktoré nemajú v Nemecku prevádzkareň alebo sídlo, spoločnosti, ktoré už k 31. decembru 2019 boli v ekonomických ťažkostiach, ako i spoločnosti, ktoré boli založené po 31. októbri 2019. Tiež boli vylúčené spoločnosti s tržbami viac ako 750 mil. eur.

Pomoc z tohto balíčka bolo možné žiadať na obdobie maximálne troch mesiacov (jún, júl a august 2020), pričom štát preplácal:

- 80 % oprávnených fixných nákladov, ak obrat poklesol o viac ako 70 % obratu v mesiaci financovania v porovnaní s rovnakým mesiacom v predchádzajúcom roku.
- 50 % oprávnených fixných nákladov, ak obrat poklesol medzi 50 a 70 % obratu v mesiaci financovania v porovnaní s rovnakým mesiacom v predchádzajúcom roku.
- 40 % oprávnených fixných nákladov, ak obrat poklesol medzi 40 % a 50 % obratu v mesiaci financovania v porovnaní s rovnakým mesiacom v predchádzajúcom roku.

Maximálna výška financovania je zadaná vo výške 50 tis. eur. Oprávnené náklady na financovanie zo schémy pozostávajú z platieb za nájom a lízingov (napr. aj náklady na home office, ak boli daňovo uznateľné už v roku 2019), úrokové náklady na podnikateľské úvery a preddavky, náklady na financovanie lízingu, výdavky na nevyhnutnú údržbu, údržbu alebo skladovanie dlhodobého majetku a prenajatého majetku, výdavky na elektrinu, vodu, kúrenie, upratovanie a hygienu, výdavky na dane z nehnuteľnosti, poplatky za prevádzkové licencie, poistenie či telekomunikačné náklady).¹⁴

Od septembra do decembra 2020, v rámci druhej vlny koronavírusu bol v Nemecku predstavený program Preklenovacej pomoci II. O pomoc mohli opäť požiadať ako podniky, tak i SZČO a dokonca neziskové organizácie a podniky. Podmienky na čerpanie boli

¹⁴<https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Dokumente/FAQ/Ueberbrueckungshilfe-I/ueberbrueckungshilfe-I.html>

nastavené inak ako pri prvej pomoci, pokles predaja musel dosiahnuť minimálne 50 %v dvoch po sebe nasledujúcich mesiacoch v období apríl až august 2020 v porovnaní s príslušnými mesiacmi predchádzajúceho roka alebo na druhej strane muselo dôjsť k poklesu tržieb minimálne o 30 %v mesiacoch apríl až august 2020 v porovnaní s rovnakým obdobím predchádzajúceho roka. Od podmienky poklesu tržieb boli napr. oslobodené spoločnosti, ktoré boli založené pred 1. aprílom 2019 a v období apríl – august vygenerovali menej ako 15 %ročných tržieb v dôsledku silných sezónnych výkyvov v podnikaní.

Vylúčené z pomoci boli tie isté spoločnosti ako pri prvej schéme pomoci. Pomoc z tejto schémy je možné žiadať na maximálne štyri mesiace (september, október, november a december 2020). Pomoc bola dokonca stanovená širšie ako v predchádzajúcej schéme: 90 %oprávnených fixných nákladov, ak predaj poklesol o viac ako 70 %, 60 %,ak bol pokles medzi 50 a 70 %a 40 %, ak bol pokles medzi 30 – 50 % v mesiaci financovania v porovnaní s rovnakým obdobím predchádzajúceho roka.

Oprávnené náklady z tejto schémy sa dotýkali najmä nepretržitých prevádzkových fixných nákladov, ako napr. zmluvne dohodnuté zálohové platby, nájom a líziny, úrokové náklady, výdavky na údržbu, výdavky na energie, dane z nehnuteľností, prevádzkové licencie, poistenie, ale tiež osobné náklady či náklady na externých pracovníkov, ktorí spolupracujú pri podávaní žiadosti o pomoc (napr. externé účtovnícke služby). Do schémy boli zahrnuté aj špeciálne marže pre cestovné kancelárie za balíky rezervovaných služieb medzi 18. marcom a 18. septembrom.

Tretia fáza preklenovacieho programu „Preklenovacia pomoc III.“ bola viac cielená na malé a stredné podniky s celkovým obratom do 750 mil. eur v roku 2020. Oprávnenými žiadateľmi sú podniky, ktoré od novembra 2020 do júna 2021 (počas druhej vlny) zaznamenali pokles tržieb najmenej o 30 %. Oprávnenými žiadateľmi o pomoc sú tiež spoločnosti, ktoré boli nútené zavrieť na základe príkazu federálnej vlády, ale tiež boli zahrnuté spoločnosti v pyrotechnickom priemysle, cestovnom ruchu, a to aj vtedy, ak v roku 2020 dosiahli tržby

viac ako uvedených 750 mil. eur. Tieto veľké spoločnosti s tržbami nad 750 mil. boli do schémy zahrnutí vtedy, ak v roku 2019 vedeli preukázať, že generovali aspoň 30 % tržieb v odvetviach priamo ovplyvnených zatváraním.

Zo schémy boli okrem spoločností, ktoré neriadi nemecký daňový úrad vyradené aj spoločnosti bez nemeckej stálej prevádzkarne alebo sídla, spoločnosti, ktoré boli v ekonomických ťažkostiach už k 31. decembru 2019, spoločnosti založené po 31. októbri 2020, verejné spoločnosti alebo živnostníci či sólo živnostníci na čiastočný úväzok. O pomoc zo schémy bolo možné požiadať, ak od novembra 2020 do júna 2021 došlo k poklesu tržieb v súvislosti s koronavírusom aspoň o 30 %.

Pomoc bola určená na preplatenie až 100 % oprávnených fixných nákladov v prípade poklesu tržieb o viac ako 70 %, 60 % oprávnených fixných nákladov v prípade poklesu tržieb v rozmedzí 50 až 70 % a 40 % oprávnených fixných nákladov v prípade poklesu tržieb v rozmedzí 30 % až 50% v mesiaci financovania v porovnaní s príslušným mesiacom roka 2019.

Spoločne s touto dotáciou bola ešte stanovená časť dotácie, ktorá mala ešte zvýšiť podporu. Ak napr. podnikateľovi poklesli tržby o 55 % v januári, februári a marci 2021 a fixné náklady mal vo výške 10 tis. eur, dostal pravidelnú pomoc vo výške 6 tis. eur na január, február a marec (60 % z 10 000) a prostredníctvom špeciálnej podschémy dostal ešte 1 500 eur dotáciu ako majetkovú dotáciu (25% zo 6 000 eur).

Tzn., že kapitálová dotácia bola stanovená pre mesiace vo výške poklesu tržieb o viac ako 50 %a pri trvaní viac ako 3 mesiace (25 %), pri 4 mesiacoch (35 %) a pre 5 a každý ďalší mesiac (40 %).

Dotácia mala opäť slúžiť na úhradu fixných nákladov, ako sú napr. nájmy, líziny, úverové náklady, úroky, odpisy dlhodobého majetku vo výške 50 % odpisov podľa ďalších pravidiel,

údržba a pod. Schéma sa navyše vzťahovala aj na sektory ako napr. kultúra či pyrotechnický priemysel, ktoré boli tiež postihnuté karanténnymi opatreniami.¹⁵

Preklenovacia podpora IV. bola akoby ďalšie predĺženie podpory, ktoré sa dotýkalo podnikov počas mesiacov január až jún 2022, ktorých pokles tržieb bol zaznamenaný najmenej o 30 % v porovnaní s referenčným mesiacom roka 2019. Pravidlá získania podpory boli stanovené veľmi podobne ako pri predošlej schéme Preklenovacej podpory III. Výnimkou je najmä možnosť získať maximálne 90 % oprávnených fixných nákladov v prípade poklesu tržieb o viac ako 70 % v mesiaci financovania v porovnaní s príslušným mesiacom roka 2019. V rámci schémy zostal tiež špeciálny podporný nástroj kapitálovej podpory. Zásadne sa nezmenil ani zoznam fixných nákladov, ktoré sa do pomoci započítavali.¹⁶

Ďalšie podporné programy v Nemecku mali napr. dopad na zvýšenie záruk, rozšírenie rizikového financovania a pod.

Ďalším z opatrení bolo vytvorenie Hospodárskeho stabilizačného fondu (WSF). Ten má slúžiť na stabilizáciu ekonomiky v dôsledku pandémie koronavírusu a vo všetkých oblastiach poskytuje spoločnostiam stabilizačné opatrenia na posilnenie ich kapitálovej základne a na posilnenie prístupu k likvidite. Predpokladom fondu sú dva stabilizačné nástroje – záruky na zabezpečenie pôžičiek vrátane úrokových liniek a produktov kapitálového trhu a rekapitalizácie na posilnenie vlastného imania.¹⁷

4.2 Česká republika

Podobne ako na Slovensku, aj v prípade Českej republiky boli prvé prípady nákazy novým koronavírusom zaznamenané v marci 2020. Na zamedzenie šírenia pandémie boli v tomto

¹⁵<https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Redaktion/DE/FAQ/FAQ-Ueberbrueckungshilfe-III/ueberbrueckungshilfe-III.html>

¹⁶<https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Dokumente/FAQ/Ueberbrueckungshilfe-IV/ueberbrueckungshilfe-iv.html>

¹⁷<https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Coronavirus/WSF/wirtschaftsstabilisierungsfonds.html>

období prijaté prvé opatrenia, ktoré podobne ako na Slovensku zahŕňali uzatváranie prevádzok s cieľom zníženia mobility obyvateľstva.

Prvým podporným programom schváleným na území Českej republiky bol ku koncu marca 2020 program „Antivirus“. Cieľom programu je pomôcť firmám ochrániť pracovné miesta. Realizácia opatrenia prebehla prostredníctvom českých Úradov práce. Program bol následne viackrát predĺžený, aby pokrýval celé obdobie koronavírusovej epidémie a s tým súvisiacich opatrení v Českej republike.

Príspevok z programu bol poskytnutý zamestnávateľom, ktorých hospodárska činnosť bola narušená, resp. ohrozená z dôvodu šírenia nákazy, a to ako na strane zamestnanca, ktorému napr. bola nariadená karanténa, lebo ochorel, či z iného dôvodu alebo na druhej strane na strane zamestnávateľa, ktorý bol z dôvodu protipandemických opatrení obmedzený vo výkone svojho podnikania. Program Antivirus pozostával z dvoch režimov:

Režim A bol predĺžený až do konca februára 2022. Vzťahoval sa na prípady, kedy je zamestnancom nariadená karanténa alebo izolácia z dôvodov ochorenia COVID-19. Výška príspevku je stanovená na 80 % uznateľných nákladov, pričom maximálna hodnota príspevku mohla dosiahnuť 39 tis. Kč (v prepočte asi 1584 eur) na zamestnanca za mesiac. Čistý príjem zamestnanca by preto mal dosiahnuť asi 60 % priemernej mzdy.

Režim B fungoval kratšie a bol pozastavený od 1. januára 2022. Určený bol pre firmy, ktoré nemohli fungovať naplno, lebo ich prevádzka bola obmedzená, napr. tým, že významná časť zamestnancov bola PN či čerpala ošetrovné alebo naopak chýbali niektoré vstupy nevyhnutné k výrobe. Výška príspevku z režimu B mohla dosiahnuť 60 % vyplácanej náhrady mzdy, a to vrátane poistného, maximálne vo výške 29 tis. Kč (asi 1178 eur) mesačne na zamestnanca. Pre zamestnanca tento režim preto znamenal:

- a) 100 % priemernej mzdy, ak ide o prekážky v práci na strane zamestnávateľa z toho dôvodu, že mu bola nariadená karanténa či z iných dôvodov zamestnávateľovi chýba významná časť zamestnancov.
- b) 80% priemernej mzdy pri obmedzenej dostupnosti vstupov (napr. surovín, výrobkov či služieb) nevyhnutných k pokračovaniu v činnosti
- c) 60 % priemernej mzdy pri obmedzení dopytu po službách, výrobkoch a iných produktoch firmy.

Pri nároku na pomoc bolo okrem iného posudzované aj splnenie niektorých podmienok, ako napr. či zamestnávateľ striktné dodržiava Zákonník práce, zamestnanec nie je vo výpovednej lehote a nie je mu daná výpoveď či to, že zamestnávateľ vypláca mzdu a odvádza odvody.

Druhým programom, ktorý bol zameraný na podporu zamestnávateľov v období koronavírusovej krízy je Kurzarbeit. Ten začal fungovať od 1. júla 2021. Realizácia nástroja je podmienená aktiváciou prostredníctvom Nariadenia vlády a po tom, čo je prerokovaná Radou hospodárskej a sociálnej dohody. Dôvody, prečo môže vláda tento mechanizmus aktivovať sú napr. hospodárske krízy, živelné pohromy, kyber útok, epidémia a pod. Taktiež je možné ho aplikovať regionálne, sektorovo alebo len pre určitý okruh zamestnávateľov.

Fungovanie systému je zamerané na príspevok na mzdové náklady počas doby, kedy zamestnanci nemôžu pracovať z dôvodu obmedzenia a prekážok na strane dopytu či z dôvodu iných mimoriadnych udalostí. Aby mal zamestnávateľ nárok na príspevok z tejto schémy, musí vyplácať zamestnancom náhrady mzdy v minimálnej výške 80 % priemernej mzdy. Výška príspevku je následne stanovená na 80 % zamestnávateľom vyplácanej náhrady mzdy a z nej odvedeného poistného, príspevok môže byť poskytovaný po dobu šiestich mesiacov a následne môže byť vládou predĺžený o tri mesiace do maximálnej dĺžky jedného roka. Príspevok nie je možné poskytnúť vtedy, ak zamestnávateľ neprideluje prácu v rozsahu 20 – 80 % týždennej pracovnej doby zamestnancov počas kalendárneho mesiaca. Táto

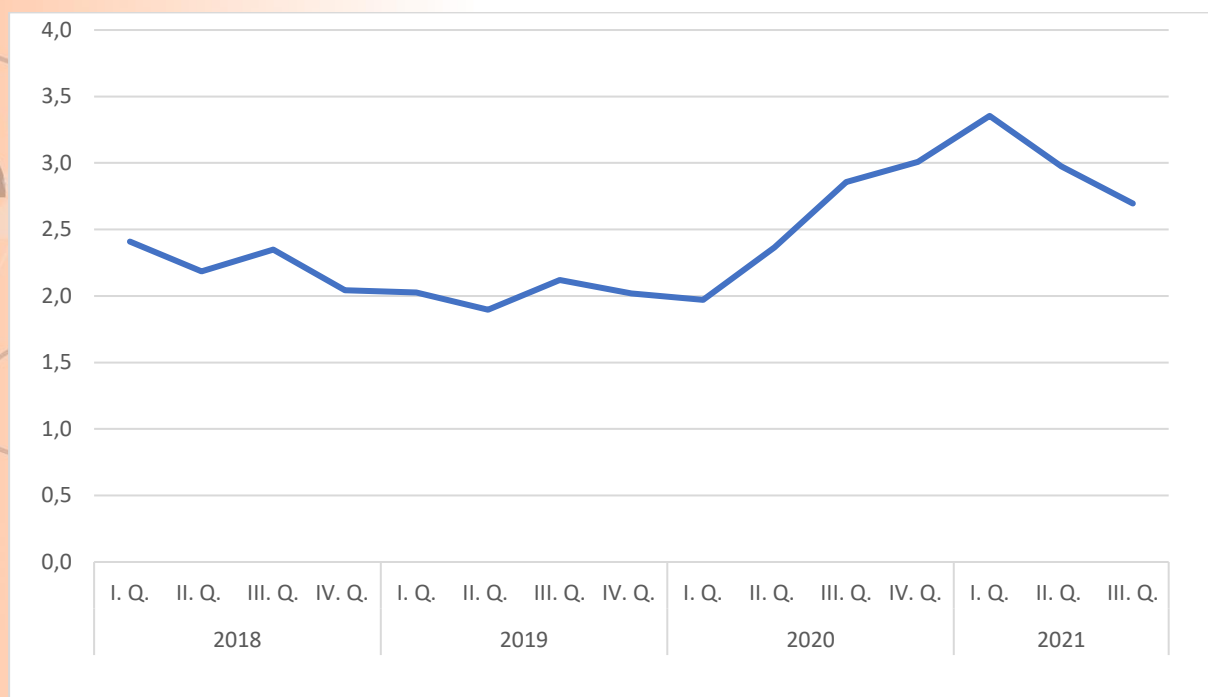
podmienka je posúdená súhrnne za všetkých zamestnancov alebo za časť zamestnávateľa, ak sa delí tento na viac častí.¹⁸

Ku koncu roka 2020 bolo z programu Antivirus vyplatených 21,8 mld. Kč (asi 886 mil. eur), pričom podporu čerpala každá štvrtá firma (65 235 podnikov z celového počtu 263 tis. podnikov v ČR). Podpora prostredníctvom programu Antivirus sa dotkla každého štvrtého zamestnanca v súkromnej sfére (894 340 zamestnancov). Priemerná výška príspevku pre jeden podnik bola v danom období 334 tis. Kč (asi 13 500 eur) a mesačný príspevok 107 tis. Kč (4 300 eur). Doba poberania príspevku priemerne 3,11 mesiaca. Priemerný celkový príspevok na zamestnanca tvoril 24 tis. Kč, čo je priemerne mesačne asi 8 700 Kč (353 eur). Príspevok zamestnanec v priemere poberal 2,78 mesiaca. Výhodou programu je najmä to, že prípadná nezamestnanosť jedného pracovníka a dávky, ktoré by boli vyplatené na jeho podporu by boli asi 35,5 tis. Kč, čo znamená, že efektívnosť programu Antivirus spočívala najmä v ochránení pracovných miest v čase pandémie.

Napriek týmto opatreniam nezamestnanosť v Českej republike v druhom kvartáli roka 2020 skokovo vzrástla. Ku koncu roka 2020 a v prvom kvartáli roka 2021 sa priblížila hranici 3,5 %.

¹⁸<https://www.mpsv.cz/antivirus>

Graf 45: Nezamestnanosť v Českej republike podľa kvartálov

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe podkladov ČSÚ (2022)

Napriek kritickému hodnoteniu, a teda rastu nezamestnanosti ide o jednu z najnižších mier nezamestnanosti v celej Európskej únii a vo vyspelom svete. V druhom a treťom kvartáli roka 2021 navyše nastal dynamický pokles miery nezamestnanosti v Českej republike. Dá sa preto konštatovať, že napriek istému zvýšeniu miery nezamestnanosti sa podarilo ochrániť veľkú časť pracovných miest v ČR.

Naproti týmto dvom pomerne veľkým a univerzálnym schémam schválila vláda ČR aj ďalšie podporné programy, ktoré majú za úlohu pomôcť podnikateľom, najmä v oblasti cestovného ruchu a autobusovej prepravy, teda programy, ktoré boli krízou spojenou s koronavírusom najviac zasiahnuté.

Program COVID – Adventní trhy je pomocou pre poskytovateľov služieb stánkového predaja, pričom podpora môže dosiahnuť za jeden stánok a zatvorenie na jeden deň 5 tis. korún (200 eur), za dva stánky 8 tis. Kč (325 eur) a za tri a viac stánkov 11 tis. korún (446 eur). Taktiež je pripravená pomoc pre organizátorov adventných trhov.

Program COVID – Nepokryté náklady – Sektorová podpora je určená pre tú časť podnikateľov, ktorým v období od 1. novembra do konca roka 2021 poklesol obrat aspoň o 50 % oproti predchádzajúcemu obdobiu roka 2019, resp. 2018. Maximálna výška podpory pre jedného žiadateľa je na úrovni 1,5 mil. Kč, resp. 3 mil. Kč pre organizátorov podujatí.

Program COVID 2022 Sektorová podpora je určený fyzickej alebo právnickej osobe, ktorá vykonáva činnosť v súlade so živnostenským zákonom alebo obdobným spôsobom. Výzva je určená tým osobám, na ktoré mala kríza z konca roka 2021 negatívny dopad. Taktiež sa už do výzvy premietajú opatrenia, ktoré boli dôsledkom uvalenia sankcií na Ruskú federáciu a Bielorusko. Oprávneným žiadateľom je podnikateľský subjekt, ktorému v dôsledku COVID–19 poklesli tržby oproti porovnávanému obdobiu aspoň o 50 %. Výzva je prioritne určená poskytovateľom stravovacích služieb, rekreačných služieb, čistiarňam, cestovným agentúram a kanceláriám či podnikateľom v sektore kultúry, športu, konferenčných, výstavných a ďalších na to nadväzujúcich činnostiach. Maximálna výška žiadosti je daná výškou 500 Kč krát počet zamestnancov, ktorý je vyjadrený ako ekvivalent plných pracovných úväzkov krát počet dní rozhodujúceho obdobia.

Kompenzačný bonus pre SZČO, DPP, DPČ a spoločníkov malých s. r. o. (2022) je špeciálny kompenzačný program pre tých žiadateľov, ktorí majú pokles tržieb minimálne 30 % oproti porovnávaciemu obdobiu. Tento pokles tržieb nesmie byť spôsobený inými dôvodmi ako dopadom krízových, mimoriadnych opatrení či starostlivosťou o dieťa zo strany podnikateľa alebo jeho zamestnanca v súvislosti s ochorením COVID–19. Porovnávacie obdobie je jún až október 2021. Pri sezónnych podnikateľoch (napr. lyžiarske vleky) sa porovnávacie obdobie môže odlišovať. Pomoc v rámci schémy bola obmedzená žiadateľom na výšku obratu do 120 tis. Kč. Maximálna čiastka vyplatenej podpory mohla v rámci schémy dosiahnuť 1 tis. Kč čistého, u pracovníkov vykonávajúcich práce na niektorú z dohôd max. 500 Kč v čistom za každý kalendárny deň daného obdobia.

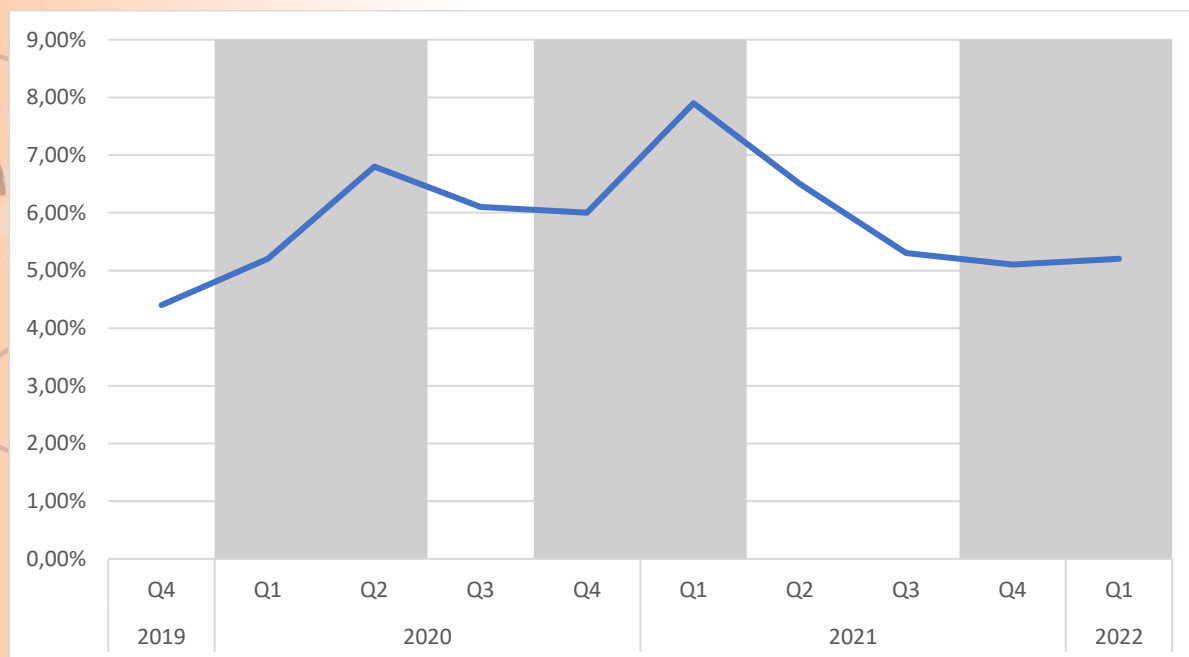
V dôsledku koronavírusovej pandémie bola tiež pozastavená a odložená elektronická evidencia tržieb. Česká republika preto patrí ku krajinám, ktoré spustili veľké množstvo kompenzačných schém.¹⁹

4.3 Rakúsko

Nezamestnanosť v Rakúsku pred krízou COVID–19, resp. v poslednom kvartáli roka 2019 dosahovala menej ako 5 %. Už v prvom kvartáli roka 2020 sa však zvýšila nad túto úroveň. Strmý rast nezamestnanosti na úroveň 6,8 % môžeme pozorovať v druhom kvartáli roka 2020. So zmiernením opatrení proti koronavírusu v druhej polovici roka 2020 došlo k postupnému poklesu nezamestnanosti na úroveň asi 6 %. Avšak druhá vlna pandémie mala aj v Rakúsku vplyv na opätovný nárast nezamestnanosti. Rekordná úroveň v sledovanom období, a to viac ako 7,9 % bola zaznamenaná v prvom kvartáli roka 2021, práve ako dôsledok opatrení proti šíreniu koronavírusu a opätovnému zatváraní viacerých prevádzok. Nezamestnanosť začala postupne klesať a v tretej vlne sa udržala na úrovniach niekde okolo 5 %.

¹⁹<https://covid.gov.cz/situace/kompencace/kompencacni-bonus-pro-osvc-dpp-dpc-spolecniky-malych-sro-2022>

Graf 46: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Rakúsku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Kľúčovým opatrením z hľadiska udržania zamestnanosti v Rakúsku sa stala schéma Kurzarbeit. Cieľom schémy bolo zabrániť prepúšťaniu tým, že dočasne pomôže znížiť mzdové náklady na zamestnancov. Jednotlivé stupne kurzarbeit sú odstupňované a zamestnanec, ktorý podlieha danej schéme vo výške 1 700 eur 90 %, od 1 700 eur do 2 685 eur 85 % a nad 80 % svojej predchádzajúcej čistej mzdy. Schéma pokrýva spoločnosti, ktoré mali v treťom štvrtroku 2020 pokles tržieb o 50 % alebo viac v porovnaní s tretím štvrtrokom 2019, alebo bola ich činnosť obmedzená podľa príslušných nariadení po 1. júli 2021.

Vysoká podpora bola vyčerpaná prostredníctvom „Dotácie na fixné náklady“ a „Dotácie na fixné náklady 800 000“, ktorou spoločnosti mali možnosť pokryť svoje fixné náklady, a to v závislosti od prepadu tržieb. Podpora likvidity pre firmy bola možná aj pre firmy, ktoré neboli uzatvorené, avšak týkal sa ich prepad tržieb. Podpora na fixné náklady bola opakovane predĺžená, v súvislosti s výpadkami v rámci predlžovania protipandemických opatrení.

Ďalšie opatrenie schválené EK pre Rakúsko sú bankové záruky. Tie boli poskytované malým a stredným podnikom až do výšky úveru 500 tis. eur, teda až vo výške garancie 100 %. Na pôžičky vyššie, ktoré sú vo výške do 25 mil. eur. je poskytovaná záruka do 90 % sumy pôžičky.

Taktiež bol zavedený program priamych pôžičiek pre podnikateľov, ktoré môžu pomôcť financovať bežné náklady na chod spoločnosti. Výška garancií mohla dosiahnuť až 100 %, až do výšky 500 tis. eur, pričom doba garancií je až 5 rokov. Vylúčené boli spoločnosti v problémoch podľa európskeho práva.

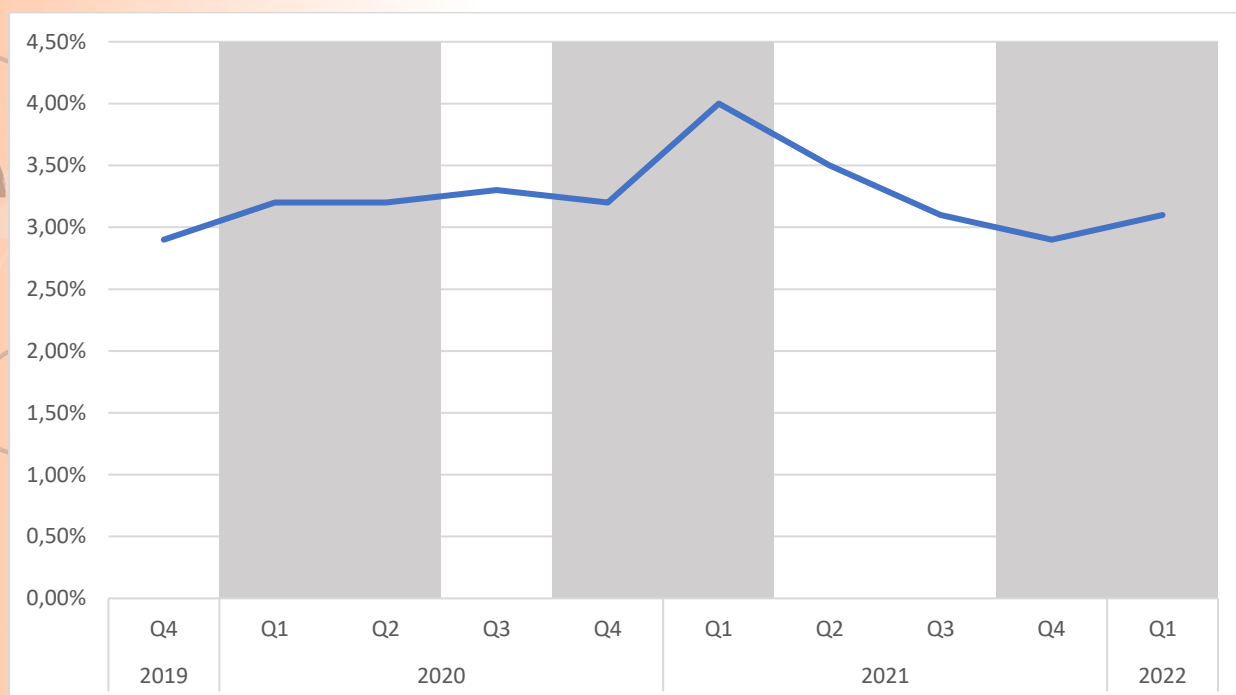
Opatrenia Ministerstva financií zahŕňali najmä odloženie platieb daní, pričom obdobie platieb, ktoré je štandardne do októbra 2020 bolo predĺžené do konca marca 2021. Bolo tiež zrušené obdobie úročenia týchto platieb, zavedené oslobodenie od daní za niektoré bonusové platby či zavedenie zníženia preddavkov na daň z príjmov právnických osôb na rok 2020. Boli prijaté aj opatrenia na odloženie platieb v prípade odvodového zaťaženia.²⁰

4.4 Poľsko

Nezamestnanosť v Poľsku v roku 2019 bola na rekordne nízkych úrovniach pod 3 %. Prvá vlna COVID-19, na rozdiel od iných krajín neznamovala v Poľsku strmý nárast nezamestnanosti, aj keď k zvýšeniu na 3,2 % z pôvodnej 2,9 % úrovne nezamestnanosti došlo. Ukončenie prvej vlny sa preto v Poľsku neprejavilo výraznejším poklesom nezamestnanosti. Druhá vlna znamenala zvýšenie nezamestnanosti až na 4 % v prvom kvartáli roka 2021, avšak jej odznenie znamenalo zníženie nezamestnanosti v Poľsku až na predkrízové úrovne vo štvrtom kvartáli toho istého roka. Tretia vlna znamenala mierny rast nezamestnanosti a prejavila sa až v roku 2022.

²⁰<https://investinaustria.at/en/blog/2020/03/covid-19-support-measures-companies.php>

Graf 47: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Poľsku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Relatívne dobrým výsledkom trhu práce pomohla aj séria protikrízových opatrení v ekonomickej oblasti. Celkový program podpory dostal názov „Protikrízový štít“, pričom však ide o viacero rôznych opatrení zameraných na podporu rôznych sektorov, ako i rôznych foriem podpory. Podpora je založená na piatich pilieroch:

- Ochrana pracovných miest a zabezpečenie zamestnancov
- Financovanie podnikateľov
- Ochrana zdravia
- Posilnenie finančného systému
- Verejné investície

V oblasti dotácie mzdy zamestnancov bolo prijaté opatrenie, ktoré podnikateľovi určilo nárok na dotáciu počas obdobia lockdownu alebo pri skrátení pracovného času zamestnancov. Výška príplatku bola stanovená rôzne, a to v kontexte toho, či došlo k výpadkom tržieb vo výške 30 %, 50 % alebo 80 %.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

Pre SZČO pripravila vláda v Poľsku samostatný program podpory v podobe dávky od ZUS (poľská obdoba Sociálnej poisťovne) vo výške 2080 PLN (434 eur) v hrubom. Ide o 80 % minimálnej mzdy v Poľsku a riešenie má vplyv na asi 2,2 milióna ľudí v Poľsku. Aby nebolo možné dávku zneužívať, zahájenie podnikania bolo nutné ešte pred 1. februárom 2020.

Odklad splácania úveru o tri mesiace je ďalším zo série opatrení pre jednotlivcov, ako i podnikateľov, ktorí sa potenciálne mohli dostať do problémov s platobnou schopnosťou. Banky nemôžu účtovať poplatky ani provízie za prijatie a posúdenie žiadostí týkajúcich sa pozastavenia splátok istiny a úrokov alebo splátok istiny. Ide však o opatrenie, ktoré bolo určené najmä klientom, ktorí boli z pohľadu banky bezproblémoví pred žiadosťou o odklad úverov.

V rámci uľahčenia situácie podnikateľom bolo tiež prijaté opatrenie na dlhšie podanie daňových priznaní, a to až do konca mája, ale tiež pomerne kontroverzné opatrenie, ktoré má za účelom sledovať obchodné marže a monitorovať ceny. Vláda tiež prijala strop na úroky spotrebných úverov podľa doby trvania úveru (5 % alebo 15 %).

Druhý pilier podpory v Poľsku predstavuje prístup k financiám pre podniky. V rámci tohto princípu boli vládou Poľska prijaté niektoré opatrenia, ktoré majú za úlohu doručiť efektívnu pomoc pre firmy.

Ide napr. o „nenávratný úver pre firmy“, ktoré zachovávajú zamestnanosť, ktorý je určený pre mikrofirmy do 9 zamestnancov. Pôžička sa stane nenávratnou vtedy, ak spoločnosť počas nasledujúcich troch mesiacov od jej poskytnutia nikoho neprepustí. Výška môže dosiahnuť až 5 tis. PLN (asi 900 eur).

Automatický revolvingový úver predstavuje ďalší z programov vlády, ktorý má zabezpečiť prístup k financiám. Ide o možnosť obnovy už poskytnutého úveru.

Došlo tiež k rozšíreniu záručného programu či k zavedeniu programu Kapitál – teda možnosti financovať poľské firmy z rozvojového fondu (PFR Inwestycje).

Na tri mesiace poľská vláda oslobodila mikropodnikateľov, ako i živnostníkov od sociálnych odvodov, ale aj od príspevkov do fondu nezamestnanosti, garančného fondu, solidárneho fondu či fondu zdravotného poistenia. Podmienky na takéto oslobodenie zahŕňali dosiahnutie len určitej výšky príjmu.

Ďalšie finančné opatrenia zahŕňali napr. predĺženie lehôt, odpustenie pokút za omeškanie pri verejných súťažiach či zjednodušenie financovania pre subjekty z odvetví sociálnej ekonomiky.

Poľská národná banka tiež pristúpila k opatreniam na udržanie likvidity prostredníctvom bankového sektora, napr. došlo k zníženiu základnej úrokovej sadzby a zníženiu povinných minimálnych rezerv.

V pokrízovej obnove sa poľská vláda sústreďí na verejné investície a vytvorenie verejného investičného fondu za účelom podpory rozvoja infraštruktúry, modernizácie škôl, nemocníc, transformácie energetickej politiky, digitalizácie a rozvoja biotechnológií, farmácie či environmentálnej politiky.²¹

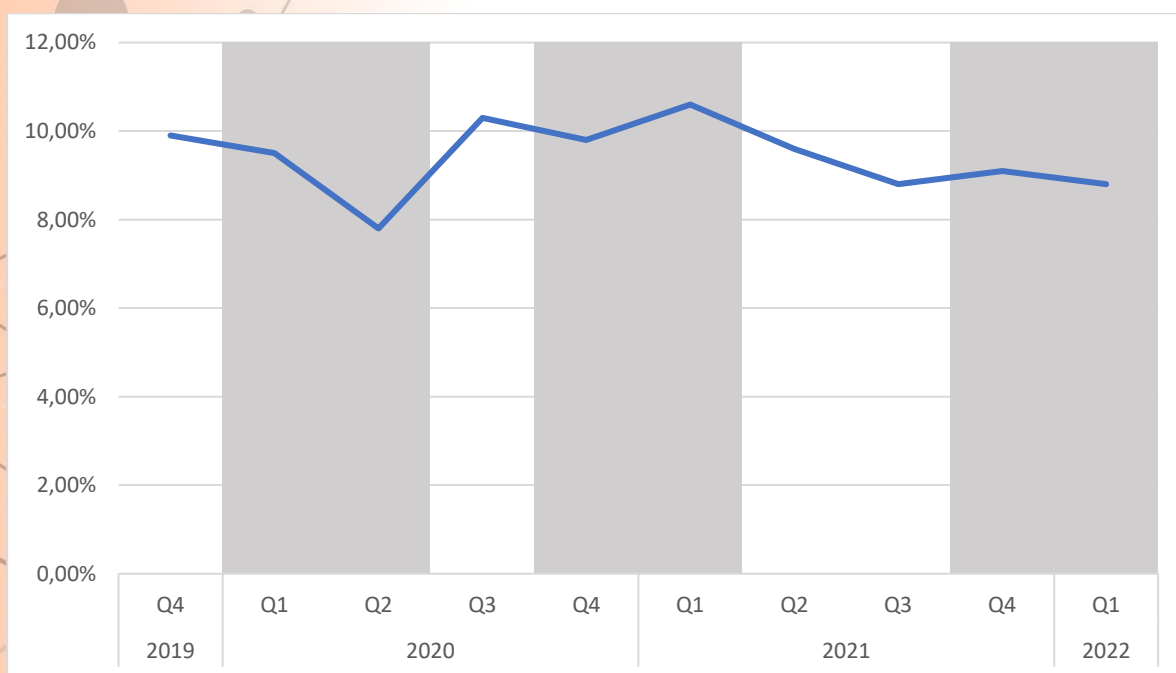
4.5 Taliansko

Taliansko taktiež patrí medzi významných obchodných partnerov Slovenska. Výsledky talianskeho trhu práce patria dlhodobo k najhorším v Európe. Už pred krízou spôsobenou COVID-19 dosahovala nezamestnanosť v Taliansku 10 %. Prvá vlna, ktorá Taliansko zasiahla ako jednu z prvých krajín v Európe už začiatkom roka 2020 sa paradoxne na trhu práce neprejavila a nezamestnanosť v Taliansku klesla v druhom kvartáli roka 2020 na úroveň menej ako 8 %. Až pokles prvej vlny znamenal opätovný nárast nezamestnanosti a v treťom kvartáli roka 2021 sa úroveň nezamestnanosti opätovne dostala nad 10 %. Druhá vlna koronavírusovej pandémie mala najmä v prvom kvartáli 2021 za následok mierny nárast nezamestnanosti. Výsledky trhu práce sa začali zlepšovať až v roku 2021 a v druhom, ako

²¹<https://www.gov.pl/web/tarczaantykrzysowa/program-inwestycji-publicznych>

i treťom kvartáli roka 2021 došlo k poklesu nezamestnanosti. Tretia vlna, ktorá sa v ekonomike prejavila najvýraznejšie vo štvrtom kvartáli 2021 a prvom kvartáli 2022 už nemala za následok dramatický rast nezamestnanosti, a to aj vďaka tomu, že opatrenia v Taliansku už neboli také prísne ako v predchádzajúcich vlnách a Taliansko nechalo aspoň pre očkovaných veľkú časť ekonomiky otvorenú. Rozporuplné výsledky na trhu práce v Taliansku sú dôsledkom určitej špecifickosti ekonomiky, ktorá je vo zvýšenej miere závislá na turizme.

Graf 48: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Taliansku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Na podporu zamestnanosti bola rozšírená schéma CIGO („Cassa Integrazione Ordinaria“), ktorá poskytuje zamestnávateľom možnosť požiadať o podporu v prípade zlej situácie (za normálnych okolností napr. v prípade zlého počasia). V prípade COVID-19 bolo opatrenie stanovené na 80 % mesačného príjmu zamestnanca (strop bol stanovený na 939,89 eur v prípade, ak je plat menej ako 2159,48, a 1199,72 eur, ak je mzda vyššia ako 2159,49). Dĺžka podpory bola medzi 23. februárom 2020 a 31. augustom 2020 stanovená na 9 týždňov,

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

príčom bola postupne predĺžená, z dôvodu pokračujúcej pandémie, a to o možnosť požiadať o ďalších 9 týždňov podpory v období od 13. júla 2020 do 31. decembra 2020. Druhá tranža, teda dodatočných 9 týždňov podpory zo schémy, bola uznaná len zamestnávateľom, ktorým bola schválená už prvá tranža a ktorým schválené obdobie už uplynulo. Zamestnávateľa, ktorí požiadali o druhú tranžu boli povinní sa podieľať dodatočným príspevkom určeným na základe porovnania príjmov z podnikania v prvom polroku 2020 a v prvom polroku 2019 vo výške:

- 9 % mzdy, ktorá by bola pracovníkovi vyplatená za neodpracované hodiny, pri tých zamestnávateľoch, ktorých pokles príjmov bol o menej ako 20 %
- 18 % pre tých zamestnávateľov, ktorých príjmy nezaznamenali pokles.

Ďalej bola v Taliansku rozšírená možnosť práce na diaľku. V prípade, ak existuje núdzový stav, tak vznikol nárok na prácu na diaľku (z domu) pre všetkých zamestnancov v súkromnom sektore, ktorí majú aspoň jedno dieťa mladšie ako 14 rokov, a to aj bez individuálnej dohody so zamestnávateľom. Podmienkou bolo, že druhý rodič v rodine nie je poberateľom príspevku za pozastavenú/ukončenú prácu a nie je nezamestnaný. Zamestnancom pri práci z domu bolo umožnené používať osobné IT prostriedky, ak nie sú poskytnuté zamestnávateľom. Na tento účel bola zavedená aplikácia, ktorá zamestnávateľom uložila povinnosť informovať ministerstvo práce a sociálnej politiky o tých zamestnancoch, ktorí takto pracujú a taktiež o ukončení ich činností práce z domu.

V roku 2020 bolo taktiež zamestnávateľským združeniami (odborom) umožnené prostredníctvom kolektívnych alebo podnikových zmlúv zaviesť osobitné dohody, ktoré nanovo definujú pracovný čas, organizačné a výrobné podmienky či vyčlenia niektoré z pracovných hodín na vzdelávanie zamestnancov (vzdelávacie kurzy). Náklady na vzdelávacie kurzy vrátane súvisiacich príspevkov na sociálne zabezpečenie by sa mali uhrádzať z novo vytvoreného fondu „nových zručností“, ktorý bol zriadený pri jednej

z vládnych agentúr. Cieľom tohto opatrenia je najmä rýchlejšie prispôsobenie sa pracovnej sily novým podmienkam na pracovnom trhu.

V daňovej oblasti bolo v Taliansku zavedených niekoľko opatrení, ktoré sa dotýkali, či už pozastavenia platieb, predĺženia lehôt, alebo odkladu platieb. Pre subjekty, ktoré pôsobia v najviac zasiahnutých sektoroch boli pozastavené platby príspevkov na sociálne zabezpečenie a dane z príjmov zamestnancov za marec a apríl 2020. Tieto platby mali uhradiť podniky postupne od septembra 2020. Tieto dlžné sumy bolo možné uhradiť bez sankcií a úrokov a ich splatnosť rozložiť až do štyroch platieb. Neskôr boli možnosti splátkového kalendára ešte rozšírené na 24 mesačné splátky.

Pre SZČO s obratom nižším ako 400 tis. eur bolo zavedené taktiež pozastavenie platieb odvodov, ako i zrážkovej dane, ak splnili niektoré z podmienok, pričom opätovne tieto subjekty mali možnosť odloženú daň splatiť v septembri a aj možnosť splácať postupne v splátkach.

Aby došlo k rozšíreniu pomoci, boli tiež pozastavené platby pokút či pohľadávok, a to opätovne do septembra 2020. Odsunuté bolo tiež zavedenie „dane z plastov“ a zavedenie „dane z cukru“, a to do prvého januára 2021. Niektoré úpravy boli realizované aj v oblastiach spotrebných daní, ciel a tabaku, napr. sa predĺžila lehota na zaplatenie cla až na 60 dní či sa posunula platba spotrebnej dane na október 2020.

V oblasti DPH boli zrušené tzv. ochranné doložky, ktoré zvyšovali daň z niektorých palív.

V oblasti regulácie trhu s energiami taliansky regulačný úrad znížil v mesiacoch máj, jún a júl 2020 výdavky pre koncových odberateľov elektriny nízkeho napätia (mimo domácností).

Ďalej boli realizované zjednodušenia v oblasti dane z nehnuteľnosti, dane z užívania verejného priestranstva či znížená daň z pridanej hodnoty na tie výrobky, ktoré sú v priamej súvislosti s epidémiou (napr. niektoré zdravotnícke podmienky, vybavenie a pod.).

Významnou pomocou bolo tiež zavedenie nenávratných grantov pre tých podnikateľov a SZČO, ktorých obrat nedosahuje 5 mil. eur a ktorých pokles príjmov v apríli 2020 bol aspoň 33 % oproti aprílu 2019. Výška dotácie bola vo výške 20 % pre tých, ktorých tržby dosiahli max. 400 tis. eur, 15 % pre tých, ktorých tržby dosiahli od 400 tis. do 1 mil. eur., a 10 % pre tých, ktorých tržby boli v rozmedzí 1 mil. eur až 5 mil. eur.

Tiež bola zavedená daňová úľava vo výške 60 % na výdavky, ktoré boli vynaložené v súvislosti so sanitáciou pracovísk a zariadení, ako i na nákup osobných ochranných prostriedkov pre zamestnancov. Maximálna výška bola obmedzená na 60 tis. eur. Podobným spôsobom bola v Taliansku zavedená aj ďalšia daňová úľava na úpravu pracovného prostredia a na výdavky, ktoré sa dotýkajú úpravy pracovísk v súvislosti s COVID-19. Maximálna výška kompenzácií dosahuje 80 tis. eur a daňová úľava mohla podobne ako v predchádzajúcom prípade dosiahnuť 60 %. Ide napr. o také výdavky, ako sú nákup plexiskiel pre predavačov a pod.

Pre nájomcov nebytových priestorov, ktoré sú určené na vykonávanie priemyselných, remeselných, poľnohospodárskych alebo turistických účelov či na pravidelné vykonávanie odborných a samostatne zárobkových činností bola zavedená 60 % daňová úľava na mesačné nájomné, lízing či koncesionárske poplatky za mesiace marec, apríl, máj a jún 2020 (apríl – júl v prípade turistických zariadení vykonávajúcich sezónnu činnosť). Podmienkou je zníženie obratu aspoň o 50 % v porovnaní s rovnakým mesiacom predchádzajúceho roka. Maximálna suma pre podniky, na ktoré sa táto úľava vzťahuje je opäť obrat za rok 2019 do 5 mil. eur. Pre podniky, ktoré majú vyšší obrat, bola stanovená nižšia suma daňovej úľavy.

Okrem týchto spomenutých najvýznamnejších opatrení bolo zavedených ešte niekoľko podporných schém. Špeciálnou garančnou schémou boli podporení malí a stredne veľkí zamestnávateľia, a to najmä s ohľadom na bankové záruky.

Bol tiež vytvorený centrálny Garančný fond (Fondocentrale di garanzia), ktorý rozšíril garanciu za pôžičky pre firmy.

Taliansko z pohľadu prijatých opatrení patrí medzi krajiny, kde bol najväčší počet opatrení, preto v tejto štúdii uvádzame iba najvýznamnejšie.²²

4.6 Rumunsko

Rumunsko patrí medzi krajiny, ktorých dôležitosť pre slovenskú ekonomiku v posledných rokoch vzrástla. Navyše ekonomická sila Rumunska je v prepočte na obyvateľa porovnateľná so Slovenskom, preto je zaujímavým príkladom krajiny, ktorá priniesla niektoré z riešení koronavírusovej krízy.

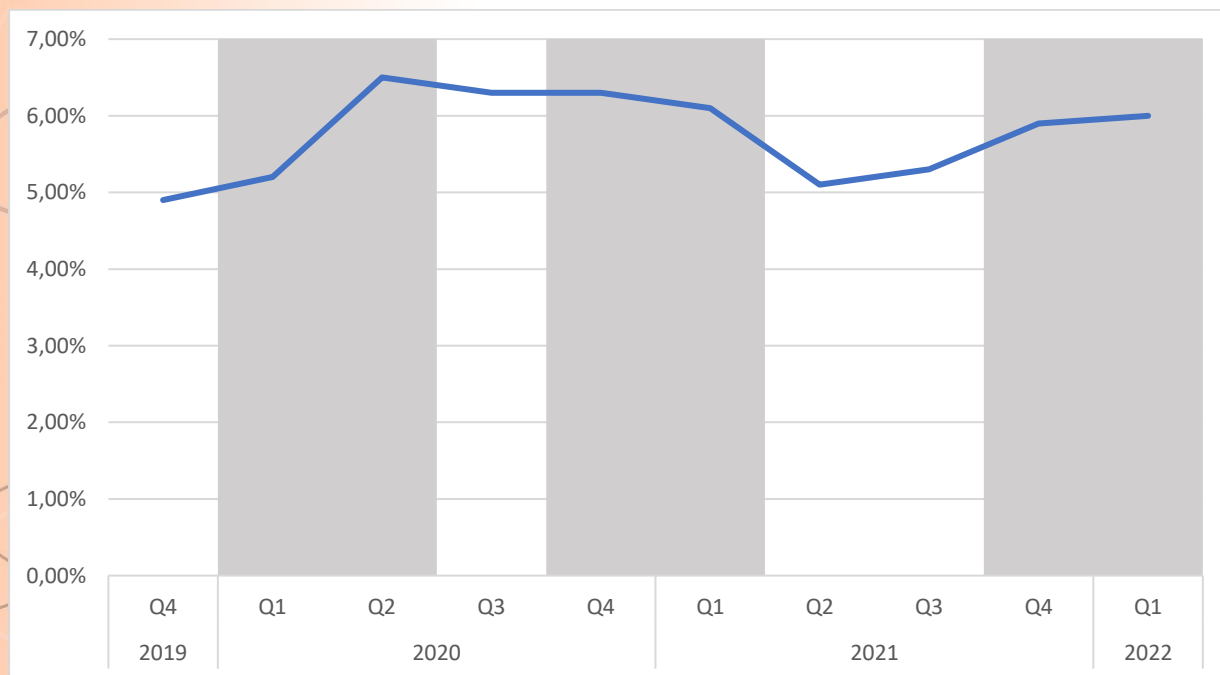
Jedným z opatrení zavedených v Rumunsku na boj proti následkom koronakrízy bolo zvýšenie a vyčlenenie štátnych garancií pre MSP v súvislosti s koronavírusovou epidémiou na úroveň 5 mld. RON, pričom tento strop môže byť v závislosti od finančných potrieb MSP ešte zvýšený na 30 mld. RON. Do 100 % je dotovaný úrok, pričom záruka pokrýva až 90 % úveru do 1 mil. eur. a 50 % pri úveroch nad 50 mil. RON.

Úroveň nezamestnanosti v Rumunsku patrí dlhodobo medzi vyššie v rámci štátov Európskej únie. Do krízového obdobia však Rumunsko vstupovalo s relatívne dobre pripraveným trhom práce a nezamestnanosťou pod úrovňou 5 %. Oproti ostatným krajinám, už prvá vlna znamenala zásadný rast nezamestnanosti v Rumunsku. V druhom kvartáli roka 2020 dosiahla nezamestnanosť úroveň 6,5 %. Pokles prípadov v prvej vlne, otvorenie prevádzok a návrat do normálneho stavu v Rumunsku zásadný pokles nezamestnanosti nepriniesol a počas celého roka 2020 sa nezamestnanosť pohybovala blízko úrovne 6 %. Druhá vlna a opatrenia sa preto v Rumunsku na trhu práce prejavili skôr stagnáciou nezamestnanosti ako jej opätovným rastom. Skončenie druhej vlny koronakrízy znamenalo pokles úrovne nezamestnanosti v druhom kvartáli roka 2021 na 5,3 %, avšak tretia vlna znamenala opätovne nárast

²²Spracované podľa <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/italy-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html> a <https://www.mef.gov.it/en/covid-19/The-main-fiscal-measures-adopted-by-the-Italian-Government/>

nezamestnanosti. V tomto sa Rumunsko opäť odlišuje od iných krajín porovnávaných v tejto štúdii, kde tretia vlna nemala zásadnejší vplyv na opätovný nárast nezamestnanosti. Nezamestnanosť sa ku koncu roka 2021 dostala na úrovne 6 %.

Graf 49: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Rumunsku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Na podporu trhu práce a udržanie zamestnanosti bolo predstavených niekoľko opatrení. Vláda zaviedla tzv. kurzarbeit s náhradou až 75 % príjmu za zamestnanca, ktorý bol ovplyvnený koronavírusovou krízou počas núdzového stavu. Poskytla tiež podporu zamestnávateľom, ktorí v období jún až december 2020 zamestnali na plný úväzok osobu vo veku viac ako 50 rokov, ktorých zamestnanie sa skončilo z dôvodov na strane zamestnávateľa (teda nie z dôvodov na strane zamestnanca, ako napr. skončenie za porušenie pracovnej disciplíny). Podpora bola tiež poskytnutá pre mladých uchádzačov o prácu vo veku 16 – 29 rokov, ktorí sú v evidencii nezamestnaných. Na každú osobu zamestnanú v týchto kategóriách bola poskytnutá podpora maximálne 2 500 RON (500 eur) mesačne, až do 50 % mzdy zamestnanca počas 12 mesiacov.

Zamestnávateľom, ktorí zamestnávali zamestnancov na dobu určitú nie dlhšiu ako tri mesiace, bola poskytnutá podpora v podobe kurzarbeitu vo výške 41,5 % mzdy týchto zamestnancov, najviac však 41,5 % priemernej hrubej mzdy za rok. Taktiež bola v Rumunsku poskytnutá podpora zamestnávateľom, ktorí zamestnávajú pracovníkov na teleprácu, a to vo výške 2 500 RON (500 eur) na každého telepracovníka. Podpora bola poskytnutá najmä na nákup technologických tovarov a služieb potrebných na výkon ich činnosti. Nárok na podporu vznikol každému zamestnancovi, ktorý takto pracoval najmenej 15 dní.

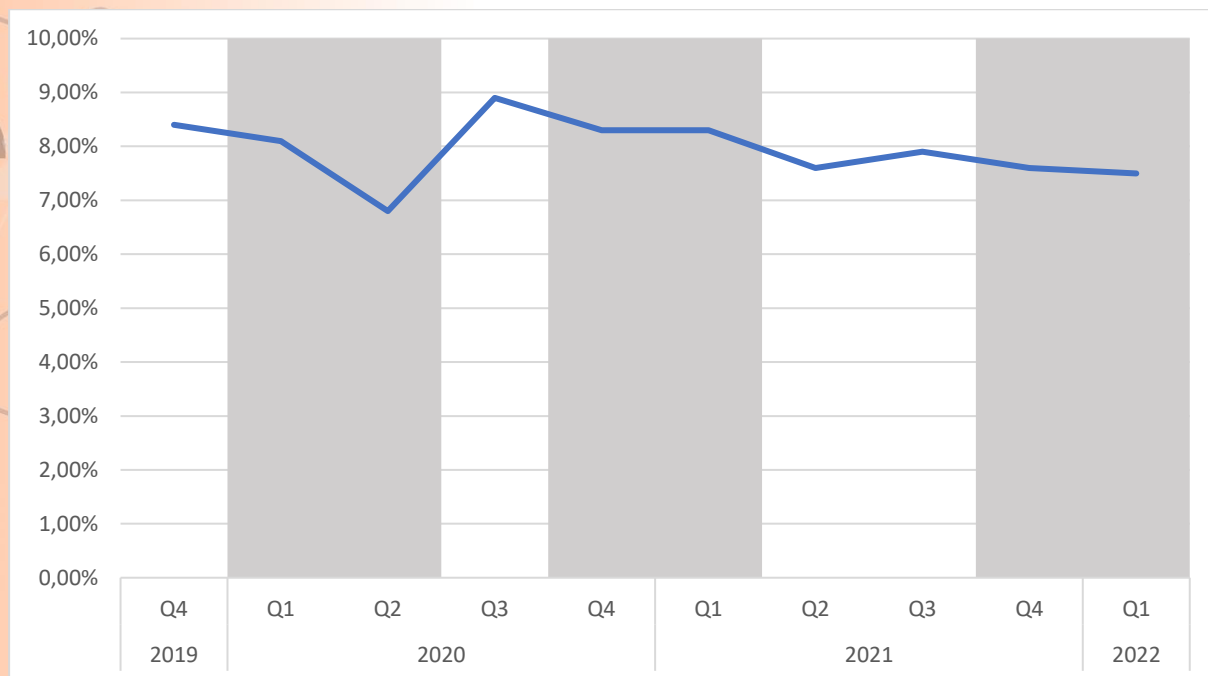
Taktiež boli prijaté niektoré ďalšie kompenzačné schémy, napr. predĺženie dávky v nezamestnanosti.²³

4.7 Francúzsko

Nezamestnanosť vo Francúzsku v predkrízovom období, t. j. na konci roka 2019 dosahovala 8,4 %. V prvom a druhom kvartáli roka 2020, ktoré boli značne zasiahnuté prvou vlnou koronakrízy, došlo vo Francúzsku k poklesu nezamestnanosti, a to dokonca pod úroveň 7 %. Celkový rast nezamestnanosti nastal až v treťom kvartáli roka 2020, pričom s príchodom tretej vlny vo Francúzsku došlo k stabilizácii vývoja a nezamestnanosť sa udržala okolo 8 %. Druhý a tretí kvartál 2021 znamenali tiež udržiavanie nezamestnanosti a jej pozvoľný pokles pod úroveň 8 %. Opatrenia v rámci tretej vlny už následne neznamenali turbulentný vývoj na trhu práce.

²³<https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/romania-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

Graf 50: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená vo Francúzsku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

OECD (2020) uvádza 4 hlavné oblasti, ktoré boli zavedené, aby došlo k podpore francúzskej ekonomiky v čase krízy spôsobenej koronavírusom:

1. Zamestnanosť
2. Odklad platieb
3. Finančné nástroje
4. Štrukturálne podniky

V rámci oblasti zamestnanosti vláda zaviedla opatrenia týkajúce sa skrátenia pracovného času, mzdových subvencií a pomoci pre SZČO. Opatrenia zamerané na skracovanie pracovného času spôsobili, že podniky začali dočasne prepúšťať svojich zamestnancov. V roku 2020 bol podľa portálu France24 (zo dňa 22. apríla 2020) každý druhý zamestnanec v súkromnom sektore dočasne prepustený (čo bolo viac ako 10 miliónov zamestnancov vo

Francúzsku). Títo prepustení zamestnanci mali nárok využívať program odškodnenia, v ktorom im mzdy vyplácal štát.

Európska komisia dňa 30. marca 2020 schválila opatrenie s názvom “Fonds de solidarité”. Tento fond vo výške 1,2 mld. eur mal formu priamych grantov, ktorých cieľovými príjemcami boli SZČO, malé podniky a mikropodniky s maximálne 10 zamestnancami, ktoré však museli spĺňať dané podmienky pre získanie grantu. Prvou podmienkou pre získanie grantu bol ročný obrat 1 mil. eur. Druhou podmienkou pre nárok na grant mali spoločnosti, ktoré museli svoj podnik zatvoriť v dôsledku pandémie COVID-19, resp. ak ich mesačný obrat klesol o 70 % v porovnaní s obratom v rovnakom období minulého roka. V apríli roku 2020 došlo k navýšeniu fondu, kedy sa rozšíril rozpočet pre podnikateľov o 500 mil. eur.

S cieľom predísť narušeniu likvidity podnikov Francúzsko zaviedlo opatrenia aj v oblasti odkladu platieb. Išlo o zmeny týkajúce sa daní z príjmov (v jednotlivých prípadoch aj oslobodenie od daní z príjmov a daní z príjmov právnických osôb), príspevkov na sociálne zabezpečenie, v nájomnom a miestnych poplatkoch (odklady platieb) a tiež v dlhovom moratóriu. V rámci dlhového moratória išlo o zavedenie odkladu splátok dlhov. Francúzsko umožnilo podnikom získať výhodné pôžičky s nízkym úrokom (0,25 % p. a.), pričom výška pôžičky sa rovnala 3 mesačným príjmom a podniky ju mali začať splácať v priebehu 1 roka. Dlhové moratória boli zriadené s podporou vlády alebo v niektorých prípadoch išlo aj o vlastnú iniciatívu od komerčných bánk. Okrem získania výhodnej pôžičky mali podniky možnosť aj opätovne prerokovávať úverové podmienky.

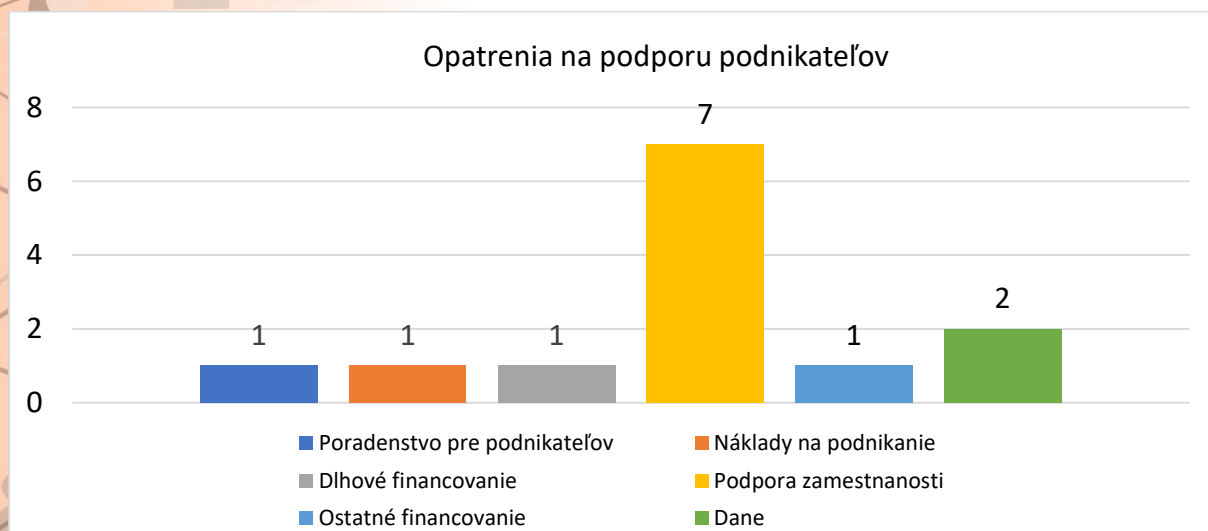
V oblasti finančných nástrojov boli zavedené opatrenia v oblasti záruk na úroky, priamych pôžičiek a grantov a dotácií. Záruky na úvery, ktorých cieľom bola snaha o sprístupnenie úverového financovania pre podnikateľov, boli jedným z finančných nástrojov, ktoré Francúzsko zaviedlo. V marci 2020 bol zavedený program úverov so štátnou zárukou vo výške 300 mld. eur prostredníctvom BPI France, ktorý mal pomôcť malým a stredným podnikom zasiahnutým krízou COVID-19.

Ďalším opatrením bolo poskytovanie kompenzácie do výšky 1 500 eur pre SZČO a MSP. Podmienkou bolo, aby bol ich obrat nižší ako 1 mil. eur, resp. ak ich mesačný obrat klesol o 70 % v porovnaní s obratom v rovnakom období minulého roka.

V štvrtej oblasti štrukturálnej politiky Francúzsko zaviedlo opatrenia vo vyhľadávaní nových trhov, v teleworkingu a urýchlenie digitalizácií a v oblasti inovácií. Tieto opatrenia mali pomôcť podnikom prijať nové postupy a technológie, akými sú napr. podpora podnikov prostredníctvom súborov nástrojov pre prácu na diaľku, rôzne poradenstvá pre spoločnosti a nakoniec aj pomôcť im zvýšiť ich konkurencieschopnosť. Oblasť inovácií zahŕňa podporu začínajúcich podnikov. Francúzsko zaviedlo plán pre podporu likvidity pre začínajúce podniky v celkovej hodnote 4 mld. eur. Tento plán zahŕňal napr. pomoc v podobe predčasného vyplatenia daňových úľav alebo urýchlenie vyplatenia naplánovaných investícií.

Podľa Wordbankby sme vo všeobecnosti mohli podporu podnikateľov zdeliť do 6-tich typov, pričom ich počet v jednotlivých kategóriách zobrazuje Graf X:

Graf 51: Opatrenia na podporu podnikateľov vo Francúzsku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe OECD

V type podpory poradenstvo pre podnikateľov ide o sprostredkovateľské služby. Podnikatelia sa v prípade problémov so splácaním dlhov mohli obrátiť na štátom podporovaného sprostredkovateľa úverov.

V kategórii nákladov na podnikanie ide o zníženie daní, poskytovanie rôznych daňových úľav a zníženie vybraných poplatkov. Dlhové financovanie zahŕňajú zvýhodnené podmienky pre úvery s cieľom zlepšiť likviditu podnikov. Najviac (7) nástrojov môžeme vidieť pri podpore nezamestnanosti. Ide o nasledovné nástroje:

- Dávky v nezamestnanosti pre zamestnancov, ktorí v dôsledku pandémie prišli o prácu;
- Poskytovanie mzdových dotácií pre zamestnancov s minimálnou alebo nižšou mzdou;
- Rozšírenie systémov skrátených pracovných úväzkov;
- Preplácanie platenej dovolenky v prípade, že zamestnanci musia zostať doma, aby sa postarali o svoje deti;
- Posilnenie fondu solidarity pre SZČO a mikropodniky;
- Pomoc pre SZČO, ktorí zaznamenali prudký pokles obratu (70 % strata oproti minulému obdobiu);
- Poskytnutie transferu do výšky 1 500 € pre SZČO a malé a stredné podniky;
- Nezamestnaní majú možnosť poberať svoje dávky naďalej bez toho, aby sa pandemické obmedzenia nejakým spôsobom započítavali do výpočtov na dávky v nezamestnanosti.

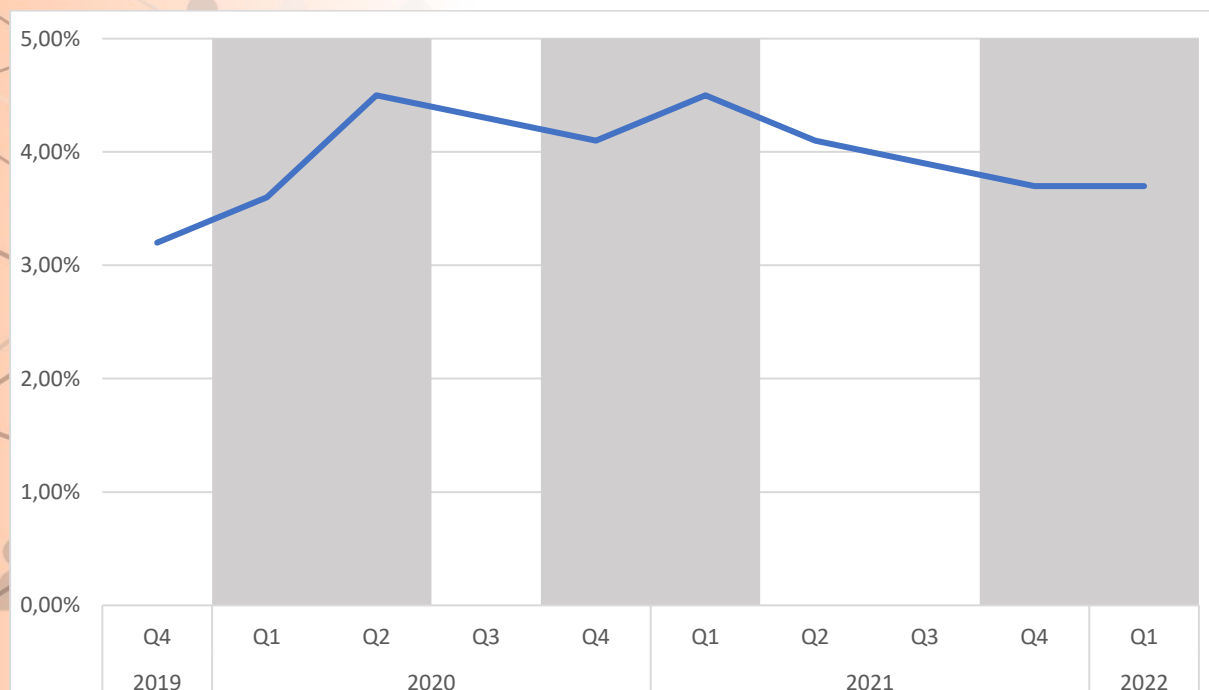
Nástroj v oblasti ostatného financovania znamená finančnú podporu pre podniky, ktoré buď museli svoju činnosť v dôsledku pandémie ukončiť, alebo obmedziť.

Podpora v oblasti daní zahŕňa nástroje ako zrýchlené vrátenie daní a daňových úľav či rôzne odklady platieb príspevkov na sociálne zabezpečenie a tiež dane z príjmov právnických a fyzických osôb pre firmy a podnikateľov.

4.8 Maďarsko

Aj Maďarsko patrí bezpochyby medzi najbližších obchodných partnerov Slovenska. Vývoj nezamestnanosti v Maďarsku tiež potvrdil trendy v ostatných krajinách. Predkrízová úroveň nezamestnanosti bola relatívne nízka, a to konkrétne na úrovniach 3,2 %, avšak už v prvom a druhom kvartáli roka 2020 vplyvom krízy vzrástla na 4,5 %. Ďalší vývoj bol podobný ako v ostatných krajinách, kedy nezamestnanosť v treťom kvartáli klesla. Pokles sa potvrdil aj vo štvrtom kvartáli roka 2020, a to napriek tomu, že už opätovne rástol počet prípadov. Karanténne opatrenia sa v nezamestnanosti prejavili v prvom kvartáli roka 2021, kedy nezamestnanosť vzrástla na opätovnú úroveň 4,5 %. Postupný pokles nezamestnanosti na úrovne 3,9 %, resp. 3,7 % pokračoval počas roka 2021 a tretia vlna koronavírusu už nemala zásadnejší vplyv na rast nezamestnanosti (avšak spomalila pokles nezamestnanosti v Maďarsku).

Graf 52: Miera nezamestnanosti vekovej kategórie 15- až 74-ročných, sezónne neupravená v Maďarsku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu

Za relatívnym úspechom, a teda zvýšením nezamestnanosti iba o jeden a pol percentuálneho bodu sú aj opatrenia maďarskej vlády, ktoré boli realizované na podporu ekonomiky. Maďarská vláda však zvolila postup, ktorý zo začiatku nevedol k spusteniu veľkých schém pomoci. Jednou z prvých schém bola až schéma na pomoc ekonomike z apríla 2020 a mala formu priamych stimulov pre stredne veľké a veľké podniky, ktoré boli zasiahnuté koronavírusovou uzáverou. V polovici apríla bola schválená aj pomoc z nevyčerpaného balíka eurofondov zameraná na priame dotácie pre mikro, malé a stredne veľké podniky.

Na udržanie zamestnanosti bola tiež prijatá schéma tzv. kurzarbeitu. Z čerpania však boli vylúčené napr. neziskové organizácie. Zo začiatku bol poskytnutý podnikom, ktoré v dôsledku koronavírusovej situácie znížili pracovný čas zamestnancov o 30 – 50 % v porovnaní so situáciou pred touto situáciou a ktoré dokázali preukázať pokles objednávok o menej ako 50 %, pričom sú dôležité pre ekonomiku. Každý zamestnanec, ktorý by prišiel o prácu dostal od štátu 70 % mzdy, o ktorú by prišiel v dôsledku straty odpracovaných hodín. Výška poskytnutého príspevku bola ohraničená dvojnásobkom minimálnej mzdy mesačne (asi 600 eur). Zamestnávatelia sa museli zaviazat' udržať pracovné miesto minimálne do konca roka, pričom skrátený pracovný čas nemohol poklesnúť pod 4 hodiny za pracovný deň a zamestnávatelia sa museli zaviazat' tiež vzdelávať zamestnancov 30 % z pracovného času, ktorý bol skrátený v dôsledku koronakrízy. Kritika tohto opatrenia sa dotkla najmä toho, že opatrenie bolo zavedené a spustené až 5 týždňov po vyhlásení núdzového stavu v Maďarsku či z dôvodu relatívne nízkych dotácií na jedno pracovné miesto. Napriek tomu bolo podporených zo schémy asi 100 tis. pracovných miest vo výrobnnej sfére, 32 tis. pracovných miest v obchode, 18 300 miest v ubytovacích službách a 10 tis. miest v administratívnom sektore.

5 ODPORÚČANIA PRE VLÁDU SR PRE NASLEDUJÚCU FÁZU OBNOVY RASTU A KONKURENCIESCHOPNOSTI SR

Na základe tejto štúdie je možné formulovať celý rad odporúčaní, ktoré by mali pomôcť Slovensku obnoviť rast hospodárstva a konkurencieschopnosti aj v ďalšom období po kríze COVID–19. Zamestnávateľa dlhodobo predkladajú koncepcie rozvoja, pričom niektoré problémy sú navyše pandemiou ešte zdôraznené a vyžadujú ďalšie riešenia.

Počas krízy COVID–19 sa podarilo spomedzi nesystémových daní odstrániť tzv. bankový odvod. Slovenský daňovo-odvodový systém však ostáva stále komplikovaný, s množstvom sektorových daní, spomedzi ktorých je možné spomenúť napr. osobitný odvod z podnikania v regulovaných odvetviach či daň z neživotného poistenia. Napriek množstvu nových daní, ktoré boli v uplynulom období do systému zavedené sa žiadnej z vlád nepodarilo dosiahnuť vyrovnané hospodárenie štátu, pričom pandémia hospodárenie štátu ešte výrazne zhoršila. Predošlé vlády navyše zaviedli niekoľko systémov tzv. skrytého zdanenia. Napr. zdanenie fyzických osôb sa postupne zvýšilo prostredníctvom zamrznutej valorizácie tzv. nezdaniteľnej časti základu dane, pre podnikateľov sa zmenili pravidlá pre odpisovanie dlhodobého majetku firiem. Všetky tieto zásahy do daňového systému, spolu so selektívnym znižovaním niektorých daní – napr. DPH či zníženia dane z príjmov právnických osôb pre niektoré podniky sme došli do stavu, kedy je slovenský daňový systém komplikovaný, napriek tomu však výber z daní nestačí na dosiahnutie ani len vyrovnaného štátneho rozpočtu.

Zamestnávateľa odporúčajú zavedenie komplexnej daňovo-odvodovej reformy. Táto reforma by mala mať za cieľ odstrániť selektívne dane a znížiť počet sadzieb dane. Niektoré dane selektívne znevýhodňujú časť podnikateľov a deformujú tak daňovo-odvodový systém a podnikateľské prostredie. Zároveň zamestnávateľa podporujú zjednodušenie systému pre zamestnancov. Súčasný systém, najmä sociálnych odvodov je zložitý a zlúčenie viacerých fondov do jedného by mohlo znížiť náklady na administráciu systému. Zatiaženie práce je vysoké a cena práce sa stáva na Slovensku neúmerne vysokou. Daňovo-odvodové zataženie

práce sa na celkových nákladoch na zamestnanca podieľa polovicou a tento stav je z pohľadu zamestnávateľov neudržateľný. Navyše vysoké daňovo-odvodové zaťaženie práce je ešte umocnené výškou minimálnej mzdy a jej pravidelným zvyšovaním nad možnosti ekonomiky. Šesť stupňov minimálnej mzdy vytvára nerovnováhu na trhu práce. Vláda doteraz neriešila vyššie zdaňovanie vyššie príjmových skupín obyvateľstva a neuvažovala nad zavedením jednej sadzby dane pre fyzické osoby, čo sa v minulosti osvedčilo. Súčasný stav ešte výraznejšie komplikuje daňovo-odvodový systém.

Vláda sa podľa nášho názoru dostatočne nevenuje riešeniu dlhovej služby a znižovaniu deficitu, najmä prostredníctvom znižovania výdavkov štátu. Chýba koncepčný tlak na veľké reformy, ktoré majú za cieľ riešiť štruktúru verejných výdavkov Slovenskej republiky. Neustále zaznievajú snahy riešiť deficit verejných financií prostredníctvom zvyšovania daní a zavádzania nových nekonceptných daní – napr. návrh na osobitnú daň z ropy, návrhy na zvýšenie osobitného odvodu pre regulované subjekty, zvýšenie spotrebných daní a pod.

Zamestnávatelia podporujú snahy o dlhodobú stabilizáciu verejných financií, najmä reformou dôchodkového systému. Zmeny v druhom pilieri, ktoré vláda predstavila a majú napomôcť zvýšeniu budúcich dôchodkov vnímame pozitívne. Zamestnávatelia vnímajú pozitívne aj snahu vlády naviazať vek odchodu do dôchodku na strednú dĺžku života. Pozitívne zmeny sú však čiastočne degradované nesystémovými návrhmi, ktoré v tomto prípade predstavuje rodičovský bonus, ktorého zavedenie vytvára ďalšie deficity verejných financií.

Zavedenie systematického legislatívneho procesu a zníženie byrokracie

Zamestnávatelia už dlhodobo považujú za chybu prijímanie legislatívy v skrátenejších legislatívnych konaniach či formou „prílepkov“ k zákonom. Aj dobré myslené zmeny dokážu podnikateľskému prostrediu uškodiť, a to najmä vtedy, ak sú zákony nevykonateľné, ale napriek tomu podnikatelia musia znášať finančné sankcie z prípadného nevykonania povinností. Problémom je príprava zákonov „od stola“, bez dostatočného vyčíslenia vplyvov

a dopadových štúdií. Napriek tomu, že nová vláda sa zaviazala využívať inštitút skráteného legislatívneho konania iba výnimočne, viackrát tento záväzok porušila.

Najmä v čase koronavírusovej pandémie dochádzalo k výraznému nárastu legislatívy, ktorá bola prijímaná v zrýchlenom konaní a zamestnávateľom nebol poskytnutý dostatočne dlhý čas na to, aby sa na zmeny vedeli adaptovať. Kým však časy koronakrízových opatrení boli veľmi turbulentné a na vývoj bolo treba reagovať rýchlo, súčasné obdobie je už charakterizované normálnym chodom života. Vláda však aj napriek tomu, že pandémia skončila, využíva inštitút skráteného legislatívneho konania na presadzovanie svojich zámerov. Už viackrát sa však ukázalo, že realizovať niektoré reformné kroky prostredníctvom zrýchleného legislatívneho konania môže byť kontraproduktívne a spôsobí v spoločnosti zásadné problémy. Presadenie reformy daňovej politiky v zrýchlenom konaní sa dotýka nielen rodín, ako bolo deklarované, ale i samospráv a zamestnávateľov. Na takúto zmenu sa musia pripraviť celé účtovné oddelenia zamestnávateľov, čo bez dostatočného času a s chybami v legislatíve nie je možné. Väčšina zmien, ktoré sú neodôvodnene prijaté v skrátanom legislatívnom konaní, majú za následok problémy aj na strane zamestnávateľov.

Z hľadiska stability prostredia vnímame negatívne, že rozsiahle balíčky s obrovským dopadom na verejné financie sú prijímané v skrátanom legislatívnom konaní bez toho, aby zamestnávatelia či samosprávy boli vtiahnutí do tvorby a prípravy takejto legislatívy (a vzhľadom na fakt, že sa jednalo o zásah do zdaňovania práce, považujeme účasť zamestnávateľov v MPK za prirodzenú).

Celkovo dochádza k zhoršovaniu kvality sociálneho dialógu. Nie je akceptovateľné, aby sa zástupcovia zamestnancov a zamestnávateľov stretávali len dvakrát do roka. Pandémia narušila stretávanie tripartity, a preto zamestnávatelia navrhujú návrat k zaužívanej praxi viacerých stretnutí.

Chýbajúce dopadové štúdie by sa mali stať nedeliteľnou súčasťou zákonov a pripravované by mali byť nezávislé. V prípade, ak existuje viacero právnych výkladov verejnoprávnej normy,

navrhujeme zavedenie pravidla, aby bol zvolený taký, ktorý čo najmenej zasahuje do základných práv a slobôd súkromných osôb. Konanie štátnych orgánov by malo byť len v medziach zákona a vláda by sa mala zamerať na to, aby jej podriadené úrady zásadne dodržiavali tento princíp. Vzhľadom na priebeh pandémie bola moc zverená hlavnému hygienikovi, ktorý uzatváral prevádzky aj zo dňa na deň neakceptovateľným zásahom do práva na podnikanie. Zamestnávateľa tiež požadujú zavedenie oddelenia hlasovania medzi druhým a tretím čítaním a sfunkčnenie inštitútu tretieho čítania v parlamente, ktorý je v súčasnej podobe nefunkčný.

Slovensko zaostáva aj v elektronizácii služieb verejnej správy. Problém s digitalizáciou sa prejavil aj počas pandémie a pretrváva dodnes. Je napr. sklamaním to, že neexistuje možnosť založenia podnikania online prostredníctvom jednej webstránky. Podnikatelia sú naďalej nútení zriaďovať si samostatné prístupy do systémov jednotlivých inštitúcií, ako napr. daňový úrad alebo Sociálna poisťovňa. Zamestnávateľa pozitívne vnímajú prijatie novej stavebnej legislatívy. Schválené návrhy majú potenciál odstrániť kľúčové nedostatky a diery v stavebnom práve.

Slovenská legislatíva bola zameraná najmä na posilnenie tradičného zamestnávania formou trvalého pracovného pomeru na úkor flexibilnejších foriem zamestnania. Existujú významné bariéry pri zamestnávaní nového zamestnanca. Problémy pri zamestnávaní a nízka flexibilita zamestnania sa prejavila aj počas koronakrízového obdobia. Z hľadiska flexibility trhu práce sa podarilo presadiť trvalý systém kurzarbeitu, ktorý môže pomôcť zamestnávateľom v problémoch. Zároveň však platí, že štát by mal presadzovať niektoré koncepčné opatrenia. Zamestnávateľa presadzujú prijatie nového, moderného zákonníka práce, ktorý nebude vytvárať neúmernú regulačnú záťaž pre podniky. Ten by mal zohľadňovať aj nové potreby digitálnej ekonomiky. Z tohto pohľadu sa podarilo do zákonníka práce presadiť najmä flexibilnejšiu prácu z domu. Z hľadiska flexibility práce považujeme za nesprávne, že existuje kumulácia príplatkov za prácu v sobotu, nedeľu, cez víkend, sviatkov a v noci. Zamestnávanie zamestnancov, ak prípadne pracovná zmena na nedeľu, ktorá je zároveň sviatkom

a zamestnanec pracuje v noci, je neúmerne drahé a zamestnávateľ v takomto prípade môže byť stratový. Niektorí zamestnávatelia nemôžu prerušiť vykonávanie práce počas tohto dňa, a preto podnikajú so stratou, ktorú nevedia nijakým spôsobom riešiť, lebo je nariadená zákonom.

Flexibilita práce povedie zo strednodobého hľadiska k efektívnejšiemu využívaniu pracovných síl. Za nevyhnutné považujeme tiež zjednodušenie legislatívy k BOZP. Príslušné orgány by sa mali sústrediť najmä na oblasť prevencie a poradenstva, nie na pokutovanie zamestnávateľov.

Vzhľadom na akútny nedostatok kvalifikovaných pracovných síl a vzhľadom na fakt, že rozvoj slovenskej ekonomiky vytvára toľko pracovných príležitostí, že miestny trh ich nedokáže uspokojiť, by sa Slovensko malo sústrediť aj na prehodnotenie imigračnej politiky. Cieľom by malo byť získavať najmä vzdelanú pracovnú silu a talenty, ktoré majú potenciál najviac prispieť k rozvoju ekonomiky v budúcnosti. Príslušné politiky štátu by sa okrem zjednodušenia administratívnych povinností mali sústrediť aj na jazykové kurzy a zjednodušenie uznávania dokladov o vzdelaní. Lákanie talentov je možné posilniť cezhraničnými štipendiami pre najlepších študentov. V tejto oblasti sa podarilo zjednodušiť podmienky najmä prijatím inštitútu dočasného útočiska pre utečencov z Ukrajiny, Slovensko by však malo mať ambíciu pritiahnúť kvalifikovanú pracovnú silu a talenty aj z iných, príbuzných krajín (napr. Srbsko, Bielorusko, ale i Rusko, Severné Macedónsko či Bosna a Hercegovina).

Kriza COVID-19 výrazne prehĺbila nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily a vytvorila nedostatok pracovníkov v niektorých segmentoch ekonomiky. Zamestnávatelia dlhodobo presadzujú zmenu vo vzdelávacom systéme, ktorý by mal riešiť potreby trhu práce. V súčasnosti sa však napriek niektorým čiastkovým zmenám javí, že školy nemajú záujem vychovávať pracovnú silu pre prax. Zároveň boli školy uzatvorené prevažnú časť zo školských

rokov 2020 a 2021, čo pre niektorých žiakov znamenalo výrazné výpadky, ktoré môžu mať vplyv na ich pracovnú kariéru.

Vzdelávanie počas pandémie COVID-19 prinieslo niekoľko pozitív, ako je napr. väčšia digitalizácia vzdelávacieho obsahu. Taktiež sa podarilo zaviesť online vzdelávanie a spustené boli aj letné školy, ktoré čiastočne pokračujú aj po skončení krízy a môžu pomôcť so vzdelávaním ohrozených vrstiev obyvateľstva. Napriek tomu pandémia spôsobila vážne problémy v systéme vzdelávania. Zamestnávateľia preto pokračujú v upozorňovaní na zlý stav vzdelávacieho systému v SR. Je potrebné zamerať sa na ďalšie zmeny v systéme vzdelávania. Pozitívne zmeny, ktoré sa dotýkajú obsahu, musia byť nasledované zmenami v motiváciách jednotlivých agentov pôsobiacich v systéme vzdelávania. To je možné dosiahnuť najmä zmenou financovania vzdelávacieho systému. Normatívny systém financovania sa v súčasnosti javí byť prekonaný a i keď pôvodná myšlienka mala viesť ku konkurencii škôl, táto konkurencia sa dnes javí ako nedostatočná. Škôl je priveľa, bojujú o malý počet žiakov, a preto sa najmä snažia naplniť kapacity, a to aj znižovaním kvalitatívnych kritérií. Je potrebné zmeniť tento systém, ktorý bude v regionálnom (teda najmä strednom) školstve odmeňovať najlepších (napr. na základe uplatniteľnosti absolventov). Taktiež je potrebné redukovať prebujnelý zoznam jednotlivých odborov a počty škôl prispôsobiť súčasnej demografickej situácii.

Zamestnávateľia dlhodobo odporúčajú zamerať sa na zmeny v systéme celoživotného vzdelávania. Tie by sa mali týkať nastavenia potrieb trhu práce na systém celoživotného vzdelávania, zmien vo financovaní celoživotného vzdelávania (napr. zavedením voucherov), zvýšenia atraktivity tohto systému, zmien v licencovaní subjektov či zmien financovania.

V oblasti stredného a vysokého školstva je problémom financovanie škôl a školských zariadení. Školy sú motivované získať čo najviac študentov, a preto častokrát znižujú nároky na prijatie, ale i následne na úspešné ukončenie vzdelávania. Problémom je zle nastavené

bakalárske vzdelávanie, ktoré je prijímané s dešpektom, ako i zaostávajúce materiálo-technické vybavenie škôl.

Zamestnávateľa požadujú optimalizáciu stredných škôl na základe demografického vývoja, pričom štát by sa mal tiež zamerať na optimalizáciu odborov na stredných školách či na zvýšenie výučby a dôrazu na matematiku, fyziku, informatiku, chémiu a biológiu.

V oblasti vysokého školstva je niekoľko reforiem, ktoré je nevyhnutné vykonať. Nový vysokoškolský zákon priniesol so sebou niekoľko pozitívnych zmien, ktoré RÚZ privítala, napr. zvýšenie tlaku na spájanie jednotlivých škôl, napriek tomu sme presvedčení, že v systéme je nevyhnutné pokračovať so zmenami vo financovaní. Problémom sa javí produkcia veľkého počtu absolventov spoločenských vied a tiež dešpekt k bakalárskemu stupňu vzdelávania. Považujeme za neefektívne vzdelávať „všetkých všetko“ a cieľom vysokej školy nemusí byť len produkcia inžinierov a magistrov.

Kríza COVID-19 priniesla aj rastúce ceny energií a vstupov pre podniky, čo sme rozsiahlo analyzovali v Kapitole 2. Aby zamestnávateľa ostali so svojimi výrobkami konkurencieschopní, je nevyhnutné stabilizovať aj daňovo-odvodové zaťaženie, pretože jeho ďalší rast môže ohroziť samotnú výrobu v niektorých podnikoch, keďže výrobky sa stanú nepredajnými.

Ceny vstupov zároveň ovplyvňujú environmentálne poplatky. Vhodným nástrojom podpory konkrétnych produktov priemyselných podnikov môžu byť aj výnosy z dražieb emisných kvôt. Slovensko však prostriedky z Environmentálneho fondu nevyužíva dostatočne a väčšina z nich ostáva nevyužitá. Vzhľadom na zvyšujúce sa ceny energií zamestnávateľa podporujú uvoľnenie týchto prostriedkov ako kompenzáciu priemyslu. Zvyšujúce sa ceny elektrickej energie a nedostatočná výška kompenzácií z Envirofondu pre energeticky náročné výroby spôsobuje už dnes úvahy o uzatváraní moderných závodov na Slovensku (napr. hlinikáreň v Žiari nad Hronom či zlievareň v regióne Oravy). Európske pravidlá umožňujú kompenzáciu až do výšky 25 % z celkových výnosov z emisných povoleniek, ak zároveň intenzita podpory

na jeden podnik nepresiahne 75 % vynaložených nákladov na nepriame emisie. Slovenská podpora je však nízka, napriek tomu však mešká prijatie legislatívy, ktorá by umožnila zmeny na väčšiu podporu priemyslu.

Na trhu energií zamestnávateľia presadzujú viaceré zmeny. Na cenu energií mali v minulosti vplyv najmä podpora obnoviteľných zdrojov energie, spaľovania lignitu a vysoké prenosové a distribučné poplatky. Oceňujeme preto snahu vlády ukončiť podporu ťažbe lignitu v regióne Hornej Nitry. Je potrebné pokračovať v zvyšovaní transparentnosti a predvídateľnosti tvorby a uplatňovania regulačnej politiky a v podpore fungovania obnoviteľných zdrojov v trhovom prostredí, a to nielen na základe dotácií. Vláda musí pokračovať vo využívaní prostriedkov z európskych fondov, modernizačného fondu a obdobných mechanizmov (ako i Plán obnovy) na modernizáciu energetického sektora. RÚZ zároveň nesúhlasí s úvahami uvalenia spotrebnej dane na zemný plyn alebo ropu, ktoré by mohli spôsobiť nárast cien koncových produktov. Aj vzhľadom na medzinárodnú situáciu podporuje RÚZ zachovanie dodávok strategických surovín, ktorých plynulé dodávky sú nevyhnutným predpokladom fungovania slovenských podnikov.

Dôležitosť vedy a výskumu sa naplno ukázala počas pandémie COVID-19. Dlhodobé problémy, na ktoré upozorňuje RÚZ sa počas pandémie ukázali vo väčšom meradle. Dôležitosť vedy stúpla, a to, či už vzhľadom na nutnosť hromadného testovania, či sekvenovania jednotlivých vzoriek vírusu, alebo vzhľadom na nutnosť správne štatisticky interpretovať výsledky. Digitalizácia, ktorá bola predošlé roky zanedbávaná sa ukázala ako kľúčový faktor pri doručovaní výsledkov potenciálne pozitívnym zamestnancom, umiestňovania zamestnancov do karantény či informovaní obyvateľstva o platných obmedzeniach a nefunkčnosť niektorých systémov v prvých fázach pandémie vytvorila vážne problémy. Rovnako tak nastali problémy aj pri správnej interpretácii výsledkov či zbere dát o pozitívnych a negatívnych vzorkách jednotlivých ľudí, pričom aj z dôvodu nedostatku dát boli veľakrát prijaté opatrenia, ktoré nie je ani s odstupom času možné považovať za optimálne.

Aj vzhľadom na tieto skúsenosti sa zamestnávateľia prikláňajú k dlhodobým riešeniam, ktoré umožnia Slovensko pripraviť na podobné situácie, ktoré v budúcnosti môžu nastať. Je potrebné pokračovať v naštartovaných procesoch, ktoré umožnia lepšiu podporu najmä aplikovanému výskumu. Štát sa musí zamerať na auditovanie vynakladania európskych zdrojov na vedu a výskum, aby tieto prostriedky neboli používané na konvenčné podnikové projekty a netransparentné alebo prípadne podvodné projekty. Je potrebné naštartovať finančnú motiváciu na spoluprácu medzi firemným prostredím a univerzitami či vedeckými pracoviskami. V tomto smere paradoxne COVID-19 prispel k väčšej spolupráci na poli niektorých vied, avšak táto spolupráca je stále nekoncepčná a nie je zo strany štátu dostatočne finančne podporovaná. Daňovo-odvodové prostredie je však na Slovensku stále nastavené tak, že podporu súkromného kapitálu vedy a výskumu skôr trestá, ako by ju podporovalo. Investície do vedy a výskumu by mali byť odmenené benefitmi. Štát by sa mohol zamerať na nastavenie podmienok pre získanie rizikového kapitálu do verejných výskumných inštitúcií či zjednodušiť reguláciu pre investičné fondy.

Zamestnávateľia podporujú vytvorenie nástroja na zavedenie superodpočtu výdavkov vynaložených na výskum a vývoj až do výšky 200 %.

ZHRNUTIE

Kríza COVID–19 znamenala jednu z najväčších výziev pre Slovensko a jeho ekonomiku od vzniku republiky od roku 1993. Podobne veľká pandémie sa na tomto území nevyskytla posledných sto rokov. Pandémia sa na našom území prejavila v niekoľkých vlnách, ktoré boli svojím charakterom rôzne. Kým prvá vlna, ktorá spôsobila vážne problémy najmä v krajinách západnej Európy, bola na Slovensku počtom obetí a infikovaných veľmi nízka, ďalšie vlny boli strmé a nakazení sa rátali v tisícoch. Kríza zanechala za sebou taktiež tisíce obetí.

Opatrenia vlády sa dajú rozdeliť na tri vlny. Napriek veľmi nízkemu počtu infikovaných v prvej vlne, ktorú je možné datovať od začiatku marca 2020, boli prijaté najvýraznejšie opatrenia, ktoré mali za cieľ znížiť mobilitu, ako i množstvo kontaktov obyvateľstva. Prakticky došlo k uzatvoreniu maloobchodného predaja, škôl, ale tiež (aj vplyvom opatrení v iných štátoch) k uzatvoreniu veľkého množstva priemyselných podnikov. Druhá vlna koronavírusu, ktorá sa začala prejavovať na prelome rokov 2020 a 2021, opätovne znamenala uzatváranie prevádzok maloobchodu, avšak uzatvorenie prevádzok priemyslu nebolo už tak dramatické. Tretia vlna koronavírusu ku koncu roka 2021 bola síce z pohľadu počtu infikovaných najvýraznejšia, vláda však prijala opatrenia najmä s ohľadom na očkovanosť obyvateľstva a k úplnému uzatvoreniu maloobchodu došlo na kratšiu dobu, napriek tomu však aj tieto opatrenia výraznejšie poškodili najmä maloobchodu. Táto vlna však už mala iba minimálny vplyv na fungovanie priemyslu a výrobnú sféru.

Všetky problémy sa prejavili aj na makroekonomických ukazovateľoch. Počas roka 2020 a roka 2021 vidíme pokles hrubého domáceho produktu, ktorý v kritickom druhom kvartáli roka 2020 dosiahol medziročný prepád o 8,8 %. V nasledujúcich mesiacoch sa situácia v ekonomike stabilizovala a k takto vysokým medziročným prepádom nedošlo. Poklesy sledujeme aj v sektore priemyslu, ktoré však dosahujú medziročne aj viac ako 30 %. Ide najmä o dôsledok protipandemických opatrení, ktoré znamenali aj uzatváranie priemyselnej výroby. Sektor stavebníctva ostal relatívne stabilný aj počas koronavírusovej situácie.

Výrazný pokles, a to o 10 % sledujeme aj v sektore maloobchodu, veľkoobchodu a služieb. Práve tento sektor bol karanténnymi opatreniami zasiahnutý veľmi výrazne.

Z pohľadu ďalších makroekonomických ukazovateľov je zaujímavým vývoj inflácie. Tá počas krízy a prvej vlny a druhej vlny koronavírusu klesla na hodnoty okolo nuly. Tretia vlna však nemala zásadný vplyv na infláciu. Od marca 2021 vidíme obrat medziročného trendu indikátora HICP. Ku koncu roka sa už hodnoty inflácie dostávajú na rekordne vysoké úrovne viac ako 5 %. Inflácia navyše pokračuje v raste aj nasledujúce obdobie, pričom medzimesačná inflácia v januári 2022 dosiahne maximálne hodnoty 2,8 %. Medziročná inflácia sa v roku 2022 dostane na úrovne vyššie ako 10 %, čo predstavuje dlhoročné rekordy.

Rast cien je vidieť naprieč sektormi a dotýka sa aj rastúcich cien priemyselných výrobcov. Rasty cien priemyselných výrobcov v roku 2022, po skončení koronakrízy a aj vplyvom konfliktu na Ukrajine dosiahli aj viac ako 30 %, čo je úplne bezprecedentné za posledných niekoľko desiatok rokov.

Relatívne pozitívnym sa počas koronakrízy javí vývoj nezamestnanosti. V celkovom porovnaní nezamestnanosť síce stúpila a miera evidovanej nezamestnanosti dosiahla v roku 2020 7,6 %, čo je o asi 3 p. b. viac ako rok predtým, avšak aj v porovnaní s minulými rokmi sa nezamestnanosť držala relatívne nízko. Najvýraznejší skokový nárast nezamestnanosti je možné pozorovať počas apríla 2020, teda počas prvej vlny koronavírusu, pričom však na nezamestnanosti sa naplno prejavili aj jednotlivé opatrenia v ďalších dvoch vlnách koronavírusu. Veľkým rizikom je najmä nerovnomerný regionálny vývoj nezamestnanosti, kedy sa tri regióny nachádzajú dlhodobo nad celoštátnym priemerom, pričom ostatné regióny sú dlhodobo pod celoštátnym priemerom. Nezamestnanosť v Prešovskom kraji dosiahla aj 12 %. Zhoršujúca sa situácia na trhu práce mala vplyv aj na rast priemernej mzdy. Medziročný nárast v druhom kvartáli roka 2020 dosiahol zápornú hodnotu na úrovni 1 %, čo po dlhom období rastu znamenalo medziročný pokles absolútnych miezd. Mzdy sa vrátili k medziročnému rastu však už nasledujúci kvartál.

Zásadný prepad zahraničného obchodu nastal najmä v prvých mesiacoch roka 2020. Zhoršujúcu sa situáciu vidíme aj v dovoze a vývoze v marci, apríli a máji 2020, čo je dôsledok nielen uzatvorenia slovenskej ekonomiky, ale tiež uzatvorenia ekonomík jednotlivých krajín. Pokles nastal vo všetkých kľúčových produktoch slovenských výrobcov, teda najmä v oblasti dopravných zariadení a ich častí.

Pandémia výrazne zhoršila hospodárenie štátu, verejný dlh Slovenska vzrástol zo 48,1 % HDP až na 63,1 % HDP. Tento ukazovateľ je mierne zlepšený vysokou hotovostnou rezervou štátu vo výške viac ako 10 % HDP, napriek tomu je však hospodárenie štátu v zlej kondícii a bude potrebné stabilizovať slovenské verejné financie.

Výrazný vplyv na zníženie dopadov koronakrízy, najmä s ohľadom na zamestnanosť boli prijaté viaceré opatrenia, ktoré dostali názov Prvá pomoc. Najvyššia podpora na pracujúceho dosiahla v apríli 2021 až viac ako 600 eur, pričom mesačná výplata bola aj viac ako 200 mil. eur. Takáto pomoc do značnej miery pomohla udržať zamestnanosť.

Výsledkom koronakrízy je taktiež zavedenie celoeurópskeho projektu Plán obnovy a odolnosti. Ide o program stimulov pre ekonomiky jednotlivých krajín, pričom podmienkou na jeho čerpanie je najmä program reforiem danej krajiny. Na Slovensku sú reformy rozložené do oblastí ako ochrana životného prostredia, reforma vzdelávania, veda, výskum, zdravotníctvo a oblasť efektívnej verejnej správy, zníženie byrokracie a digitalizácie. Väčšina z komponentov má súvis aj s požiadavkami zamestnávateľov.

Dopady koronakrízy na podnikateľov sú taktiež výrazné. Podľa údajov e-kasy došlo k poklesu tržieb, najvýraznejšie v odvetviach ako cestovný ruch a gastro či v chemickom a automobilovom priemysle. Kríza priniesla so sebou aj pozitívne javy, ako napr. väčšiu liberalizáciu home officu, vzhľadom na fakt, že zamestnávatelia boli nútení tento inštitút častejšie aplikovať. Postupne narástol aj podiel pracujúcich z domu. Negatívnym javom s obrovským dopadom na zamestnávateľov je všeobecný rast cien, najmä energetických nosičov, ako električka alebo plyn. Dokázali sme, že výrazne narástli ceny benzínu a nafty, ako

i ceny stavebných materiálov a prác, čo má vplyv na podnikateľov. Rozpad dodávateľsko-odberateľských reťazcov a politika nulového covidu v niektorých ázijských krajinách spôsobila nedostatok niektorých kľúčových komponentov v slovenskej ekonomike. Navyše kríza priniesla so sebou odliv pracovných síl z vybraných odvetví, čo zase spôsobuje problémy pri uvoľnení protipandemických opatrení. Výrazné problémy v tomto smere deklaruje najmä sektor cestovného ruchu. Riešením sa javí byť len zvýšenie migrácie či zlepšenie prepojenia trhu práce a vzdelávacieho systému.

Prieskum medzi zamestnávateľmi potvrdil, že koronavírusová pandémia zvýraznila dlhodobé problémy v oblastiach, ktoré zamestnávatelia žiadajú riešiť už niekoľko rokov. Problémom je pre zamestnávateľov v súčasnosti napr. komplikovaný daňovo-odvodový systém, ktorý až na výnimku zrušenia bankového odvodu neprešiel zásadnou reformou. Legislatívny proces v čase koronakrízy bol ešte viac poznačený nejednoznačnými zásahmi, komplikovanými zákonmi a vyhláškami a netransparentným procesom prijímania. Zamestnávatelia ocenili zníženie bariér migračnej politiky, čo je však najmä dôsledok vojny na Ukrajine. Vážne zásahy boli urobené vo vzdelávacom systéme, pričom ten počas koronakrízy trpel najmä na dlhodobé uzatvorenie škôl. Nedostatočne vláda riešila aj také oblasti ako posilnenie výskumu a vývoja či reformu verejných financií.

Inšpiráciou pre slovenské podniky môže byť prístup iných krajín. Hlavní obchodní partneri sa v protikrízovej politike sústredili taktiež najmä na udržanie zamestnanosti, a to prostredníctvom zavádzania Kurzarbeitu či priamych dotácií ohrozeným sektorom. Opatrenia boli realizované aj na podporu ochrany finančného systému či prístupu podnikov ku kapitálu.

Návrhy zamestnávateľov by sa dali zhrnúť tak, že odporúčajú vláde pokračovať v ambicióznom vytýčenom reformnom vládnom programe. Ten však nie je dostatočný a zamestnávatelia by ocenili zásadnejšie zmeny napr. v daňovo-odvodovom systéme, prijímaní legislatívy (obmedzenie skrátených legislatívnych konaní), riešení nedostatku kvalifikovanej pracovnej sily, flexibilnom zákonníku práce či podpore vedy a výskumu. Len

tak má šancu sa Slovensko stať konkurencieschopnou krajinou v Európe aj v postcovidovom období.

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ABA Invest Work Film Support measures for companies affected by COVID–19, dostupné online na: <https://investinaustria.at/en/blog/2020/03/covid-19-support-measures-companies.php>

ANALÝZA PROGRAMU ANTIVIRUS: A, A+, B, dostupné online na: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/2061970/Analýza+Antiviru.pdf/>

BUNDESMINISTERIUM DER FINANZEN, Corona-Hilfen der Bundesregierung, dostupné online na: <https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Home/home.html>

BUNDESMINISTERIUM DER FINANZEN, FAQszur „Corona-Überbrückungshilfe I für kleine und mittelständische Unternehmen“, dostupné online na: <https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Dokumente/FAQ/Ueberbrueckungshilfe-I/ueberbrueckungshilfe-I.html>

BUNDESMINISTERIUM DER FINANZEN, FAQszur „Corona-Überbrückungshilfe für kleine und mittelständische Unternehmen“ Dritte Phase von November 2020 bis Juni 2021, dostupné online na: <https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Redaktion/DE/FAQ/FAQ-Ueberbrueckungshilfe-III/ueberbrueckungshilfe-III.html>

BUNDESMINISTERIUM DER FINANZEN, FAQszur „Corona-Überbrückungshilfe IV“ (von Januar 2022 bis Juni 2022), dostupné online na: <https://www.ueberbrueckungshilfe-unternehmen.de/UBH/Navigation/DE/Dokumente/FAQ/Ueberbrueckungshilfe-IV/ueberbrueckungshilfe-iv.html>

BUNDESMINISTERIUM FÜR WIRTSCHAFT UND KLIMASCHUTZ, Wirtschaftsstabilisierungsfonds (WSF), dostupné online na:

<https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Coronavirus/WSF/wirtschaftsstabilisierungsfonds.htm>

!

BURZA FRANKFURT, Natural Gas Prices, dostupné online na: <https://www.boerse-frankfurt.de/commodity/erdgaspreis>

CBRE, Mixed-Presence Collaboration Key to Successful Hybrid Work, dostupné online na: <https://www.cbre.com/insights/articles/mixed-presence-collaboration-key-to-successful-hybrid-work>

Coronavirus: Finanzierung und Kredite für Gastronomie, dostupné online na: <https://www.orderbird.com/blog/finanzierung-gastronomie-coronavirus/>

COVID Portál, Kompenzační bonus pro OSVČ, DPP, DPČ a společníky malých s.r.o. (2022), dostupné online na: <https://covid.gov.cz/situace/kompenzace/kompenzacni-bonus-pro-osvc-dpp-dpc-spolecniky-malych-sro-2022>

Earley K. 2020 French start-ups to benefit from €4bn support during Covid-19 crisis, dostupné online na: <https://www.siliconrepublic.com/start-ups/france-startup-support-covid19-coronavirus>

ECB, Čo je to inflácia? Dostupné online na: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/hicp/html/index.sk.html>

ECB, Odpoveď ECB na pandémie koronavírusu, dostupné online na: <https://www.ecb.europa.eu/home/search/coronavirus/html/index.sk.html>

EURÓPSKA KOMISIA, State aid: Commission approves €1.2 billion French “Fonds de solidarité” scheme for small enterprises in temporary financial difficulties due to coronavirus outbreak, dostupné online na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_556

EURÓPSKA KOMISIA, State aid: Commission approves German direct grant scheme to support companies affected by coronavirus outbreak, dostupné online na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_524

EUROSTAT, Employed persons working from home as a percentage of the total employment, by sex, age and professional status (%), dostupné online na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_EHOMP_custom_899843/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=1a955ba3-e7ff-42b5-9449-69a6db8750ff

EUROSTAT, How usual is it to work from home?, dostupné online na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210517-2>

finstat

France opens emergency loans scheme for businesses hit by coronavirus, dostupné online na: <https://www.thelocal.fr/20200323/france-opens-emergency-loans-scheme-for-businesses-hit-by-coronavirus/>

France: EUR 1.2 billion Solidarity Fund for small businesses (COVID-19), dostupné online na: <https://www.globaltradealert.org/intervention/81108/financial-grant/france-eur-1-2-billion-solidarity-fund-for-small-businesses-covid-19>

https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/macroeconomic/prices/metadata/!ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziA809LZycDB0NLEzNDQw8_YJDDQzCgg1CPI31C7ldFQH-Fh5/#CPI

KIŠŠOVÁ A. – ČÁRSKY R. Chýbajúce čipy podrážajú priemyslu nohy, dostupné online na: <https://nbs.sk/aktuality/chybajuce-cipy-podrazaju-priemyslu-nohy/>

KOLEKTÍV AUTOROV, 2021 Minimálna mzda, výhody a nevýhody, dopady na zamestnávateľov, súčasné a budúce politické trendy, Bratislava: Republiková únia zamestnávateľov, dostupné online na:

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

https://www.fsr.gov.sk/data/files/np_PKSD/Analyzy/RUZ/RUZ_AV_Minimalna_mzda_vyhody_a_nevyhody_dopady_na_zamestnavatelov_sucasne_a_buduce_politicke_trendy.pdf?cst=4156277890046745254

KPMG, 2020 Romania, Government and institution measures in response to COVID–19, dostupné online na: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/romania-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

KPMG, 2020, Italy, Government and institution measures in response to COVID–19, dostupné online na: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/italy-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

Kurzarbeit: Germany's Short-Time Work Benefit, dostupné online na: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/11/na061120-kurzarbeit-germanys-short-time-work-benefit>

kurzy.cz

MANPOWERGROUP, Nedostatok zamestnancov s potrebnými zručnosťami rastie, je najväčší za posledných 15 rokov, dostupné online na: <https://www.manpower.sk/magazin/prieskumy/nedostatok-zamestnancov-s-potrebnymi-zrucnostami-rastie-je-najvacsi-za-poslednych-15-rokov/>

Map of SME- Support Measures in Response to COVID-19, dostupné online: <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2020/04/14/map-of-sme-support-measures-in-response-to-covid-19>

MCLAURIN J. P., 5 Trends Driving the New Post-Pandemic Workplace, dostupné online na: <https://www.gensler.com/blog/5-trends-driving-the-new-post-pandemic-workplace>

MEF 2020, The main fiscal measures adopted by the Italian Government, dostupné online na: <https://www.mef.gov.it/en/covid-19/The-main-fiscal-measures-adopted-by-the-Italian-Government/>

MF SR, Maastrichtský dlh verejnej správy, dostupné online na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/statne-vykaznictvo/financna-statistika-prijmoch-vydavkoch-dlhu-verejnej-spravy/maastrichtsky-dlh-verejnej-spravy/>

MINISTERSTVO DOPRAVY, Schéma štátnej pomoci (Veľká schéma) pre oblasť cestnej dopravy za oprávnené obdobie 01. 04. 2020 do 31. 05. 2021 a od 01. 09. 2021 do 31. 12. 2021, dostupné online na: <https://www.mindop.sk/schema-pomoci/schema-statnej-pomoci-velka-schema-pre-oblast-cestnej-dopravy-za-opravnene-obdobie-01-04-2020-do-31-05-2021-a-od-01-09-2021-do-31-12-2021>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNIČ VĚCÍ , Vládní program Antivirus A+B – základní fakta, dostupné online na: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1443715/Vladni_program_Antivirus_A_a_B_zakladni_fakta_k_11_12_2020.pdf/

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNIČ VĚCÍ, Ochrana zaměstnanosti Antivirus, dostupné online na: <https://www.mpsv.cz/antivirus>

MINISTERSTVO PRUMYSLU A OBCHODU, Vláda schválila covidové programy pro podnikatele. Do týdne MPO vypíše podporu pro adventní trhy, dostupné online na: <https://www.mpo.cz/cz/rozcestnik/pro-media/tiskove-zpravy/vlada-schvalila-covidove-programy-pro-podnikatele--do-tydne-mpo-vypise-podporu-pro-adventni-trhy--265999/>

MIŠKERÍK M. Home office či hybridný režim? Nový štandard dobýva svet, dostupné online na: <https://www.trend.sk/trend-archiv/home-office-hybridny-rezim-novy-standard-dobyva-svet>

NBS, Ekonomický a menový vývoj, ISSN 2729-8604 (elektronická verzia), dostupné online na:

<https://www.nbs.sk/sk/publikacie/ekonomicky-a-menovy-vyvoj>

NEWS WIRES, 2020 Covid-19: Half of France's private sector workers now unemployed,

dostupné online na: <https://www.france24.com/en/20200422-covid-19-half-of-france-s-private-sector-workers-on-temporary-unemployment-scheme>

<https://www.france24.com/en/20200422-covid-19-half-of-france-s-private-sector-workers-on-temporary-unemployment-scheme>

OECD 2020 Coronavirus (COVID–19): SME Policy Responses, bez ISBN, dostupné online na:

https://oecd.dam-broadcast.com/pm_7379_119_119680-di6h3ggi4x.pdf

OECD Coronavirus: SME policy responses, dostupné online na:

<https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/#tablegrp-d1e3211>

opendata.financnasprava.sk

PLÁN OBNOVY A ODOLNOSTI, dostupné online na:

https://www.mfsr.sk/files/archiv/1/Plan_obnovy_a_odolnosti.pdf

Prieskum CBRE: Ako vnímajú ľudia prácu z domu a ako ovplyvní táto skúsenosť budúci štýl práce?, dostupné online na: <https://www.cbre.sk/sk-sk/o-cbre/media-centrum/prieskum-cbre-ako-vnimaju-ludia-pracu-z-domu-a-ako-ovplyvni-tato-skusenost-buduci-styl-prace>

<https://www.cbre.sk/sk-sk/o-cbre/media-centrum/prieskum-cbre-ako-vnimaju-ludia-pracu-z-domu-a-ako-ovplyvni-tato-skusenost-buduci-styl-prace>

REPUBLIKOVÁ ÚNIA ZAMESTNÁVATEĽOV, Hodnotenie transpozície priorít RÚZ (programové vyhlásenie RÚZ – Konkurencieschopné Slovensko) do ekonomicko-spoločenskej reality Slovenska, bez ISBN

REPUBLIKOVÁ ÚNIA ZAMESTNÁVATEĽOV, Námety pre možnosti zlepšenia podnikateľského prostredia pre Programové vyhlásenie vlády na obdobie 2020 – 2024, bez ISBN

REPUBLIKOVÁ ÚNIA ZAMESTNÁVATEĽOV, ROZHODNUTIE V PROSPECH KONKURENCIESCHOPNOSTI DOMÁCEHO ENERGETICKY NÁROČNÉHO PRIEMYSLU:

ZAMESTNÁVATELIA VÍTAJÚ NAVÝŠENIE PROSTRIEDKOV Z ENVIRONMENTÁLNEHO FONDU, dostupné online na: <https://www.ruzsr.sk/sk/article/rozhodnutie-vprospech-konkurencieschopnosti-domaceho-energeticky-narocneho-priemyslu-zamestnavatelia-vitaju-navysenie-prostriedkov-zenvironmentalneho-fondu--/>

RRZ, Správa o dlhodobej udržateľnosti verejných financií, dostupné online na: <https://www.rrz.sk/sprava-o-dlhodobej-udrzatelnosti-verejnych-financii-za-rok-2020-april-2021/>

SERWIS RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, Tarcza antykrzysowa, dostupné online na: <https://www.gov.pl/web/tarczaantykrzysowa>

SITA, TASR, Nedostatok plechov, kovov, dreva, skla a aj stavebných materiálov. Ceny ďalej rastú, čo spôsobilo materiálovú krízu?, dostupné online na: <https://ekonomika.pravda.sk/ludia/clanok/598876-nedostatok-plechov-kovov-dreva-skla-a-aj-stavebnych-materialov-ceny-dalej-rastu-co-sposobilo-materialovu-krizu/>

SITA, Únia zamestnávateľov súhlasí s novelou o vysokých školách, vypracovali k nej aj vlastné návrhy, dostupné online na: <https://www.webnoviny.sk/vskolstve/unia-zamestnavatelov-suhlasi-s-novelou-o-vysokych-skolach-vypracovali-k-nej-aj-vlastne-navrhy/>

SLOVAK BUSINESS AGENCY Prehľad a porovnanie opatrení prijatých pre MSP v dôsledku pandémie COVID-19 v SR a vo svete, Bratislava, 2021, dostupné na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/06/Preh%C4%BEad-a-porovnanie-opatren%C3%AD-prijat%C3%BDch-pre-MSP-v-d%C3%B4sledku-pand%C3%A9mie-COVID-19-v-SR-a-vo-svete.pdf>

SLOVAK BUSINESS AGENCY, Nepriaznivý vplyv pandémie koronavírusu na podnikovú ekonomiku SR, Bratislava: Slovak Business Agency, dostupné online na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2021/07/Nepriaznivý-vplyv-pandémie-koronavírusu-na-podnikovú-ekonomiku-SR.pdf>

SLOVAK BUSINESS AGENCY, Podpora zamestnanosti v období koronakrízy v SR a v okolitých krajinách, dostupné online na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/08/Podpora-zamestnanosti-v-období-koronakrízy-v-SR-a-v-okolitých-krajinách.pdf>

SHRM Managing flexible Work Arrangements, dostupné online na: <https://www.shrm.org/resourcesandtools/tools-and-samples/toolkits/pages/managingflexibleworkarrangements.aspx>

Štatistiky Korona.gov.sk

Štatistiky NBS

Štatistiky UPSVaR

Štatistiky, Český statistický úřad

Štatistiky, Inštitút sociálnej politiky a www.pomahameludom.sk

TASR, SITA, V Slovalcu príde o prácu 300 ľudí. Je to katastrofa, reaguje Sulík. Budaj sa bráni, hovorí o kampani, dostupné online na: <https://ekonomika.pravda.sk/firmy-a-trhy/clanok/633644-prepustanie-a-koniec-vyroby-jedina-hlinikaren-zo-ziaru-ohlasila-zle-spravy-je-to-katastrofa-reaguje-sulik/>

TS: Akútny nedostatok zamestnancov, dostupné online na: <https://ahrs.sk/27-pre-media/1449-ts-akutny-nedostatok-zamestnancov>